

KULTURNE POLITIKE IN INSTITUCIONALNA PREOBRAZBA LJUBITELJSKE KULTURE V SLOVENIJI PO LETU 1977

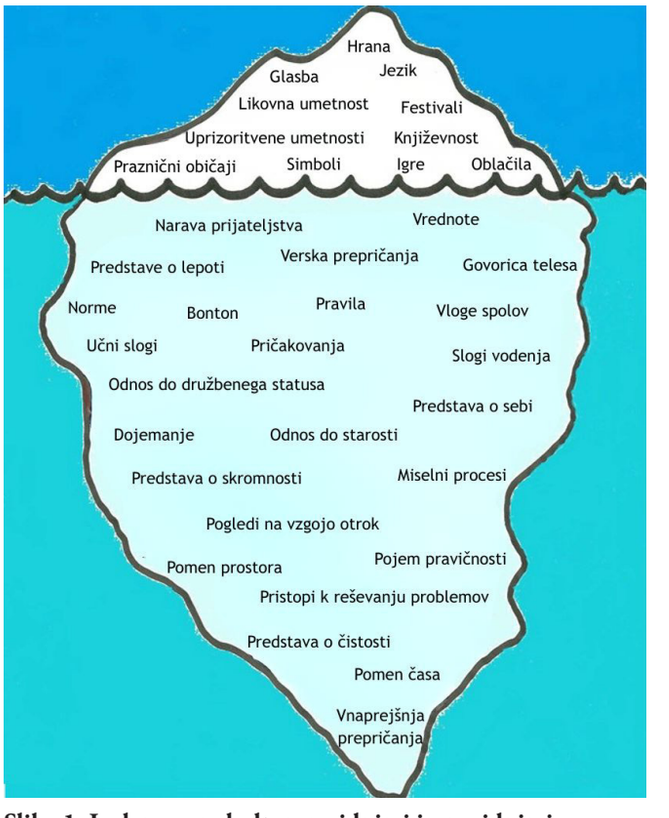

ZVEZA KULTURNIH DRUŠTEV SLOVENIJE

KULTURNE POLITIKE IN INSTITUCIONALNA PREOBRAZBA LJUBITELJSKE KULTURE V SLOVENIJI PO LETU 1977

LJUBITELJSTVO V KULTURNI MATRICI SLOVENIJE

mag. Franci Pivec

V izvirnem pomenu beseda *matrica* pomeni pravokotno tablo s števili ali simboli, razporejenimi v vrstice in stolpce na določenih mestih, v strogi medsebojni soodvisnosti. Smiseln sistem, načrt. S kulturno matrico ciljamo na preneseni pomen te besede, ki označuje sklop vseh vrednot, navad, prepričanj, vedenjskih vzorcev in načinov razmišljanja, ki določajo značaj in delovanje določene družbe, skupine ali naroda. Kaj nam v tem širokem vsebinskem sklopu pomeni beseda *kultura*?

Slika 1: Ledena gora kulture z vidnimi in nevidnimi elementi kulture (metafora ledene gore je ponazorilo, ne meritev vidnega in nevidnega deleža kulture)

Christoph Brumann, raziskovalec socialne antropologije na inštitutu Maxa Plancka

v Halleju, ugotavlja, da se je v prvih dveh desetletjih novega tisočletja uporaba besede *kultura* v številnih jezikih, zlasti v tistih, ki jih govori veliko število ljudi, zmanjšala za polovico (2026). Če je to izraz upada pomena kulture v družbah, nas mora močno skrbeti, saj gre za problem civilizacijske razsežnosti tako v primeru, ako so se družbe odrekle njenim vlogam, kot tudi v primeru, da ne razumemo in ne upoštevamo paradigmatskih sprememb same kulture. A Brumannov podatek o zmanjševanju rabe besede *kultura* v knjižnem korpusu sam po sebi ne dokazuje zmanjšanja družbenega pomena kulture. Njegova razprava nas bolj usmerja k vprašanju, kako se spreminjajo prakse, skupni pomeni in načini njihovega opisovanja. Pri obravnavanju kulture je vselej problem njena vseobsežnost in razpršenost. Kultura je kot ledena gora, ki le v manjši meri sega iznad gladine, njen pretežni del pa bolj slutimo kot razpoznavamo v »globinah« družbenega življenja.

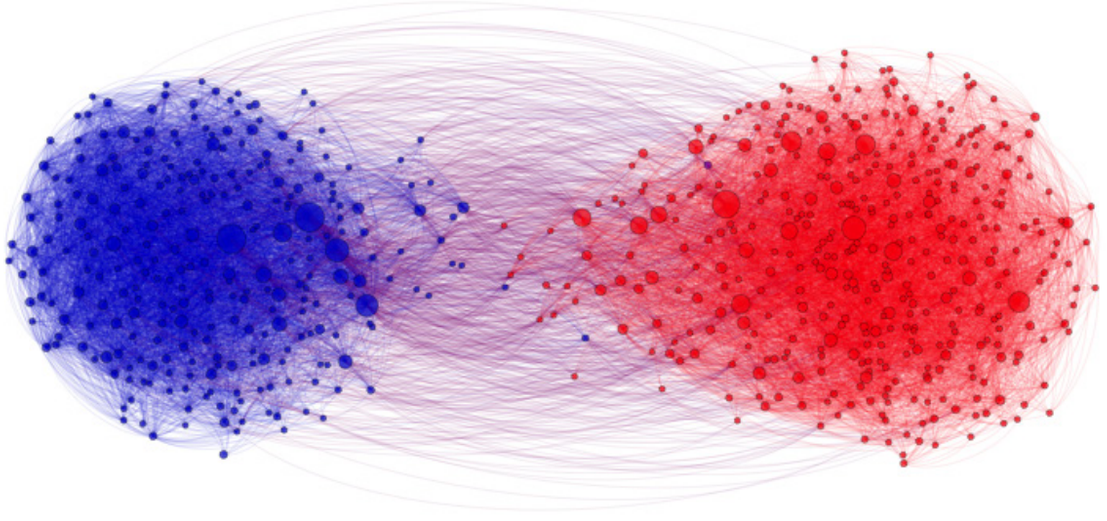
Da bi se izognili opisani zapletenosti kulturnega kompleksa, je vselej na voljo poenostavljeni kulturalizem kot bolj ali manj odkrita ideologizacija oz. polarizacija kulture, z nacionalizmom kot populistično različico. V naši obravnavi se želimo temu izogniti in predstaviti kulturno delovanje kot preseganje nevzdržno polariziranih družbenih razmerij. Pri tem nas vodi Putnamova raziskava (1993) razlogov neuravnovešenega stanja socialnega kapitala italijanskega »Severa« in »Juga«, ki je potekala med letoma 1974 in 1987, vzporedno z reformo upravne regionalizacije države. V njej izstopajo kazalci participacije v kulturi (kulturni kapital s kazalci: število prostovoljcev, društev, srečanj, prijateljstev itd.), ki na severu države večkratno presegajo številke na jugu. Društveno življenje lahko razumemo kot prostor, v katerem se ljudje učijo sodelovanja, vzajemnosti in prevzemanja odgovornosti. Putnamova raziskava italijanskih regij povezuje tradicije državljanske angažiranosti z uspešnejšim delovanjem javnih institucij; kulturna društva so eden od izrazov teh tradicij.

Jasno je, da je Putnam (2000) ves čas mislil tudi na razmere v ZDA, kjer je bila kriza socialnega kapitala vse očitnejša, kar je kasneje razkril v prispodobi osamljenega kegljača. Posledice je opisal Reich (2018) kot razkroj skupnega dobrega v ZDA. V luči njegovega zagovora skupnega dobrega se zato zastavlja vprašanje, kako društveno delo prispeva k odgovornosti za skupnost, ki presega neposredne koristi članstva (Reich, 2018).

Za obravnavo ljubiteljske kulture to odpira nujnost, da njene vloge ne presojamo samo po prireditvah in umetniških dosežkih, temveč tudi po odnosih, ki nastajajo

ob pripravah nanje. Družbena vrednost ljubiteljskih kulturnih organizacij je odvisna tudi od tega, koga povezujejo. Tesne vezi med člani dajejo oporo in omogočajo trajno delo, toda za širšo skupnost so posebej pomembne povezave prek generacijskih, krajevnih, socialnih in drugih razlik.

Vrnimo se k problemu polarizacije. Za preseganje polarizacije je odločilno, da avtopoietične strukture,[1] kot so društva, klubi, mreže, omizja, prireditve, neformalna druženja, prostočasne in spomeniške lokacije itd., zapolnijo čim več vmesnega prostora med skrajnimi poli ter spodbujajo miroljubno koeksistenco, dialog, medsebojno zaupanje in sinergijo.

Slika 2: Skrajna polarizacija ob skromnem kulturnem kapitalu, ki bi v vmesnem prostoru posredoval med poloma

Dodaten vidik kulturne kompleksnosti predstavlja mobilnost svetovne populacije, zaradi katere so ljudje etnično mešanega porekla morda najhitreje rastoča skupina in je zato diverzifikacija eden najpomembnejših družbenih procesov naše dobe, zanikanje te »superdiverzitete« pa je vir vse pogubnejših konfliktov. Medverski in mednacionalni konflikti in celo genocidi so anahronistični simptomi skrajno sprevrženih, pogosto tudi predmodernih družb.

A raznolikosti sodobnih skupnosti ni mogoče ustrezno opisati samo z narodnostjo ali vero. Vertovčev pojem superdiverzitete opozarja na preplet teh razlik s starostjo,

1 **Avtopoietične strukture** (ali avtopoetski sistemi) so sistemi, ki so sposobni sami sebe reproducirati, vzdrževati in obnavljati. Ključna lastnost teh struktur je, da so njihovi produkti prav tiste komponente, ki ta isti sistem sploh sestavljajo in ohranjajo pri življenju.

spolom, ekonomskim položajem, jezikom in pravnim statusom (Vertovec, 2024).

Za ljubiteljsko kulturo to pomeni, da vključevanje ne more temeljiti na predstavi o enotnih potrebah posamezne skupine. Skupna ustvarjalna dejavnost lahko odpira prostor srečevanja, vendar je treba upoštevati različne pogoje, pod katerimi ljudje vanjo vstopajo.

Kulturna matrica

Izhajamo iz koncepta kulturne matrice kot mreže medsebojno povezanih kulturnih elementov, ki posamezniku in skupnosti ponuja okvir za razumevanje družbenih odnosov, usmerja njihovo delovanje in interpretacijo izkušenj. Kulturna matrica je sistem vrednot, prepričanj, norm, simbolov, pomenov, praks in odnosov, ki skupaj tvorijo notranje tkivo ali logiko kulture, in presega pojmovanje kulture kot ideologije. Posamični elementi dobijo svoj pomen v odnosu do drugih elementov v kulturni mreži, kar je izraz avtonomnosti kulture. Kulturna matrica zajema kulturo kot kolektivno določenost človekovega mišljenja, kar mu omogoča predvidevanje, sodelovanje, izboljšuje kognicijo in je skratka infrastruktura za izmenjavo spomina, okolje s pravili obnašanja, polje etičnih izbir, predvsem pa pot k družbeni koherentnosti (DeWitt, 2024).

Kulturna matrica se v smislu dualnosti prepleta s skupnostno matrico, kar je še razvidneje, ko si jo zamislimo kot matrico ljubiteljske kulture. V njej se kaže strukturiran sistem odnosov med kulturnimi elementi, ki generira pomene, prakse in vzorce. Ljubiteljska kultura tako kot kultura nasploh ni seštevek posameznih dejavnosti, ampak mreža značilnih odnosov (Edelmann in Mohr, 2018). V tej analizi predlagamo, da ljubiteljsko kulturo obravnavamo kot mrežo ustvarjalcev, društev, praks, prostorov, občinstev in podpornih organizacij. Tak pristop usmerja pozornost tudi na vezi med njimi ter na prekinitve, ki omejujejo sodelovanje in prenos znanja.

Kulturni elementi, kot so sporedi, artefakti, običaji, petje in pevski zbori, ples in plesni centri ter še stotine drugih, naslavljajo skupnostne elemente, kot so lokalne skupnosti, institucije, strokovne organizacije, občinstva in še mnogi drugi. Ob tem nastajajo odnosi, ki jih označujemo kot prostovoljstvo, participacija, tradicija, kolektivna tvornost, lokalna identiteta, medgeneracijsko sožitje, kolektivni spomin

itd.

Za ljubiteljsko kulturo je bistven prosti čas, ki je lahko »resni prosti čas«, »priložnostni prosti čas« ali »projektni prosti čas« in ga ljudje izrabljajo za dejavnosti, v katerih izkazujejo svoje zmožnosti in vire za lastno zadovoljstvo ali dobrobit skupnosti, največkrat pa za oboje hkrati (Stebbins, 2020). Ljubiteljsko delovanje lahko zahteva dolgotrajno učenje, vztrajnost in veliko osebne zavzetosti, čeprav ne predstavlja poklicne zaposlitve. Stebbinsov koncept resnega prostega časa zato pomaga pojasniti, zakaj ljubiteljstva ne moremo enačiti s površnostjo ali občasnostjo. V kulturnem društvu se tako lahko srečujejo dolgoletni ustvarjalci, občasni udeleženci in ljudje, ki se vključijo zaradi posameznega projekta; vse te oblike imajo mesto v njegovem življenju.

Viri

Brumann, C. (2026). Culture. *The open encyclopedia of anthropology*. https://www.anthroencyclopedia.com/entry/culture?utm_source.com

DeWitt, W. (2024). *The cultural matrix: The invisible power of culture*. Samozaložba.

Edelmann, A. in Mohr, J. (2018). Formal studies of culture: Issues, challenges, and current trends. *Poetics, 68*, 1–9.

Putnam, R. D., Leonardi, R. in Nanetti, R. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton University Press.

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.

Reich, R. B. (2018). *The common good*. Knopf.

Stebbins, R. A. (2020). *The serious leisure perspective: A synthesis*. Palgrave Macmillan.

Vertovec, S. (2024). *Superdiversität: Migration und soziale Komplexität*. Suhrkamp.

NEKATERI NOVI POJAVI V DELOVANJU KULTURNIH DRUŠTEV: PROJEKTIZACIJA IN PLATFORMIZACIJA

mag. Franci Pivec

Spreminjanje družbenih vrednot, še posebej pa razmah digitalnega komuniciranja je tudi v ljubiteljski kulturi premaknil vsebinske poudarke in spremenil nekatere organizacijske pristope. Pri tem imamo v mislih dva pojava: že dolgo uveljavljeno **projektizacijo**[2] in vse bolj opazno **platformizacijo**[3] delovanja kulturnih društev. Oba pojava sta problematična: pri tem se upravičeno zastavlja vprašanje, v kolikšni meri se spreminja tudi sama narava kulturnega društva, ki jo postavljamo v središče svojih razmislekov.

Projektizacija: od dolgoročne ustvarjalnosti k posameznim projektom

Financiranje društev prek javnih razpisov za posamezne projekte je prisotno že vsaj tri desetletja, vse od uveljavitve Zakona o zagotavljanju javnega interesa na področju kulture (ZUJIK), sprejetega leta 1994. Kljub temu v tem času ni bilo opravljene dovolj temeljite kritične analize, kako je takšen način financiranja spremenil društva sama. Ta so se namreč morala prilagoditi politiki vodenja in financiranja ljubiteljske kulture, tako na lokalni kot na državni ravni.

V središču takšnega sistema je praviloma projekt, katerega cilj je doseči določen »produkt«, najpogosteje kulturni dogodek ali nastop. Njegova uspešnost se meri z bolj ali manj utemeljenimi merili, pri čemer prevladujejo količinski kazalniki:

---

2 Pod tem izrazom pojmujemo način obravnave društvenega delovanja, ki se zreducira zgolj na posamezne društvene projekte, njegove celovitosti pa ne upošteva.

3 Platformizacijo razumemo kot prevlado formalističnega odnosa v dogovarjanju med (zunanjimi) upravljalci kulturnih programov, ustvarjalci kulturnih vsebin in njihovimi odjemalci (uporabniki), katerega posledica je uveljavitev monolitnega vzorca upravljanja kulturnih programov..

število nastopov, nastopajočih, obiskovalcev in podobno. Veliko manj pozornosti je namenjene globljim in dolgoročnejšim učinkom kulturnega delovanja, denimo povezovanju ljudi, ustvarjanju socialnega kapitala, medgeneracijskemu sožitju, krepitvi pripadnosti okolju ter spodbujanju aktivnega državljanstva.

Projektno financiranje tako postopoma spreminja tudi časovno in vsebinsko logiko društvenega dela. Namesto dolgoročno zastavljene ustvarjalne usmeritve, ki se razvija skozi skupno delo članov, vse bolj v ospredje prihajajo posamezni projekti, njihove izvedbene obveznosti in dokazovanje doseženih rezultatov. Posamezni dogodek, ki bi moral biti le trenutni izraz širšega ustvarjalnega procesa, postaja vse pogosteje glavno merilo uspešnosti društva.

Na to naj bi odgovoril večji poudarek na kakovosti. Uveljavile so se različne tekmovalne sheme, hierarhične lestvice, kakovostne piramide in strokovne žirije, ki dosežke ocenjujejo celo na decimalke natančno. Zavzemanje za kakovost je seveda dobrodošlo. Vendar ostaja odprto vprašanje, ali takšno ocenjevanje res prispeva k širšim družbenim učinkom ljubiteljske kulture in h krepitvi socialnega kapitala v lokalnem okolju. Nedvomno pa omogoča lažjo razvrstitev projektov in izbiro tistih, ki bodo prejeli javna sredstva.

Pomemben del projektnega delovanja je postala tudi dejavnost odnosov z javnostmi (PR). Obveščanje, promocija, ustvarjanje javne podobe in dokazovanje prepoznavnosti društva so postali skoraj samoumeven del izvedbe projekta, z njimi pa tudi nujen strošek. Društva morajo zato poleg kulturne ustvarjalnosti obvladovati še vse zahtevnejše komunikacijske in promocijske naloge.

Projektizacija je hkrati ustvarila ugodne razmere za digitalizacijo. Ta je najprej zajela prijavne in administrativne postopke, nato pa tudi vrednotenje projektov, razvrščanje prijaviteljev ter spremljanje in poročanje o doseženih rezultatih. Tako se je v kulturnih društvih poleg aktivnih članov, ki ustvarjajo in izvajajo programe, ter demokratično izvoljenih organov pojavila nova vplivna skupina: ljudje, ki obvladajo digitalno prijavljanje projektov, administriranje in poročanje. Njihovo znanje je postalo za delovanje društva skoraj nepogrešljivo. Društva, ki takšnih znanj nimajo ali si jih ne morejo zagotoviti, so vse bolj odrinjena na rob sistema.

To so le nekateri učinki projektizacije. Temeljitejša razprava s kulturnimi društvi bi gotovo razkrila še številne druge. Predvsem pa bi opozorila na postopno izginjanje

predstave o kulturnem društvu kot avtonomnem, programsko usmerjenem prostoru ustvarjalnosti in druženja. Tak prostor ni pomemben samo zaradi kulturnih prireditev, temveč tudi zaradi skupnih idej, medsebojnega sodelovanja, oblikovanja skupnih vrednot in dolgoročnega ustvarjalnega razvoja. Prav v tem je njegov poseben prispevek k aktivnemu državljanstvu in medgeneracijskemu sožitju.

Takšne vloge društva ne moremo zadovoljivo nadomestiti s spletnim komuniciranjem. Digitalna orodja sicer omogočajo hitro in učinkovito obveščanje, vendar formalna spletna sporočila pogosto ne morejo nadomestiti osebnega stika, pogovora, skupnega premisleka in občutka pripadnosti. Komunikacija je lahko tehnično zelo učinkovita, a vsebinsko in človeško precej prazna. Tudi kulturni domovi, ki so bili nekoč pomembna zbirališča krajanov in naravna središča društvenega življenja, izgubljajo svojo vlogo. Namesto njih se pogosto gradijo športne dvorane, ki so za potrebe raznovrstnega društvenega kulturnega ustvarjanja le omejeno uporabne.

Platformizacija: od demokratičnega društvenega življenja k upravljanju kulturnih storitev

Če projektizacija spreminja predvsem način načrtovanja, izvajanja in vrednotenja društvenega dela, platformizacija posega še globlje – v samo organizacijsko in družbeno naravo kulturnega društva.

Zaradi vse večjega pomena digitalnega upravljanja projektov in programov se lahko zgodi, da demokratično odločanje članov postane za tiste, ki vodijo in administrirajo projekte, predvsem ovira. Namesto skupnega oblikovanja programa in odločanja o njegovih vsebinskih usmeritvah se uveljavlja drugačen odnos: dogovarjanje med upravljavci programov, ustvarjalci kulturnih vsebin in njihovimi uporabniki oziroma odjemalci kulturnih storitev.

Tako se postopoma oblikuje platforma. Ta lahko sprva deluje znotraj društva, vendar se njena logika vse bolj razlikuje od tradicionalne društvene organiziranosti. Platforma povezuje ponudnike in uporabnike kulturnih programov, izbira izvajalce po svojih merilih, organizira dogodke in upravlja njihovo izvedbo. Pri tem so njena merila navadno vse bolj podobna merilom komercialnega poslovanja: najpomembnejši

postajajo učinkovitost, odzivnost trga, prepoznavnost, število možnih uporabnikov in finančna vzdržnost posameznih programov.

Takšna logika se ne kaže samo pri organizaciji kulturnih prireditev, temveč tudi pri kulturnem izobraževanju, denimo pri plesnih šolah in drugih oblikah programov, ki so se nekoč pogosto razvijali v okviru društvenega življenja. Elementi društvenega življenja, ki smo mu nekdaj rekli klubska dejavnost, izginjajo. Vloga društva se tako spreminja: namesto da bi bilo skupnost ljudi, ki sama oblikuje svoje kulturne potrebe in ustvarjalne usmeritve, postaja vse bolj nekakšna prireditvena ali programska poslovalnica, ki ponuja storitve in najema izvajalce. To je značilnost pojava, ki ga lahko imenujemo platformska ekonomijo.

Lokalne skupnosti so lahko s takšnim razvojem celo zadovoljne, saj dobijo izvajalce, ki poskrbijo za kulturne programe in dogodke, ne da bi jim bilo treba skrbeti za notranje življenje društev. Toda prav v tem je problem: kulturno društvo ni zgolj izvajalec prireditev. Njegovo bistvo je v skupnosti, ki se oblikuje skozi skupno ustvarjanje, odločanje in dolgoročno delovanje.

Do takšne preobrazbe pogosto prihaja na pobudo pripravljavcev projektov, ki so si v društvu pogosto že pridobili posebno, celo izstopajočo vlogo. Ker obvladujejo prijavne postopke, finančne tokove, digitalna orodja in organizacijo programov, lahko postopoma prevzamejo tudi vsebinsko in upravljavsko pobudo. Društvo se tako lahko začne spreminjati, kot da bi bilo privatizirano: njegovi člani niso več predvsem soustvarjalci in soupravljavci skupnega prostora, temveč vse bolj uporabniki oziroma potrošniki storitev, ki jih ponuja logika platformske ekonomije..

Ob tem se zastavlja tudi vprašanje pravne podlage za takšne spremembe. Zakon o društvih temelji na načelu prostovoljnega združevanja ljudi zaradi skupnih interesov in ciljev ter na demokratičnem odločanju članov. Ni pa jasno, kako daleč lahko sega preobrazba društva v organizacijo, ki jo dejansko upravlja ožji krog projektnih vodij, medtem ko drugi člani predvsem uporabljajo njene storitve. Takšna sprememba odpira vprašanja o skladnosti dejanskega delovanja z zakonskim in vsebinskim poslanstvom društva.

Mešanje ljubiteljske in poklicne kulture

Na tej podlagi deluje torej platformska ekonomija, v kateri se vse bolj nepregledno prepletajo prostovoljno oziroma amatersko delo, plačano delo ter nepridobitne in pridobitne dejavnosti. Takšno prepletanje je danes mogoče zaznati tudi na področju ljubiteljske kulture oziroma na stičišču ljubiteljske kulture in kulturne industrije. Med zaposlene in poklicne izvajalce se vse pogosteje uvrščajo tudi samostojni kulturni delavci, katerih položaj in način dela sta tesno povezana prav z razvojem platformizacije. Tako nastaja novo razmerje med prostovoljskim društvenim delom, poklicnim kulturnim ustvarjanjem in tržno organiziranimi kulturnimi storitvami. Sem sodijo tudi različne oblike množičnega zbiranja sredstev za kulturne projekte, denimo kulturni *crowdfunding* oziroma zbiranje donacij prek spletnih platform.

Meje med ljubiteljsko kulturo, poklicno kulturno dejavnostjo in kulturno industrijo tako postajajo vse manj jasne. To samo po sebi ni nujno negativno, saj lahko sodelovanje različnih oblik ustvarjanja prinaša nove možnosti. Toda brez premisleka o njihovih različnih namenih in organizacijskih načelih lahko pride do tega, da se ljubiteljska kultura postopoma podredi logiki projektnega in tržnega upravljanja, pri tem pa izgubi tisto, kar jo bistveno razlikuje od drugih oblik kulturne dejavnosti.

Vse te pojave bi morali skrbno pretehtati in ugotoviti, ali je obstoječa ureditev ljubiteljske kulture, ki temelji na kulturnem društvu kot temeljni organizacijski obliki, sploh še ustrezna in relevantna. Če se je narava društvenega delovanja v zadnjih desetletjih tako močno spremenila, je treba ponovno premisliti tudi zakonske in sistemske podlage, na katerih temelji ljubiteljska kultura.

Toda pred tem se moramo vprašati še nekaj temeljnejšega. **Ali v družbi sploh še obstaja dovolj močan interes za obstoj kulturnih društev kot avtonomnih skupnosti ustvarjalnih ljudi? Ali kulturna društva sploh še potrebujemo**?

Ali nam je še pomembno, da se ljudje združujejo zaradi skupnih kulturnih interesov, sami oblikujejo svoje programe, skupaj ustvarjajo in dolgoročno razvijajo kulturno življenje svojega okolja? Ali pa nam zadostuje, da nekdo organizira prireditve, najame izvajalce, pridobi sredstva in poskrbi za število obiskovalcev?

To ni zgolj vprašanje organizacijske učinkovitosti ali primernejšega načina financiranja. Gre za vprašanje, kakšno vlogo pripisujemo kulturi v družbi in kakšno

mesto v njej namenjamo prostovoljnemu povezovanju ljudi. Se bomo po več kot sto letih razvoja kulturnega društvenega življenja res odpovedali kulturnim društvom kot avtonomnim skupnostim ustvarjalnosti, sodelovanja in družbene povezanosti?

LJUBITELJSKA KULTURA V SLOVENIJI PREK DELOVANJA ZVEZE KULTURNIH ORGANIZACIJ SLOVENIJE IN NJENE NASLEDNICE, ZVEZE KULTURNIH DRUŠTEV SLOVENIJE

mag. Jože Osterman

Uvod: zakaj začenjamo z letom 1977?

Ob častitljivem dejstvu, da je bilo najstarejše kulturno društvo v Sloveniji (Godbeno društvo rudarjev Idrija) ustanovljeno leta 1665, torej pred dobrimi 350 leti, moramo začetke množičnejše in sistematičneje organizirane ljubiteljske oz. amaterske kulture postaviti šele v drugo polovico 19. stoletja, v dobo t. i. narodnega preporoda. Vzajemna rast narodne in kulturne zavesti, ki jo je v mnogočem poganjalo prav delovanje ljubiteljskih kulturnih društev, je eno najburnejših in zanimivejših obdobij slovenske narodne zgodovine, razmeroma natančno opisane v številnih zgodovinskih virih. Pri tem se sklicujemo na dva razmeroma novejša vira, ki sta v zadnjem desetletju nekoliko podrobneje obravnavala razvoj naše ljubiteljske kulture: knjigo dr. Henrika Neubauerja *Petnajst let delovanja Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* (2014) ter zapis mag. Matije Varla *Organiziranost ljubiteljske kulture v Sloveniji* (revija *Glasba v šoli in vrtcu*, letnik 22, št. 1, 2019).

Ob obeh navedenih virih upoštevamo predvsem časovno in vsebinsko periodizacijo, ki jo uveljavlja do zdaj (verjetno) najpopolnejši sintetični in obenem problemski oris slovenske kulturne politike po letu 1945, namreč obsežno študijo z naslovom *Kulturna politika v Sloveniji* avtorjev dr. Vesne Čopič in dr. Gregorja Tomca, izdano leta 1997 (Založba FDV). Gre za temeljno raziskavo, katere prvi del je *Nacionalno poročilo o kulturni politiki Slovenije*, drugi del pa je odziv evropske strokovne skupine (delujoče v okviru Sveta Evrope) na omenjeno poročilo, skupaj s končnimi ugotovitvami in priporočili glede prihodnje kulturne politike pri nas. Pri pripravi poročila strokovne skupine Sveta Evrope je poleg obeh omenjenih avtorjev sodeloval

širok krog strokovnjakov iz različnih kulturnih in oblastvenih ustanov iz Slovenije; tako široko zastavljene študije s tega področja kasneje ni bilo več. Celoten projekt je bil poskus evalvacije evropskih kulturnih politik, ki je od leta 1990 naprej potekal v okvirih Sveta Evrope. Takoj po osamosvojitvi se mu je leta 1992 pridružila tudi Slovenija in med prvimi državami sploh predstavila svojo lastno kulturno politiko. Oba dela študije sta bila torej osnovno gradivo za sejo Odbora za kulturo Sveta Evrope v Strasbourgu, ki je bila decembra 1997.

Čopičeva in Tomc sta glede na odvisnost od političnega sistema in organizacijskih okvirov vzpostavila naslednjo periodizacijo kulturne politike v Sloveniji po drugi svetovni vojni (citirano po *Kulturni politiki v Sloveniji*, 1997):

- **partijsko vodena kulturna politika (1945–1953**): »[...] ko se je komunistična partija osredotočala na graditev Novega človeka, delavca, oboroženega z novo kulturo in umetnostjo«); – **državno vodena kulturna politika (1953–1974**): »[...] v katerem je partija postopoma opuščala pozitivni cilj kulturne politike nove kulture in ustvarjalnosti delavskega razreda«);
- **samoupravno obdobje do razpada Jugoslavije ob koncu osemdesetih let (1975–1991**): »[...] ko je koncept samoupravljanja prenesen iz sfere dela v sfero kulture, kar je vodilo k pomembno drugačni kulturni politiki; paradržavne kulturne skupnosti od lokalne do republiške ravni so postale mesto, kjer so ustvarjalci in potrošniki kulture razpravljali in odločali o kulturni politiki«;
- **obdobje parlamentarne demokracije**: » [...] stanje danes, ko še ni izoblikovane kulturne politike«.

Zgoraj opredeljena povojna časovna obdobja se nedvomno tesno povezujejo tudi z dogajanji v ljubiteljski (amaterski) kulturi, ki je v vseh omenjenih časovnih obdobjih zasedala pomembno mesto. Zdi se, da je bila v nekaterih celo bolj izpostavljena, kot je danes. Tako razmišljanje terja nekaj podrobnejših dodatnih pojasnil.

Prvo povojno obdobje (partijsko vodene kulturne politike) se dokaj tesno pokriva z ustanovitvijo krovne Ljudske prosvete Slovenije leta 1945, ki je usmerjala predvsem delo sindikalnih kulturno-umetniških društev, mladinskih na šolah in umetniško-izobraževalnih na vasi. Za ilustracijo vzdušja tedanjega časa je pomembno navesti tudi to, da je bila leta 1945 razpuščena Prosvetna zveza. To je bilo katoliško združenje

kulturno-prosvetnih društev v slovenskem delu Jugoslavije, s sedežem v Ljubljani in Mariboru (ter naslednica Slovenske krščansko-socialne zveze), ki je z delnimi prekinitvami delovalo od leta 1923. To je reduciralo ne le svetovnonazorsko širino tedanje amaterske kulture, marveč tudi njeno številčnost, čeravno članstvo Prosvetne zveze ni dosegalo številk predvojne liberalne Zveze kulturnih društev.

Ob tem morda ne bo odveč tudi reminiscenca na čas celotne prve polovice 20. stoletja, tudi na konec 19. stoletja, ko je bila ljubiteljska (ali vsaj društvena) kultura izrazito podrejena političnim oz. sindikalnim vplivom ter ostro razdeljena med liberalni in konservativni (klerikalni) politični tabor. Amaterska oz. ljubiteljska kultura se tako v naši narodni zgodovini kaže kot sila uporabno sredstvo za politično in socialno agitacijo; v obdobju partijsko vodene kulturne politike po drugi svetovni vojni se ta zunanji pritisk v bistvu nadaljuje, le da je zmagovalna stran eliminirala drugo (konservativno) stran političnega vpliva. Morda bi bilo mogoče celo postaviti tezo, da je prav ta redukcija po nekaj desetletjih, v sedemdesetih letih, olajšala tudi depolitizacijo ljubiteljske kulture, saj je ta izgubila svoj neposredni (prej strankarski) politični agitacijski naboj.

Podatki o prvem desetletju povojnega obdobja pravijo, da je bilo leta 1952 v okviru Ljudske prosvete Slovenije združenih okoli 600 društev s 35.000 aktivnimi člani in 45.000 podpornimi člani (Varl, str. 18, povzeto po *Enciklopediji Slovenije*). Istega leta (1952) je bila ustanovljena še Zveza delavsko-prosvetnih društev Svoboda, tako da se je pri Ljudski prosveti Slovenije zmanjšalo število sindikalnih kulturnih društev, ki so se priključila tej zvezi, obenem pa povečalo število po krajevnih območjih organiziranih Svobod. S tem se nekako konča obdobje partijsko vodene kulturne politike tudi na področju ljubiteljske kulturne dejavnosti. Leta 1955 se obe omenjeni zvezi združita v Zvezo Svobod in prosvetnih društev Slovenije (*Enciklopedija Slovenije, 1992*, str. 289) in v obdobju državno vodene kulturne politike delujeta kot enotna zveza. V letu 1964 se ta zveza preimenuje v Zvezo kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije (ZKPO), ki je zastopnica ljubiteljske kulture tudi v letu 1974 (leto sprejetja nove jugoslovanske ustave in ustanovitve samoupravnih interesnih skupnosti), ko se sistem oblikovanja kulturnih politik bistveno spremeni.

Leto 1974 štejemo za začetek samoupravnega obdobja in povsem nove faze kulturne politike – tudi za ljubiteljsko kulturo. Tri leta kasneje, leta 1977, se namreč Zveza Svobod in prosvetnih društev Slovenije tudi formalno preoblikuje oz. preimenuje

v Zvezo kulturnih organizacij Slovenije (ZKOS), ki najprej kot krovna zveza vseh kulturnih društev (torej tudi profesionalnih oz. stanovskih društev) formalno deluje do približno leta 1982. Takoj velja dodati, da omenjena »združenost« profesionalnih in ljubiteljskih društev v njej nikdar ni uspela[4] in je po tem letu iz dejavnosti ZKOS tiho izginila.

Našo analizo kulturnih politik na področju ljubiteljske kulture torej začenjamo z obdobjem takoj po uveljavitvi samoupravnega političnega sistema, tri leta po ustanovitvi občinskih kulturnih skupnosti in Kulturne skupnosti Slovenije. To obdobje med letoma 1974 in 1977 ocenjujemo kot konsolidacijo novih organov na celotnem področju kulture in prilagajanje kulturne politike (tudi ljubiteljske) novemu družbenemu ustroju. V teh treh letih vsaj na področju ljubiteljske kulture še ni zaznati bistvenejših vsebinskih sprememb. Prelom za ljubiteljsko kulturo pa po našem mnenju predstavlja II. konferenca Zveze kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije v Novi Gorici januarja 1977, s preimenovanjem v **Zvezo kulturnih organizacij Slovenije**. Pa ne gre zgolj za preimenovanje – že površna vsebinska analiza programov pokaže, da gre za dejanski prehod iz pretežno politično-prosvetiteljskega modela v uravnoteženo, razmeroma dovolj samostojno kulturno-izobraževalno delovanje, ki ga ZKOS ustvarja v okviru svojih organov in pod vse manjšim pritiskom zunanjih dejavnikov. Tako delovanje je značilno vsaj do leta 1990, ko lahko zaznamo organizacijsko krizo področja, ki je zahtevala nove rešitve.

Druga bistvena sprememba se je zgodila po koncu leta 1995, ko je bil sprejet *Zakon o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti* oz. dobri dve leti kasneje, ko je sklad dejansko začel delovati na podlagi določil in so bile nanj prenesene poglavitne naloge skrbnika za področje ljubiteljske kulture na nacionalni ravni. O tem premiku piše v nadaljevanju pričujoče analize mag. Igor Teršar.

Zveza kulturnih organizacij Slovenije se je v skladu s takim razvojem leta 1997 preimenovala v Zvezo kulturnih društev Slovenije in nadaljevala delovanje kot tipična krovna nevladna organizacija, povezovalka občinskih in področnih zvez ljubiteljskih kulturnih ustvarjalcev ter kulturnih društev.

---

4 To je na primer razvidno že iz dokumenta *Dejavnost ZKOS*, ki je bil predložen kot del gradiva za letno konferenco v letu 1979, kjer se vprašanje povezovanja z »republiškimi društvi« praktično ne omenja več. ZKOS je bila dejansko vseskozi le predstavnica ljubiteljskih kulturnih društev oz. ljubiteljske kulture, in to je tudi danes.

II. konferenca Zveze kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije in rojstvo Zveze kulturnih organizacij Slovenije

Dokumenti II. konference ZKPO Slovenije,[5] ki se je med svojim delom preimenovala, s tem da je sprejela samoupravni sporazum o ustanovitvi Zveze kulturnih organizacij Slovenije in nov statut svoje naslednice, ZKO Slovenije, tako v uvodnem delu, razpravi in zaključkih oz. sklepih jasno razkrivajo pomembne spremembe v razmišljanju in samozavesti nove zveze. Manj pomembne so sicer želje, o katerih smo pisali malce prej, da bo ZKOS postala povezava vseh kulturnih društev oz. družbenih organizacij in zvez (tudi profesionalnih ustvarjalcev), ki so se hitro izkazale za nerealne, vsekakor pa velja omeniti že določeno »depolitizacijo« organizacije, ki se kaže v njenih novih aktih. Je že res, da je v temeljnih načelih, ki jih vsebuje statut, zapisala, »da deluje v okviru SZDL in na podlagi programskih načel zveze komunistov«, kar je bilo verjetno v tistih časih *conditio sine qua non* za ustanovitev takšne asociacije, a večina drugih usmeritev kaže, da je jekleni prijem politike v marsičem popustil. Izrazit poudarek je namreč dan vlogi kulturnih skupnosti, v katerih nova zveza vidi močno podporo svoji prednostni usmeritvi, »da spodbuja neposredno odločanje in vpliv delavcev – samoupravljalcev na oblikovanje programov kulturnih dejavnosti v temeljnih organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih, samoupravnih interesnih skupnostih itd.«,[6] vendar pa je zlasti tudi okolje, v katerem se lahko neodvisno, brez političnih posrednikov, dogovarja z uporabniki glede izvedbe svojega programa in materialnih sredstev zanje. V aktih predhodnic ZKOS je bil vpliv političnih organizacij (ZKS in SZDL, precej manj sindikatov oz. borčevske zveze) namreč tudi formalno omogočen bistveno konkretneje in zavezujoče. Poglavitni cilj – izvajanje družbene akcije za kulturno življenje delovnih ljudi, pri čemer kultura postaja sestavni del človekovega dela in njegove kultivizacije – je sicer še zmerom ostal oddaljen odmev nekdanjih sanj o ustvarjanju novega človeka, značilnih za neposredno obdobje po drugi svetovni vojni, vendar so tako smernice delovanja kot statut nove zveze že rezultat nekoliko stvarnejše ocene možnosti za (ne)doseganja tega visokega cilja. Smernice tako bistveno bolj poudarjajo čisto konkretne naloge pri organiziranju kulturnega življenja družbe, opredeljujejo nujne materialne pogoje za

5 Naj ob tem opozorimo na precejšnjo zmedo ljubiteljskih kulturnih zvez pri številčenju in imenovanju svojih najpomembnejših sestajanj (v prvem obdobju, do leta 1969, so bili to *kongresi*, nato pa po spremenjenem statutu *konference*). Prva konferenca ZKPO je bila leta 1971, druga pa leta 1977 (Neubauer, 2014).

6 Smernice in naloge ZKOS, dokumenti II. konference ZKPO Slovenije

to delo, precej pozornosti posvečajo kulturni vzgoji in načrtovanju, svoje delovanje v okviru političnih organizacij (SZDL) pa v statutu omenjajo zgolj v zvezi z razpravami o splošnih in konkretnih vprašanjih kulture in kulturnega razvoja. Največ političnega vpliva pravzaprav ostaja v statutarnem določilu, da del predsedstva zveze sestavlja 10 članov (od skupno 34) iz vrst drugih kulturnih in družbenih delavcev, ki jih predlaga SZDL, kar pa tej politični organizaciji sicer ni omogočilo pridobitve večine v tem organu.

Ob proučevanju dokumentov, zlasti pa ob upoštevanju vsebine različnih referatov, še posebej iz prispevkov sodelujočih v razpravi, je namreč mogoče razbrati ne le napoved, marveč tudi že poročila o uspešni uresničitvi precejšnjih sprememb, ki so se dogajale na ljubiteljskem področju in kjer politika ni imela več glavne besede.

Vzroki za to so po vsej verjetnosti zlasti naslednji:

- Uvedba samoupravljanja z vzpostavitvijo kulturnih skupnosti in s tem bistveno povečanim javnim poslovanjem ter soočanjem izvajalcev in uporabnikov kulturnih storitev oz. programov je kljub zapletenosti in pogosto tudi slabi usposobljenosti sodelujočih uspela vzpostaviti preglednejša in neposrednejša medsebojna razmerja, višjo stopnjo odgovornosti za delovanje ter konkretnejše zahteve po utemeljevanju predlaganih programov in kulturne politike sploh.

- Nov način dogovarjanja med izvajalci in uporabniki je vprašanja kulturnih programov in kulturne politike v precejšnji meri izmaknil iz domene političnih in oblastvenih organizacij ter na ta način vzpostavil bistveno večjo neodvisnost ali vsaj določeno samostojnost kulturnih ustanov, društev in drugih izvajalcev. Prazna deklarativnost se je marsikje umaknila kvalificiranim razpravam, ki so omogočile tudi bolj poglobljeno spremljanje izvedenih programov, pa tudi realnejše načrtovanje bodočega razvoja.

- Zgodil se je pomemben premik v prenašanju odgovornosti za ljubiteljsko kulturo: z nastankom občinskih kulturnih skupnosti se je vzpostavila bolj naravna odvisnost ljubiteljske kulture od okolja, kjer je nastajala in delovala. V večini občinskih kulturnih skupnosti je bila prav ljubiteljska kultura najbolj neposredno prisotna in je predstavljala že izoblikovano jedro ljudi, najbolj zainteresiranih za kulturo, torej predvsem izvajalcev.

- Za ljubiteljsko kulturno dejavnost so nova razmerja pomenila možnost

odpiranja tem, ki so jih ljubiteljski kulturniki bolje obvladali kot tiste, ki so prednje morda prihajale po različnih političnih linijah. To je pomenilo večjo možnost, da se ljubiteljsko delovanje poleg širših družbenih nalog, ki zadevajo zlasti angažiranje čim širšega kroga ljudi v kulturnem delovanju, posveti tudi produkciji kakovostnih, političnim željam ali celo diktatom manj podvrženih nalog, torej izvirnemu kulturnemu ustvarjanju.

Ni presenetljivo, da dokumenti II. konference še ne govorijo veliko o temeljnih vprašanjih kulturne ustvarjalnosti, kaj šele o njeni kakovosti, kar bi po (današnji) logiki vendarle moral biti eden od osnovnih ciljev smernic oz. programa ZKOS. Formalni ustroj nove ZKOS je v začetku, to velja priznati, še zmerom v določeni meri temeljil na kulturi predvsem kot sredstvu, namenjenem duhovni rasti in izboljševanju človeka, zlasti delavca in krajana kot pripadnika socialistične družbe, in manj na kulturi kot področju umetniške ustvarjalnosti ter kritičnega pogleda na svet in družbo, lahko bi rekli, aktivnega ustvarjalnega državljana. Vendar je bilo močno odstopanje iz te smeri mogoče zaslediti v ognjeviti razpravi novoizvoljenega predsednika Jožeta Humra, ki je svoj odmev kasneje kajpak dobila tudi v praktičnih izpeljavah delovanja nove zveze. Morda bi veljalo opozoriti še na drugo, ne ravno sistemsko, a zagotovo pomembno (personalno) podrobnost, ki je verjetno dodatno (blagodejno) vplivala na večjo samozavest oz. neodvisnost programov nove ZKOS od takratne politike. Zadnji predsednik nekdanje ZKPO je bil namreč Ivo Tavčar, ki je v času II. konference že nekaj časa vodil najvplivnejši organ Kulturne skupnosti Slovenije – njen izvršni odbor – in ki bi mu težko očitali nekritično podrejenost politiki. Omenjena kadrovska »sprega« starega in novega predsednika, morda ne ravno zgledna v smislu, da je bila ob tem možna tudi določena kolizija interesov, je nedvomno olajšala vzpostavljanje drugačne smeri ljubiteljske kulture, vsaj tiste na republiški ravni, poleg tega pa sta oba moža glede na svoj način dela tisti čas že izpričevala določeno skepso do kakršnegakoli neposrednega vplivanja obeh ključnih t. i. družbenopolitičnih organizacij tistega časa. Pristaviti velja, da sta bila tudi v obeh za kulturo zadolžena človeka zelo liberalnih prepričanj (Mitja Rotovnik v SZDL, Franc Šali v ZKS), kar je še dodatno lajšalo prehod ZKOS na drugačne razsežnosti njenega delovanja.

V naslednjih dveh, treh letih je tako ZKOS dejansko bistveno razširila in učvrstila delovanje v smeri konkretizacije svojih programov kot predvsem kulturnih in

umetniških, v veliki meri seveda tudi izobraževalnih, in precej manj v smeri politično obarvanih manifestacij in dogodkov. Prosvetiteljski programi so v razmerju do ustvarjalnosti po novem predstavljali precej manjši delež; zveza je prednostno skrbela, da so programi izobraževanja, zdaj vsebinsko vezani predvsem na kulturne tematike, enakomerno pokrivali območje republike. Spremenjenemu odnosu je očitno v največji meri botrovalo dejstvo, da so ključno odgovornost za celotno področje kulture prevzele samoupravne interesne skupnosti (občinske in Kulturna skupnost Slovenije) kot del oblasti, kar je povečalo distanco med politiko in kulturo. Ni odveč poudariti, da je novi sistem kulturna društva in celotno ljubiteljsko kulturo tudi formalno umaknil izpod dežnika SZDL v kulturne skupnosti. V tem času je zato kot posledico mogoče opaziti tudi določeno ravnodušnost ali vsaj upad nekdanjega interesa, ki sta ju do ljubiteljskega kulturnega področja začeli kazati obe ključni družbenopolitični organizaciji. Vse to je omogočilo, da sta tako ZKOS kot področje ljubiteljske kulture vsaj na ravni republike v veliki meri pobegnila neposrednemu političnemu vplivu.

Kot že rečeno, se je zveza v naslednjih letih izraziteje posvetila izvajanju strokovnih, ustvarjalnih in tudi posredniških nalog, pri čemer se je močno okrepila tudi v začetku sedemdesetih let zgrajena piramida preglednih srečanj in končnih izborov najkakovostnejših izvajalcev na klasičnih področjih, kakršna so gledališka, zborovska, godbena in folklorna dejavnost. Močan del dejavnosti je bilo tudi področje stikov s Slovenci v sosednjih državah in po svetu, kjer je ZKOS že tradicionalno igrala osrednjo operativno vlogo pri načrtovanju in izvajanju sodelovanja s kolegi iz zamejstva in kjer je vpliv SZDL ostajal še najmočnejši. Tak tok dogajanja je vsaj deloma okrepilo tudi dejstvo, da so v strokovni službi zveze delovali skorajda izključno delavci z izkušnjami z določenih področij kulturnih dejavnosti, pri katerih politične izkušnje niso bile v prvem planu. Res je sicer, da je v številnih odborih za posamezne zvrsti kulturnih dejavnosti sodelovalo tudi kar nekaj uveljavljenih družbenopolitičnih delavcev, ki pa svoje vloge praktično nikdar niso uveljavljali v neposredno razvidne politične namene, njihove delovne izkušnje pa so bile nedvomno koristne za tekoče delo.

Seveda je pričujoča ocena precej subjektivna in bi jo bilo mogoče izpodbijati že na podlagi vsaj malce restriktivnega tolmačenja besedil ključnih aktov ZKOS; v tem je namreč naše mnenje v precejšnjem nasprotju denimo z oceno H. Neubauerja (2014, str. 32): »Torej je bila to organizacija, ki je bila povsem centralistično vodena s strani takratne oblasti. Tudi člane predsedstva so izvolili na predlog Republiške konference Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije.« Da gre dejansko le za del predsedstva,

smo že pojasnili. Vsaj deloma pa oceni o spremembi usmeritev ljubiteljske kulture pritrjuje tudi mnenje avtorjev knjige *Kulturna politika v Sloveniji* (Čopič in Tomc, 1997, str. 196), ko pravita: »V osemdesetih letih je prišlo do cepitve organizacije na del, ki se je zapiral v klasični amaterizem, v subvencioniranje prireditev amaterskih skupin, in v sodobneje usmerjeni del, ki je spodbujal neinstitucionalne kulturne pobude, neformalne oblike dela, eksperimentalno ustvarjanje mladih.«

Širši pogled na tedanja razmerja med posameznimi kulturnimi področji državne (samoupravne) kulturne politike v teh letih na splošno kaže razmeroma ugodno sliko za razvoj ljubiteljske kulture. Temu velja dodati tudi dejstvo, da se je prav med letoma 1977 in 1980 izredno povečala investicijska (naložbena) dejavnost na področju kulture, v okviru katere je imela znaten delež tudi izgradnja ali obnova kulturnih domov na celotnem območju republike. Gre za poseg na področje infrastrukture, bistven za dobro delovanje ljubiteljske kulture, saj je ta v veliki meri vezana prav na prostore v teh objektih. Ob pregledu izvedenih projektov pade v oko zajeten spisek obnovljene infrastrukture tudi na območjih, ki jih je takratni zakon prepoznal kot manj razvita, s čimer so bili tam bistveno izboljšani pogoji za delovanje ljubiteljev. Iz seznama, v katerem imajo sicer vsaj tretjinski delež tudi naložbe v javne zavode, povzemamo investicije, ki so imele velik pomen za ljubiteljsko kulturo.[7]

Novogradnje (KD = kulturni dom):

- Ravne (Idrija), KD
- Sela (Ptuj), prizidek dvorane
- Loče (Slovenske Konjice), KD
- Bela (Kranj), KD
- Podvelka (Radlje), KD
- Adlešiči (Črnomelj), KD
- Mavčiče (Kranj), KD

7 Poročilo o uresničevanju načrta kulturnega razvoja Slovenije 1976–80, gradivo Kulturne skupnosti Slovenije

- Senovo, Dom XIV. divizije
- Negova (Gornja Radgona), KD
- Črna (Ravne), KD
- Dragatuš (Črnomelj), KD
- Bohinjska Bistrica, družbeni center
- Duh na Ostrem vrhu (Maribor), KD
- Nazarje, KD
- Gomilsko (Žalec), KD
- Dobrovnik (Lendava), KD
- Šentvid (Šentjur), KD
- Dobje (Šentjur), KD

Obnove, rekonstrukcije:

- Kostanjevica (Novo mesto), KD
- Trebnje, Galerija likovnih samorastnikov
- Grosuplje, KD
- Miren pri Gorici, KD
- Vransko (Žalec), KD
- Krško, grad Brestanica
- Veliki Gaber (Trebnje), KD
- Gradac (Metlika), KD
- Ormož, KD

- Ljubljana, ŠKUC
- Jesenice, gledališče
- Litija, KD
- Mirna (Trebnje), KD

V letih med 1976 in 1980 je šlo po naši oceni za največji investicijski ciklus na področju kulture v slovenski zgodovini; ob dejstvu, da so v tem obdobju gradili tudi Cankarjev dom v Ljubljani in rekonstruirali SNG Maribor, je bil to verjetno eden od najbolj pozitivnih dosežkov slovenske kulturne politike sploh. Korist so imeli vsi: od praktično vseh področij slovenske kulture do prebivalstva, ki so se mu odprle bistveno boljše možnosti sprejemanja oz. aktivnega vključevanja v kulturo. Leta 1980 se je investicijski ciklus praktično hitro ustavil zaradi stabilizacijskega programa, ki je najbolj oklestil prav kulturno področje. Žal se kljub evidentnim potrebam po izboljšanju kulturne infrastrukture v takem obsegu investicijski ciklus ni več ponovil.

Obravnava problematike ljubiteljske kulture na 19. seji skupščine Kulturne skupnosti Slovenije

Spremenjen, lahko rečemo tudi enakopravnejši položaj ljubiteljske kulturne dejavnosti v shemi kulturnih dejavnosti, ki jo je v Kulturni skupnost Slovenije aktivno zastopala ZKOS, je v njenih samoupravnih organih razmeroma kmalu spodbudil potrebo po celoviti razpravi o njenem statusu in razvoju. Pa ni šlo le za formalno kurtoaznost, marveč za posledico dejstva, da je ZKOS, ki je organe KSS redno seznanjala z učinki svojega dela, začela vse pogosteje opozarjati tudi na slabo materialno podlago, ki ji je onemogočala izpeljavo načrtov, in je zato pričakovala ustrezne rešitve. Ta problematika je bila uvrščena na 19. sejo skupščine KSS, ki je bila 6. oktobra 1980, pod posebno točko dnevnega reda z naslovom Pregled programskih nalog in akcij Zveze kulturnih organizacij v programu skupnih nalog KSS za leti 1979 in 1980. Šlo je za ne povsem običajen način obravnave neke problematike, saj je KSS na svojih sejah pod posebnimi točkami praviloma obravnavala predvsem težave posameznih javnih zavodov, ustanov in izvajalcev, tokrat pa se je posvetila obravnavi zelo širokega in posebnega programskega sklopa. To je vsekakor pomenilo njeno pripravljenost, da

pozorno obravnava celovite vsebinske in organizacijske težave ljubiteljske kulture, da oceni kulturno politiko, za katero je navsezadnje tudi sama odgovorna, in predlaga ustrezne rešitve. Podobne razprave so bila v okvirih skupščine KSS deležna le še področja knjige in varovanja kulturne dediščine, a še ta predvsem v zvezi s pripravo področne zakonodaje.

Iz stenogramskega zapisnika obravnave te točke dnevnega reda je mogoče najprej povzeti določeno nelagodje predstavnikov Kulturne skupnosti Slovenije, ki je zadevalo način priprave gradiva ZKOS. Ta je namreč že dobrega pol leta pred sejo pripravila gradivo, ki je opredeljevalo glavne programske usmeritve ljubiteljske kulture, pri čemer pa osnovne pozornosti ni usmerila na vprašanje, kateri programi naj bi bili skupni in kateri občinski, kar naj bi bila osnova za način njihovega financiranja, marveč na njihove vsebinske elemente. Na seji je bila sicer poglavitna osnova za razpravo gradivo, ki ga je pripravila strokovna služba KSS, z naslovom *Pregled programskih nalog in akcij ZKOS v programu skupnih nalog KSS za leti 1979 in 1980*, skupaj s predlogi stališč. Gradivo je bilo odziv na prej omenjeno gradivo ZKOS o razvoju njenih programov v zadnjih treh letih (torej od začetka delovanja organizacije s tem imenom), ki je podrobneje utemeljevalo zlasti veliko povečanje njihovega obsega, pa tudi finančnih potreb. Gradivo strokovne službe KSS se je kritično opredelilo do nekaterih pomanjkljivosti ljubiteljskega področja: (a) do slabo pripravljenega prenosa pristojnosti (in financiranja) dela ZKOS iz okvirov SZDL na KSS (kar seveda ni bila krivda ZKOS), (b) do nejasnih opredelitev določenih programov, kar je poleg splošnih finančnih dilem povzročilo težave pri razmejevanju tistih programov, ki sodijo v okvire občinskih kulturnih skupnosti, in tistih, ki bi sodili v skupni program KSS, ter (c) do preslabe komunikacije med ZKOS, občinskimi zvezami in občinskimi kulturnimi skupnostmi, ki bi bila lahko osnova za oblikovanje kriterijev za tako razmejevanje. Največ očitkov je šlo torej na račun prevelike splošnosti predstavljenih programov, kar je otežilo presojo, če gre dejansko za skupne programe; ta praktični vidik je morda celo prevladal nad razpravo o vsebini in kakovosti.

Če bi omenjene dileme tolmačili v okviru zdaj veljavnih (zakonskih) terminov, bi lahko rekli, da je ZKOS svoje gradivo pripravljala kot program dejavnosti, zahteve strokovne službe KSS pa so bile usmerjene k projektni obravnavi, torej k vsaki posamezni akciji oz. velikanskemu številu projektov, ki jih je želela izvajati ZKOS.

ZKOS je takole branila svoj način priprave gradiva:

»ZKOS mora nenehno prilagajati vsebino, obliko in metodo svojega delovanja zelo različnim razmeram, potrebam in željam z raznih območij in na različnih področjih kulturnega dela. S tako pestrostjo in različnostjo delovanja in raznorodnostjo svojega članstva se ZKOS bistveno razlikuje od drugih izvajalcev kulturnega dela. […] Precejšnjemu delu dejavnosti ZKOS ni mogoče reči akcija, ker po naravi ni enkratna, krajevno in časovno zgoščena, temveč se razteza skozi vse leto in poteka po različnih oblikah stikov med ljubitelji in strokovnjaki (umetniki, pedagogi, organizatorji, politiki), njena vsebina so svetovanje in pomoč, njen uspeh pa se kaže šele posredno v usmerjenosti, organiziranosti, kvaliteti ljubiteljskega ustvarjalnega, poustvarjalnega, posredovalnega dela. Prav v tem je vloga ZKOS posebno pomembna. KSS naj za tako delovanje zveze namenja čimveč sredstev; namembnost njihove rabe, ki je vnaprej ni mogoče do podrobnosti določati, pa naj preverja in ugotavlja – tudi v posameznostih – ob poročilih ZKOS o izpolnjevanju delovnih načrtov ali pa sproti.«

Motili pa bi se, če bi pomislili, da je bil odziv KSS izključevalen, saj je gradivo njene strokovne službe poleg zgoraj omenjenih opozoril vsebovalo tudi dovolj natančne povzetke razprav o programih ZKOS na sejah posameznih področnih odborov KSS, ki so bili praviloma dokaj afirmativni. Vse to priča o tem, kako resno so se tudi v KSS pripravili na to problemsko razpravo, zaradi česar je na skupščini lahko stekla kakovostna, a obenem polemična razprava o programih ZKOS, ki jo je v dobršni meri izzval tudi ustrezen, deloma čustveno obarvan nastop njenega predsednika v uvodu seje. Vsekakor pa je tak pristop k razpravi vendarle omogočil tudi konstruktivno razčiščevanje vprašanja, kaj sodi v skupni program, ki ga financira Kulturna skupnost Slovenije.

V zvezi so sicer predstavili dokaj natančne podatke o obsegu ljubiteljske dejavnosti, in to ne zgolj glede na posameznike oz. prebivalstvo, ki je vključeno v društva, marveč glede na celotno populacijo republike. Gradivo je dokazovalo precejšnjo razširitev programov na področja, ki jih prejšnja ZKPO ni pokrivala, in dovolj inovativen pristop, ki je k sodelovanju v različnih oblikah dejavnosti pritegnil mlade ljudi. Ti podatki so pomembni predvsem zato, ker predstavljajo primerno izhodišče za spremljanje nadaljnjega razvoja ljubiteljske kulture, ki se je v letih od 1977 naprej uspešno razvijala in s tem ustvarila dovolj trden argument za razširjeno delovanje ZKOS.

V gradivu KSS pa precej zbode v oči tudi podatek o ogromni razliki med sredstvi,

ki jih je KSS odobrila v letih 1979 in 1980 za skupne programe ZKOS: indeks povečanja sredstev v letu 1980 (glede na osnovo iz leta 1979) je znašal 119,5, kar je sicer nekoliko večja rast od večine drugih kulturnih organizacij, vendar je odobreni znesek znašal le 58 % tistega, za kar je zaprosila ZKOS. Ni sicer povsem jasno, če je strokovna služba s podatkom o tej razliki skušala ustvariti vtis o pretiranih zahtevah, ki so posledica nerealnega načrtovanja, ali pa je vendarle priznala, da je financiranje teh programov podhranjeno in ga je treba popraviti. Skupščina te dileme ni razrešila, treba pa je reči, da se v naslednjih letih tako velike razlike med zahtevami ZKOS in odobrenimi sredstvi vendarle niso več pojavljale.

Kaj govorijo na 19. seji skupščine KSS predstavljeni kvantitativni podatki? Za kakšen obseg ljubiteljske dejavnosti je tedaj šlo? Podatki v zvezi z ukvarjanjem posameznikov s kulturo in posledično vključevanjem v organizirane oblike amaterske kulturne dejavnosti kažejo, da:

»*7,9 % slovenske populacije poje (v zboru, v oktetu itd.), od tega le 3,9 % organizirano v društvu; 6,7 % respondentov igra kakšen instrument, od tega le 1,9 % v okviru društev; 2,5 % se jih ukvarja z igralstvom (igra v gledališču ali recitira), od tega le 1,9 % v društvih; 2,6 % jih piše prozo ali poezijo, od tega jih je 1,2 % organiziranih v društvih; 3,8 % respondentov slika ali kipari, od tega 1,2 % v društvih; 8 % se jih ukvarja s plesom (folklora, balet), od tega 2,1 % v društvih*.«

Glede na organizirano ljubiteljsko dejavnost pa po podatkih ZKOS to pomeni:

»*Število aktivnih članov ljubiteljskih skupin je po podatkih v letih med 1976 in 1978 zraslo od 55.000 na 68.000. Če pa posplošimo podatke, ki jih je ZKOS zbrala v 25 različnih občinah, pa jih je v letu 1980 že okrog 100.000. Število društev in skupin je v enakem času zraslo od 1120 na preko 1376. Velika večina jih je bila vključena v občinske zveze kulturnih organizacij. Obenem se je zapolnila mreža občinskih zvez. V 12 občinah (v tedanji shemi lokalnih skupnosti je šlo torej za okrog 20 % občin) so bila društva in občinske zveze edini nosilci kulturnega dela, in edina vrsta izvajalcev v kulturnih skupnostih. V treh četrtinah občin so občinske zveze poglavitni pooblaščeni organizatorji kulturnih prireditev in dogodkov, zato prevzemajo nase mnoge kulturne, kulturnopolitične, organizacijske, kulturno-vzgojne naloge, ne samo skrb za lastno*

kulturno proizvodnjo in za njeno kvaliteto.«[8]

Tudi podatki, ki so bili kasneje zbrani o rasti števila društev in skupin oz. članstva v njih (tabela *Pregled kulturnih društev in dejavnosti 1971–1984*, ki je objavljena na str. 13), potrjujejo izjemno rast ljubiteljstva v letih med 1977 in 1980. Podatki o številčnosti so bili na seji skupščine KSS eden glavnih argumentov za pozitivno obravnavo procesov, ki so se dogajali v ljubiteljski kulturi.

Za ljubiteljsko kulturo oz. ZKOS so sklepi 19. seje skupščine KSS izjemno pomembni. Prvič se je namreč zgodilo, da je organ (skupščina KSS), ki je imel največjo mero pristojnosti za pripravo in izvedbo kulturne politike v Sloveniji, celovito razpravljal in ocenjeval program področja ljubiteljske kulture in pri tem sprejel tudi nekaj pomembnih sklepov. Na kratko jih povzemamo:

- Poklicna in nepoklicna kultura sta nedeljiva celota in sta ena drugi pogoj za rast in razvoj. Skupščina KSS podpira rast programov ljubiteljske kulture in širjenje njihovega obsega.
- Ljubiteljska kulturna društva v delovnih organizacijah in krajevnih skupnostih so osnovnega pomena za samoupravno socialistično kulturno politiko.
- Treba je krepiti nadaljnje povezovanje in sodelovanje med društvi, še posebej s poklicnimi kulturnimi organizacijami vseh vrst, ter vzpostavljati tudi bistveno več medobčinskih povezav.
- Pozornost kulturnih društev mora biti usmerjena v omogočanje čim bolj kulturne izrabe prostega časa delavcev in občanov ter omogočanje čim večje dostopnosti kulturnih dobrin.
- Kulturne skupnosti morajo tako v ocenah kulturnega razvoja kot v razvojnih načrtih za naslednje petletno obdobje pozorno proučiti razmere v ljubiteljski kulturi in prispevati k izboljšanju razmer zanje.
- KSS bo tudi v prihodnje pazljivo obravnavala tiste probleme in vprašanja ljubiteljske kulture, ki so del skupnih programov na tem področju.
- KSS sprejema mnenja in pobude, ki so bili podani kot predlog za razpravo o

8 Oba citata sta del stenograma poteka 19. seje skupščine KSS (6. 10. 1980).

problematiki ZKOS, pri čemer upošteva tudi mnenja in stališča iz razprave.[9]

Čeravno ni mogoče zanikati precejšnje splošnosti in zato tudi razmeroma šibke zavezanosti za realizacijo teh stališč, je treba vendarle ugotoviti, da je skupščina KSS brez večjih zadržkov, kljub nekaterim opozorilom na določene pomanjkljivosti, potrdila usmeritve ZKOS in na neki način tudi nujnost, da se materialna osnova za delo zveze v večji meri usklajuje z opravljenim delom. Dobronamerno je sprejela tudi način obravnave ZKOS kot programa dejavnosti, kar je vplivalo na vse kasnejše obravnave ljubiteljske kulture. To razpravo velja zato šteti za najizrazitejše neposredno izrekanje tedanjih odločevalcev o kulturni politiki na področju ljubiteljske kulture sploh. Na seji je torej ZKOS dobila nekakšno zaupnico, ljubiteljska kultura pa v agendi Kulturne skupnosti Slovenije tudi bolj razpoznavno mesto.

Obravnava problematike ZKOS na 29. seji skupščine Kulturne skupnosti Slovenije

KSS je svoj sklep o pazljivi obravnavi določenih vprašanj ljubiteljske kulture spoštovala že dobro leto kasneje, ko je na svojo 29. sejo skupščine (4. decembra 1981) uvrstila točko dnevnega reda pod naslovom ***Nekaj vprašanj pri nadaljnjem razvoju ZKOS v naslednjem obdobju***. Podlaga za obravnavo je bilo gradivo, pripravljeno v ZKOS, s podnaslovom *Položaj ZKOS in občinskih ZKO pri vključevanju v samoupravne sporazume o temeljih plana in plane 1981–85*. V bistvu je šlo za precej podrobno poročilo o tem, kaj je v dobrem letu uspela storiti ZKOS glede realizacije sklepov 19. seje skupščine KSS, hkrati pa je odprlo nekaj vprašanj v zvezi z razmerjem med KSS, ZKOS in občinskimi ZKO pri načrtovanju razvoja do leta 1985. Pomemben poudarek je bil namenjen zlasti sodelovanju zvez kulturnih društev v programih osnovnega in usmerjenega izobraževanja (ki se je začelo tistega leta), kjer je zlasti ZKOS videla veliko možnosti za prodor kulture v osnovne in srednje šole ter s tem sistematično pomlajevanje lastnega kadra. Predlogi rešitev v gradivu so bili zastavljeni morda celo preveč optimistično, saj je ZKOS v svojem zagonu, ki ga je spodbudila potrditev njenih usmeritev na skupščini leto prej, verjetno podcenjevala pripravljenost drugih subjektov, ki naj bi sodelovali oz. bi morali biti ponekod celo nosilci aktivnosti pri

9 Stališča so povzeta iz stenograma 19. seje skupščine KSS.

načrtovanju oz. izvajanju programov umetnostne vzgoje v izobraževalnem sistemu. Bolj realistično so v ZKOS ocenjevali svoje dosežke v tradicionalnih oblikah delovanja, torej v delovanju na posameznih področjih ljubiteljske kulture, pri organizaciji izobraževanja oz. sodelovanja mentorjev, še zlasti pa so poudarjali svojo notranjo demokratizacijo, ki je omogočala razmeroma dobro in vplivno delo notranjih (področnih) zvez oz. združenj. Vse to je vzbujalo dober vtis o povečani notranji dinamiki ljubiteljske kulture sploh in s tem o dobrih obetih za delo v naslednjih nekaj letih, čeravno je bila že jasno izražena skrb za ustreznost materialnih virov, saj se je ekonomski položaj države prav tedaj hitro slabšal. Ena izmed ocen ZKOS je spet govorila o tem, da je glede na vsebinsko realizacijo programa ta pokrit le z dobrimi tremi petinami sredstev, torej približno 60-odstotno, le za odtenek bolje kot leto prej.

Predlog stališč izvršnega odbora KSS, ki jih je nato potrdila oz. sprejela tudi skupščina KSS, vsebuje priporočila ZKOS, da naj k sodelovanju v večji meri pritegne Izobraževalno skupnost Slovenije (zlasti kar zadeva vzpostavitev medioteke in revije *Mentor*), ter nasvet, naj preuči primernost in učinke svojih precej številnih prireditev, učinkovitost svoje založniške dejavnosti, ter evalvira rezultate lastnega izobraževanja kadrov. KSS je svetovala tudi tesnejšo angažiranost ZKOS na temo kulture in turizma.

Razprave k tej točki so v glavnem pritrdile usmeritvam in rezultatom, ki jih je v gradivo zapisala ZKOS. To hkrati pomeni, da je KSS – ob nekaterih svojih tehtnih priporočilih – tokrat celo bolj kot leto prej verificirala delo ZKOS. Gre za pomembno stopnico v opredeljevanju statusa ljubiteljske kulture v okviru republiškega telesa, najbolj pristojnega za izvajanje kulturne politike na nacionalni ravni.

Posledično je ZKOS lahko umirjeno nadaljevala glavnino svojega dotedanjega dela in vzpostavljala dobre osnove dela tudi na področjih, kjer prej ni bila prisotna. Njeno delovanje se je kasneje razširilo tudi na polje eksperimentalnega ustvarjanja – zlasti na področju filma in gledališča je bilo izvedenih kar precej projektov, ki so vzbudili veliko zanimanje javnosti, zmagovali tudi na območju celotne Jugoslavije, v njih pa so pogosto sodelovali ustvarjalci, ki so se kasneje proslavili na profesionalni sceni. Če pa smo nekoliko kritični, je treba zapisati, da na primer na polju kulturno-umetnostne vzgoje v naslednjih letih še zdaleč niso bili uresničeni načrti tesnejšega sodelovanja ljubiteljskega in izobraževalnega področja. Nekatere smotrne pobude kulturniške strani, kakršna je na primer Kulturna šola (njen formalni začetek je sicer desetletje kasneje), ki obstaja tudi danes, so se uveljavile zlasti po zaslugi vztrajnosti ZKOS

oz. nekaterih posameznikov, ki so delovali tako na kulturniški kot izobraževalni strani; ambicije, da bi s tem sodelovanjem izobraževalna stran v večji meri podprla morebitno sinergijo šolarjev in dijakov za lastno kulturno ustvarjalnost, pa so se uresničevale redkeje. Nezaupljivost oz. določena ravnodušnost izobraževalne sfere do intenzivnejšega spodbujanja ustvarjalnosti in organizacijske pomoči mladim šolskim kulturnikom v določeni meri traja še danes, saj precej več moči (precej uspešno) namenja organizaciji pasivnega sprejemanja kulturnih dogodkov (obiskovanje kulturnih prireditev, muzejev).

Omenjeni seji skupščine KSS sta tako potrdili postopni vsebinski prelom na področju ljubiteljske kulture, ki se je zgodil z II. konferenco ZKPO (oz. s prehodom v ZKOS). Kot smo zapisali, je šlo za prehod iz določenega ideološkega modela v normalno, v veliki meri nepolitično delovanje celotnega nabora ljubiteljskih društev in posameznikov, čeravno so – kot smo tudi že zapisali – strateški dokumenti in statut še vedno vsebovali nekaj formulacij, prepisanih iz arzenala socialističnega izrazoslovja. Vendar se ti novi akti v tem praktično niso razlikovali od, na primer, ustanovnih aktov drugih (profesionalnih) ustanov, ki jih je prav tako krasilo obilje socialistične retorike. V praksi pa je ljubiteljska kultura prešla na področje, ki ga ni več odločilno oblikovala težnja po podrejanju ali vsaj eksploatiranju kulturnega gibanja, kakršno je po svoji naravi ljubiteljska kultura v politične namene, marveč v največji meri merila in težnje, ki so značilne za dovolj svobodno kulturno in umetniško ustvarjanje. Končalo se je obdobje, ki se je vleklo vse od druge svetovne vojne naprej in je vsaj po malem ohranjalo večjo ali manjšo mero agitpropovskih teženj vsakokratnih politik. Nadzor nad opravljenim delom so sicer kasneje opravljali področni odbori KSS.

Ne bi bilo korektno, če bi ob tem zamolčali dejstvo, da so ZKOS med letoma 1977 in 1990 sicer še zmerom predsedovali ljudje, ki so službovali v vejah oblasti ali pa v družbenopolitičnih organizacijah. Prvi predsednik Jože Humer (1936–2012) je bil namestnik predsednika Komiteja SRS za kulturo, drugi predsednik Jože Osterman (r. 1947, soavtor pričujoče analize) je bil v času svojega predsedovanja odgovorni urednik kulturnoumetniškega programa TV Slovenija in kasneje član vodstva Republiške konference SZDL, tretji predsednik Marjan Gabrijelčič (1951–2010) pa je bil v letih med 1982 in 1986 glavni tajnik Kulturne skupnosti Slovenije in kasneje

direktor Lutkovnega gledališča Ljubljana.[10] Za kogarkoli od njih pa bi težko trdili, da bi bil direktni eksponent tedanje politike. Navsezadnje so vsi našteti svoje vloge na pomembnih mestih v kulturi nadaljevali tudi v samostojni Sloveniji, po letu 1991. Še pomembneje pa je, da je bilo obdobje med 1980 in 1991 v slovenski družbi bistveno liberalnejše od prejšnjih povojnih obdobij, kar je seveda ustvarilo ugoden teren za depolitizacijo ZKOS oz. ljubiteljske kulture. Po osamosvojitvi Slovenije je predsedniško mesto ZKOS leta 1991 prevzel Franček Rudolf (r. 1944), pisatelj in publicist iz Maribora, tisti čas odgovorni urednik Radia na RTV Slovenija, ki je bil tudi zadnji predsednik organizacije pod tem imenom. Njena naslednica, Zveza kulturnih društev Slovenije, je bila s tem imenom ustanovljena leta 1997.

Po »verifikaciji« delovanja ZKOS oz. ljubiteljske kulture, ki se je zgodila na obeh omenjenih sejah skupščine KSS, v razpoložljivih arhivih KSS in ZKOS nismo več našli primera vsaj nekoliko celovitejše obravnave področja ljubiteljske dejavnosti. To sicer lahko pomeni tudi določeno normalnost: ZKOS in drugi izvajalci na področju ljubiteljske kulture so se v skladu z logiko 3. člena nekoliko kasneje sprejetega *Zakona o kulturnoumetniških dejavnostih in o posredovanju kulturnih vrednot* uvrstili med kulturne organizacije z družbeno verificirano dejavnostjo in so opravljali načrtovane programske naloge v skladu s sklepi skupščine KSS. Ta je to sprejela kot dejstvo in – kot tudi ZKOS – ni čutila potrebe po ponovnih celovitih obravnavah ljubiteljskega kulturnega delovanja na tem najvišjem forumu slovenske kulturne politike. Kulturna skupnost Slovenije je torej, smiselno gledano, dala ZKOS pooblastilo, da na področju ljubiteljske kulture izvaja dogovorjeno kulturno politiko. Čeprav je to normalno, pa je tudi nekoliko dvorezno: spremenljivost oz. podvrženost morebitnih sprememb ljubiteljske kulture kot kulturnega gibanja je zaradi svoje notranje narave bolj mogoča oz. verjetna v primerjavi s trdnejšo (tudi zakonsko določeno) notranjo zgradbo večine drugih kulturnih ustanov in zato po vsej verjetnosti potrebuje več sprotne razprave o lastnih usmeritvah. Področje njenega delovanja je poleg tega širše, zadeva tudi več partnerjev, deležnikov in umetnostnih zvrsti ter zaradi tega pogosto potrebuje tekoče prilagajanje, tudi morebitno spremembo kulturne politike, za kar pa mora ponovno pridobivati ustrezno družbeno potrditev.

---

10 V zvezi z M. Gabrijelčičem je treba opozoriti, da je v knjigi H. Neubauerja *Petnajst let delovanja Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* (2014) na str. 33 napačno zapisano, da je ZKOS od leta 1987 do 1991 vodil Marjan Gabrijelčič (1940–1998), pedagog in umetniški vodja Slovenske filharmonije ter dekan Akademije za glasbo. Ta je bil soimenjak predsednika ZKOS, a ravno tako dejaven zunanji sodelavec ZKOS.

Kulturna društva ter njihove zveze – samostojni oblikovalci in izvajalci kulturne politike ljubiteljske kulture

Po opisani »normalizaciji« ZKOS spremljanje tekoče kulturne politike na področju ljubiteljske kulture postaja nekoliko težje, saj jo lahko razbiramo izključno iz njenih lastnih dokumentov (letnih poročil, letnih programov in le deloma iz srednjeročnih planov KSS). S tem se gledišče, s katerega ocenjujemo neko kulturno politiko, nekoliko spreminja, vsekakor zožuje in zapira v okvir, ki bi mu lahko rekli lastno dvorišče. Povezanost in primerljivost s celovito kulturno politiko na republiški ravni je s tem oslabljena, enako komunikacija s KSS in s tem tudi možnost večjih sprememb, ki bi morda zahtevale dodatna finančna sredstva. Lahko bi rekli, da je opisana spremenjena optika v poznejših letih, zlasti nekje po letu 1988, zato ljubiteljsko kulturo dejansko potisnila na obrobje zanimanja Kulturne skupnosti Slovenije. V prvih zasnovah nacionalnih kulturnih programov oz. srednjeročnih načrtih, še bolj pa v letnih programih KSS, se praktično ne pojavlja več kot celovit, v čemerkoli specifičen program ali način kulturnega delovanja, ampak zgolj kot nekakšna manj opazna pritiklina, rutinsko dodana seznamu programov javnih zavodov in drugih kulturnih ustanov v posameznih zvrsteh kulture. Pa ne gre za brezbrižnost republiške kulturne skupnosti, marveč je to predvsem posledica dejstva, da je bila takšna metodologija samoupravnega načrtovanja v okviru KSS. Programe ZKOS so rutinsko porazdelili kot integralni del programov posameznih kulturnih zvrsti, kjer so – z izjemo področja sodelovanja s Slovenci v sosednjih državah, torej s slovenskimi manjšinami – igrali precej postransko vlogo, tudi zaradi nizke vrednosti sredstev, ki so bila zanje namenjena. Kot rečeno, ZKOS oz. ljubiteljska kultura nista bili več predmeta temeljite vsebinske obravnave, čeravno bi bilo to zanju verjetno koristno. Ena od neugodnih posledic tega je bilo tudi dokaj rutinsko indeksiranje sredstev za te programe v naslednjih letih, ki praktično nikdar niso presegli povprečnega indeksa celotnega programa KSS, večinoma pa so ostajali pod njim.

Kot rečeno, je bil poglavitni vir analiziranja kulturnih politik na področju ljubiteljske kulture do leta 1983 dokumentacija ZKOS. Za obdobje od leta 1983 in vse do leta 1995 pa v dosegljivih (ohranjenih) arhivih ZKOS zeva velika praznina, zlasti pri strateških dokumentih, predvsem srednjeročnih načrtih, iz katerih bi bilo mogoče v največji meri razbirati konkretne kulturnopolitične usmeritve. Nekaj več sreče je z letnimi načrti, ki jih je ZKOS morala pripravljati za potrebe programov KSS oz.

po letu 1991 za vloge na razpise ministrstva za kulturo. Ta del virov je sicer precej konkreten, saj natančno opisuje lastnosti posameznih programskih in akcijskih sklopov ZKOS, vendar pa mu manjka nekoliko celovitejši (morda tudi kritičen ali vsaj problemski) pogled na celovito usmeritev programov ZKOS v razmerju do drugih področij kulture in izobraževanja v Sloveniji na splošno. Vsekakor letni programi ustrezno sledijo splošnim usmeritvam, ki jih je na sejah svojih skupščin v začetku osemdesetih let sprejela KSS; iz njih pa je mogoče razbrati tudi nekatere sprotne, vendar v bistvu predvsem operativne probleme in dileme, ki jih je ZKOS znala razreševati znotraj lastnih okvirov. Kljub omenjenemu pomanjkanju ustreznejših arhivskih virov se mora naša analiza v največji meri sklicevati na tiste, ki so dostopni, hkrati pa tudi na nekatere analize v že omenjenih knjigah *Kulturna politika Slovenije* dr. Vesne Čopič in dr. Gregorja Tomca (1997) ter *Petnajst let delovanja Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* dr. Henrika Neubauerja (2014).

Nekaj uporabnih izhodišč predstavlja analiza množičnosti ljubiteljske kulture, ki jo je opravila ZKOS pod naslovom *Ljubiteljska dejavnost v letih 1971 do 1984* in je bila pripravljena za obravnavo na letni konferenci ZKOS leta 1985. Zlasti je pomembno, da omogoča pregled razvoja v letih delovanja ZKPO do ustanovitve ZKOS (1971–1977) in ustrezne primerjave s kasnejšim obdobjem, od tega leta naprej. Eden najpomembnejših kazalnikov uspešnosti ljubiteljske kulture je podatek o številu društev in skupin oz. t. i. »ustvarjalnih enot« ter število njihovih članic/članov. V spodnji tabeli lahko jasno vidimo osupljivo kvantitativno rast števila ljubiteljskih skupin v obdobju obravnavanih 13 let, pri čemer je za našo analizo najpomembnejše obdobje od leta 1977 naprej.

Pregled kulturnih društev in dejavnosti (1971–1984)

Leto	Število KD in samost. skupin	Število članov	Glasbena dejavnost			Gledališka dejavnost			
			pevska	instr.	skupaj	gled.	lutk.	recit.	skupaj
1971	484	32.645	285	149	**434**	318	32	–	**350**
1981	1.315	99.730	1.065	351	**1.416**	508	62	184	**832**
1984	1.271	98.746	1.140	410	**1.550**	587	173	122	**882**

Leto	Folklorna dej.	Likovna dej.	Literarna dej.	Foto-film	Plesna dej.	Klubska dej.	Drugo	SKUPAJ
1971	77	32	–	–	–	68	121	**1.082**
1981	312	251	225	136	138	44	59	**3.413**
1984	336	214	242	102	150	25	123	**3.624**

– ni podatka

Podatki kažejo, da se je v desetih letih (med letoma 1971 in 1981) število društev in skupin praktično potrojilo, kasneje pa se je rast precej umirila. To zastavlja nekaj zanimivih vprašanj. Omenili smo že, da je bilo delovanje ljubiteljske kulture v obdobju ZKPO Slovenije (1964–1977), ko je ta še delovala v okvirih SZDL, pod močnim političnim vplivom. To se je kazalo tudi v favoriziranju ustanavljanja kulturnih društev in skupin ter izvajanja kulturnih prireditev v delovnih organizacijah kot delu sindikalnega gibanja. Močna spodbuda v tej smeri je bila akcija časnika *Komunist* **Človek, delo, kultura** (v letih 1976 in 1977), ki je v veliki meri potekala v okvirih političnih organizacij in sindikatov. Takrat se je število društev in članstva precej povečalo in so v številnih temeljnih organizacijah združenega dela (TOZD) ustanavljali kulturna društva. A idealistična marksistična predpostavka o premagovanju odtujenosti človekovega dela, ki narekuje, da mora delo, ki je največji smisel človeka oz. njegovega življenja, v kar največji meri integrirati elemente kulture, se v praksi ni potrdila, čeprav njenega globoko humanega namena ni mogoče zanikati. Izkazalo se je, da je ljubiteljska kultura v največji meri vezana na princip prostega časa in le posredno na princip dela. Skupno število društev in njihovih članov, delujočih v delovnih organizacijah, je bilo namreč tudi v tem obdobju nižje kot kasneje, v obdobju konca sedemdesetih let, ko je množičnost ljubiteljske kulture rasla zlasti na račun krajevnih društev in skupin. Dejstvo je, da je takoj po koncu akcije število društev v delovnih organizacijah upadlo, medtem ko je število društev v krajevnih okoljih tedaj dobilo soliden pospešek in hitro zraslo.

Vprašanje vezave ljubiteljske kulture na bivalno okolje in človekov prosti čas ali na delovni proces je bilo sicer ena pomembnih predpostavk kulturne politike še ob prehodu iz ZKPO v ZKOS leta 1977, razvidno pa tudi iz razprav in sklepov 19. seje skupščine KSS (malo pozneje tudi v programskih dokumentih ZKOS), precej manj pa v sklepih in razpravah na njeni 29. seji, kjer je potekala vsebinska razprava o ljubiteljski kulturi oz. programih ZKOS. Tam dileme, na kaj vezati ljubiteljsko kulturo, ni bilo več. Življenje je šlo v drugo smer. Zanimivo – prav ljubiteljska kultura, ki naj bi najbolj neposredno prodrla v delovne organizacije, je pri tem

poskusu doživela neuspeh, saj vključevanja delavstva oz. nastajanja sindikalnih kulturnih društev po letu 1977 ni bilo več veliko. Ideja (zelo direktne) integracije delovnega procesa in (ljubiteljske) kulture v obliki, kakršna je bila zamišljena, je bila za produktivnost očitno prej motnja v proizvodnji kot njeno oplemenitenje in se zato ni mogla uveljaviti. Pač pa je očitno kar uspešno motivirala vsaj del ljudi, da so svoj kulturni interes kot ustvarjalci (pre)locirali v krajevna društva v okvirih svojega prostega časa ali pa vsaj v pasivno spremljanje kulture kot obiskovalci kulturnih dogodkov ali spremljevalci kulture v medijih.

Naša ocena opisanega dogajanja je precej milejša od tiste, ki jo je mogoče prebrati v knjigi *Kulturna politika v Sloveniji*. Tamkajšnja ocena prav tako analizira rast števila društev in članstva, pri čemer avtorja dodajata: »Ljubiteljskim društvom se je izboljšalo tudi materialno stanje. Politična gesla o prenašanju kulture v tovarne so znala s pridom izkoristiti za nastope med stroji. Zadovoljni so bili oboji, tako vodstva tovarn in sindikalni poverjeniki, ki so z malo napori izpolnili politične direktive, kot kulturna društva, ki so si s takimi nastopi finančno opomogla. Podobne koristi so imele tudi profesionalne, za te namene oblikovane ad hoc skupine, ki so aktivistično križarile po terenu in prosvetljevale ljudstvo.« V nadaljevanju: »Akcija Človek, delo, kultura je doživela popoln neuspeh. Šlo je za centralistični poskus vodenja kulturne akcije brez jasne kulturne usmeritve. Akcija je bila v svojem bistvu kampanjska in kot takšna kratkega veka.« (Čopič in Tomc, 1997, str. 195) Zdi se, da je negativna ocena vendarle pretirana, očitki o zgolj utilitarnem motivu ljubiteljskih kulturnih društev pa vsaj malce pristranski. Velja namreč priznati, da je ta akcija prispevala k motiviranju delavcev, da so se vsaj do neke mere srečali s kulturo, najbolj zavzeti pa so postali člani krajevnih kulturnih društev. Zapisali smo že, da se je ob koncu tega procesa, proti koncu sedemdesetih let, skupno število društev in njihovih članov močno povečalo, pri čemer se je večina novih društev vezala na krajevno raven. Če ne drugega, pa se velja spomniti na obsežno medijsko poročanje o tej akciji, celo na številne tematske oddaje, ki so ji bile posvečene, še zlasti na RTV. Česa takega nismo videli nikoli več.

Če preidemo s kvantitativnih kazalnikov na analizo vsebinskih in programskih usmeritev kulturne politike, ki jo je ljubiteljska kultura razvijala po letu 1982, je zanje odločilno, da so po dveh vsebinskih razpravah na najpomembnejšem kulturnopolitičnem forumu dobile potrditev. To je omogočilo, da je ljubiteljska kultura te usmeritve naslednje desetletje samostojno in kontinuirano razvijala v okviru

ZKOS ter občinskih zvez in društev. Trditev sicer velja bolj za obdobje do leta 1990, ko je ljubiteljstvo še zmerom raslo tako v količinskem kot v kvalitativnem smislu, kot tudi za obdobje takoj po osamosvojitvi Slovenije, ko so se pojavile določene težave.

Po letu 1981 so se bistveno izboljšali tudi delovni pogoji v sami ZKOS, saj se je preselila s sedeža slovenskih sindikatov na Dalmatinovi ulici v Ljubljani, kjer je razpolagala le s tremi pisarnami, v prostore na Štefanovi 5, kjer je dobila nekajkrat večje prostore za svoje delo, nekoliko kasneje pa tudi možnost uporabe prostorov za izvedbo kulturnih prireditev v bližnjih Beethovnovi in Cankarjevi ulici. Gre za dobre lokacije v strogem središču Ljubljane. Vse to je omogočilo ZKOS tudi precejšnjo okrepitev strokovne službe, saj je leta 1983 že razpolagala z ekipo 20 ljudi. To je blagodejno delovalo tudi na njeno notranjo strukturo, saj je lahko okrepila delovanje svojih odborov in področnih združenj (pevska, godbena, gledališka, folklorna), posebno pozornost je posvetila literaturi in založništvu. Tradicionalno močna je ostala na področju kulturnega sodelovanja s Slovenci zunaj meja matične domovine. Lahko bi rekli, da je po precej turbulentnih obdobjih, ki so usmeritev kulturne politike ljubiteljske kulture vsakih nekaj let spreminjala v skladu s političnimi željami, nastopil čas umiritve in konsolidacije, ki je organizaciji omogočil vsebinsko in organizacijsko izvajanje stabilnih in preverjenih programov, kar je bilo potrebno predvsem za utrjevanje kakovosti njenega dela.

Po drugi strani so se ekonomske razmere v tem času močno poslabšale. Obdobje po letu 1982 je bilo namreč za celotno Jugoslavijo obdobje hude gospodarske krize, ki je vsako leto znova spreminjala temeljne ekonomske pogoje družbe. Gre za čas t. i. »gospodarske stabilizacije« oz. za obdobje velike ekonomske, pa tudi politične negotovosti celotne države. Tudi to je bistveno reduciralo možnosti za kakršnekoli preboje ali večje spremembe v vseh družbenih podsistemih, torej tudi v kulturi. ZKOS je že v poročilu o izvedenih programih za leto 1984 resno opozorila na težavo, saj je sredi tega leta prišlo do zmanjšanja že odobrenih sredstev, kar je ogrozilo izvedbo nekaterih programov. Podobna opozorila najdemo potem praktično v vseh poročilih vse do leta 1991, vendar je v primerjavi s podobnimi problemi, ki jih je imela KSS v odnosih z drugimi kulturnimi ustanovami in društvi, ZKOS nekoliko lažje reševala te zagate zaradi »prožnosti« večine svojih programov in organiziranosti (ki večinoma ni bila vezana na stroške, kakršni so plače izvajalcev in fiksni materialni stroški), tudi s sprotnim prerazporejanjem sredstev.

Tako lahko zapišemo, da je delovanje ZKOS, pa tudi ljubiteljske kulture v celoti, do leta 1988 potekalo v precej ustaljenem ritmu, dialog s KSS in z občinskimi kulturnimi skupnostmi pa v kooperativnem vzdušju, tako da večjih težav, pa tudi kakršnihkoli pomembnejših sprememb oz. prebojev ni bilo. V letu 1987 je vodenje ZKOS prevzela nova garnitura, ki je nato po štirih letih vodenje dejavnosti predala novi ekipi prav v letu osamosvojitve Slovenije.

Že leta 1989 pa letno poročilo govori o prihajajočih spremembah, ki za ljubiteljsko kulturo niso bile obetavne. Program za to leto je bil sicer realiziran, sprejeta so bila tudi skupna izhodišča za delovanje ljubiteljskih organizacij, obenem pa je ukinjanje kulturnih skupnosti na področje ljubiteljske kulture vneslo veliko sprememb, zlasti v zvezi s financiranjem, ki jim v številnih občinah niso bili kos. Slabše materialne možnosti so zaskrbljenost ZKOS še dodatno okrepile. Podobno pesimistično poroča ZKOS tudi o letu 1990; programskih odstopanj sicer ni bilo, zato pa je vladala velika negotovost v zvezi z organizacijskimi vprašanji. Položaj občinskih ZKO je bil ponekod zelo nestabilen: poročilo sicer ugotavlja, da so formalno zadržale svojo samostojnost, marsikje pa se je spremenil status njihovih strokovnih delavcev in organizatorjev, ki so prešli v občinske uprave ali zavode za kulturo. Mirno lahko ugotovimo, da je bila za ljubiteljsko kulturo ukinitev kulturnih skupnosti hud udarec, saj (lokalni) oblastveni organi marsikje niti niso urejali nastalih problemov ali pa so jih urejali tako, da so neposredno prizadeli interese ljubiteljske kulture. To je bila posledica dejstva, da se je dokončno zaprl prostor, kjer je vendarle prihajalo do resnih medsebojnih razprav med izvajalci kulturnih programov in njihovimi uporabniki ter do resnih naporov, da se sproti rešuje vse najbolj kritične probleme ljubiteljske kulture.

Osamosvojitev, spremembe lokalne samouprave in kriza mreže zvez

V novi državi so se razmere še bolj spremenile. Ne toliko zaradi ljubiteljske kulture same, saj v njeni formalni organiziranosti in vsebini delovanja v obdobju med letoma 1991 in 1995 ne beležimo večjih sprememb, pač pa zaradi sprememb na področju lokalne samouprave oz. delovanja društev. V letu 1990 so bile ukinjene samoupravne interesne skupnosti, tako da je odgovornost za kulturo, ki je bila prej v domeni KSS,

že leto pred osamosvojitvijo prevzelo Ministrstvo za kulturo, na lokalni ravni pa občine. Bistveno večjo spremembo za ljubiteljsko kulturo pa je pomenil novi *Zakon o lokalni samoupravi* (sprejet konec leta 1993), ki je število občin v Sloveniji leta 1994 z dotedanjih 62 povečal na 147 (delovati so začele 1. januarja 1995), s čimer je do tedaj veljavni sistem organizirane ljubiteljske kulture, ki je bil v največji meri odvisen od financiranja občin, v mnogih okoljih izgubil veljavo. Tam, kjer so občine ostale enake kot prej, težav ni bilo, kjer so se razdelile na več novih, pa so zlasti občinske ZKO prejšnjih (»velikih«) občin pristale v praznini. Nekdanje občine niso več financirale programov in društev, delujočih v novih občinah, nove občine pa teh obveznosti pogosto niso izpolnjevale. Še posebej kritično je postalo financiranje nekdanjih občinskih zvez kulturnih društev, saj jih nove občine praviloma niso financirale, čeravno so večinoma še zmerom v mrežo ljubiteljstva povezovale tudi društva z njihovega območja. Ob oblikovanju novih medsebojnih razmerij med občinami je bila ljubiteljska kultura ena zadnjih stvari, za katero se je večini vodstev novonastalih občin zdelo, da bi jo bilo treba hitro urediti, tako da je ta čas mogoče označiti kot eno največjih kriz v zgodovini ljubiteljske kulture. Marsikje je to pripeljalo do kolapsa občinskih ZKO, ob čemer je treba dodati, da v novonastalih občinah (ki so bile tudi občutno manjše od prejšnjih) zvez kulturnih društev praktično niso ustanavljali. Kakorkoli, ob začetku delovanja nove občinske samouprave je bil položaj marsikje nejasen.

Seveda je omenjena kriza močno vplivala tudi na samo ZKOS, saj se je dobršen del njenih članic znašel v težavah, pri reševanju katerih so pričakovale pomoč svoje državne zveze. V letih 1994 in 1995 je mogoče videti le malo uspešnih prizadevanj, da bi ta kritični položaj izboljšali. Vzbuja se tudi občutek, da v tem času ZKOS preprosto ni bila dovolj prodorna, da bi izpostavila realno težo problema, ki je grozil, da bo skoraj povsem uničil sistem ljubiteljske kulture, ki je užival kar dober, tudi mednarodni ugled. Konec leta 1994 je organizacijsko vprašanje ljubiteljske kulture, ki se je v primežu spremenjene lokalne samouprave in slabe materialne osnove svojega dela začela malone sesipati, vendarle spodbudilo odgovorne na kulturnem ministrstvu, da so pozornost usmerili na to področje.

Že ob prvih analizah dejanskega stanja je bilo jasno, da je rešitev v bistveni organizacijski spremembi področja. Iskanje rešitve ni bilo enostavno, saj jo je bilo treba prilagoditi novi strukturi družbene organiziranosti, izkušenj na tem področju pa praktično ni bilo. Spremenjen zakon o društvih je sicer prinesel malce spremenjeno organiziranost

ZKOS, pomembnejše pa je bilo drugo, bistveno spoznanje, da model, v katerem do sredine devetdesetih let Republika Slovenija na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti ni imela lastnega izvajalca s statusom pravne osebe javnega prava, ki bi poleg oblikovanja in izvajanja kulturne politike zagotavljal tudi strokovno, organizacijsko in razvojno podporo kulturnim društvom in njihovim zvezam, ni bil več zadosten. Te naloge so namreč opravljale predvsem občinske zveze kulturnih organizacij in njihova krovna republiška zveza, torej organizacije civilne družbe.

Zgovorno in objektivno, obenem pa dovolj strnjeno, je ta položaj opisan v gradivu, ki ga je ob prvi obravnavi predloga *Zakona o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti* obravnaval Državni zbor Republike Slovenije:

»*Čeprav je bila ljubiteljska kulturna dejavnost vedno zajeta v nacionalni kulturni program, se državna uprava oziroma Ministrstvo za kulturo nikoli ni neposredno ukvarjalo z izvajanjem kulturne politike na tem področju (za to se tudi ni primerno organiziralo in kadrovsko usposobilo), ampak je naloge prepuščalo Zvezi kulturnih organizacij Slovenije in je zato njeno dejavnost tudi financiralo na podoben način kot javne zavode na področju kulture*.

Tako se je ZKOS znašla v dvojni vlogi: formalno je bila izvedbeno telo občinskih zvez s statusom društva na republiški ravni, na zgoraj opisan način pa tudi izpostava ministrstva, pristojnega za kulturo.

Sama ZKOS se je v tem času predvsem prilagajala razmeram in poskušala zapolniti praznino. Pravzaprav pa ni vedela, v čigavem imenu in na čigav račun nastopa. Zato je nujno, da država opredeli javni interes na področju ljubiteljske kulture in poišče najprimernejšo obliko organiziranosti za njegovo izvajanje in s tem hkrati omogoči, da se tudi zveze društev osamosvojijo v odnosu do države in se, ne le formalno, ampak tudi dejansko, organizirajo ter delujejo izvedeno iz volje svojih članic.

Obstoječa profesionalna infrastruktura, ki jo je država in občine zagotavljala skozi ZKOS in občinske zveze kulturnih organizacij, se je v preteklosti izkazala kot pomemben pogoj za delovanje kulturnih društev. Zato bi morali to infrastrukturo ohraniti. Predvsem pa je v času lokalne preobrazbe ne kaže prepustiti nepredvidljivim razmeram, ampak ji je potrebno zagotoviti takšen organizacijski okvir, da bo lahko še naprej:

1. zagotavljala razvoj ljubiteljskih kulturnih dejavnosti v Sloveniji kot celote in

2. predstavljala novim lokalnim skupnostim, ki naj bi bile tudi v prihodnje pristojne in odgovorne za financiranje programov in dejavnosti kulturnih društev na svojem območju, strokovni servis, ki ga bodo lahko angažirale tudi za vodenje svoje kulturne politike na tem področju.«[11]

Jasno je postalo, da mora za izvajanje nacionalne kulturne politike na področju ljubiteljske kulture država zagotoviti stabilen sistem financiranja, strokovnega razvoja in organizacijske podpore, zato je bil konec leta 1995 sprejet *Zakon o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti* (Uradni list RS, št. 1/96) in ustanovljen Sklad Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti (SLKD) kot javni sklad, na katerega je država prenesla izvajanje nacionalnega kulturnega programa na področju ljubiteljske kulture. S tem je bila vsaj sistemsko vzpostavljena osnova, ki je zagotovila nadaljnji obstoj več kot desetletje dobro delujoče mreže ljubiteljskih organizacij, pri čemer je bistveno večjo težo organiziranosti in tudi financiranja prenesla na republiško raven. Glede na dogajanje v celotni slovenski kulturni politiki to ni kakšna posebna izjema: Slovenija je država, v kateri se večina kulturnopolitičnih odločitev sprejema na državni ravni. Očitki o preveliki centralizaciji, ki pogosto prihajajo iz občin, so zato pogosto hipokrizija, ki se pokaže že ob prvem poskusu, da bi tak položaj spremenili.

Novoustanovljeni SLKD je potreboval dobri dve leti, da je začel delovati v skladu z določili zakona, kar pomeni, da je konstituiral svoje organe in oblikoval mrežo območnih izpostav, bistveno za celovito delovanje ljubiteljske kulture. V tem prehodnem obdobju je bistveno vlogo še zmerom imela ZKOS, o čemer bo govor v naslednjih poglavjih, v besedilu mag. Teršarja. Odločilno točko delovanja je predstavljal prevzem večine pristojnosti dotedanje ZKOS, vključno z njeno strokovno službo in tudi z večino delavcev občinskih ZKO, ki so tako postali državni uradniki, katerim je delovne obveznosti določalo vodstvo sklada. Celoten sistem ZKOS in občinskih ZKO je sicer formalno ostal nespremenjen: ZKOS je v skladu s svojo civilnodružbeno naravo ostala zveza kulturnih društev in občinskih ZKO, ki je po novem sistemu v vlogi producentke in izvajalke kulturnih programov lahko kandidirala na javnih razpisih za javna sredstva, hkrati pa je imela kot zastopnica dela civilne družbe – kar je po svoji naravi ljubiteljska kultura – možnost sodelovanja in razpravljanja o programih ljubiteljske kulture. Vendar je bila glede na prejšnja

11 *Poročevalec Državnega zbora*, št. 50/1994

pooblastila programsko, deloma pa tudi vsebinsko izpraznjena, saj je njena vloga pripravljavke, zlasti pa izvajalke kulturne politike na področju ljubiteljske kulture praktično prenehala. Ponekod so bile stvari sicer drugačne: nekatere občinske ZKO so si v svojih občinah namreč v prejšnjih letih pridobile poseben status nekakšnih kulturnih oz. vsaj prireditvenih in organizacijskih centrov, ki so predstavljali tudi ključno točko posredovanja kulturnih dobrin prebivalstvu. Tudi to je navadno pripomoglo, da so te zveze z ustrezno podporo občinskih oblasti obstale; skoraj tretjina zvez, predvsem tistih, ki so opravljale zlasti povezovalne in informacijske naloge za društva, ne pa tudi nalog organizatorja prireditev, pa je v nekaj letih ugasnila.

Financiranje ljubiteljske kulture med letoma 1973 in 1995

Leta 1995 so v ZKOS za potrebe nacionalnega poročila o kulturni politiki (v knjigi *Kulturna politika v Sloveniji*) pripravili tabelo, ki prikazuje delež sredstev za ljubiteljsko kulturno dejavnost v okvirih republiškega oz. državnega proračuna (oz. sredstev KSS do leta 1990 in kasneje Ministrstva za kulturo) v letih med 1973 in 1995. To se zdi primerna in zanimiva osnova. Glede na visoke stopnje inflacije in nestabilnost nekdanjega dinarja v razmerju do svetovnih valut je podatek o nominalni višini vsakoletnih sredstev za splošno oceno financiranja dokaj relativen. Zato se zdi, da je prikaz deležev, ki jih je ljubiteljska kultura dosegala v celotnem proračunu za kulturo na republiški ravni, boljša metoda, saj gre pri republiškem proračunu za kulturo za razmeroma stabilno osnovo, ki se v posameznih letih ni radikalno povečevala ali zmanjševala, kar vsaj okvirno omogoča oceno materialnega statusa (in tudi pomena) ljubiteljske kulture.

Pregled strukturnih deležev ljubiteljske kulture v letnih programih Kulturne skupnosti Slovenije oz. Ministrstva za kulturo med letoma 1973 in 1995, izraženih v odstotkih (podatki ZKOS, Stopar, 1995)[12]

12 Čopič in Tomc, 1997, str. 197

Leto	%
1973	4
1974	5
1975	3
1979	0,53
1980	0,53
1981	1
1982	1
1983	1,4
1984	1,6
1985	1,5

Leto	%
1986	1,8
1987	1,5
1988	1,8
1989	1,6
1991	0,7
1992	0,6
1993	0,6
1994	0,7
1995	0,6

Iz tabele žal ni razviden delež v letih 1976, 1977 in 1978, torej v letih, ko se je nekdanja ZKPO Slovenije preobrazila v ZKOS, pri čemer se je prav v tem obdobju zgodila opazna sprememba višine deleža – in to navzdol. Tak razvoj se zdi presenetljiv, poskušamo pa najti razlage zanj. Interpretacija avtorjev knjige *Kulturna politika v Sloveniji* je, da je ljubiteljska ustvarjalnost v programu republiške kulturne porabe največji strukturni delež prejemala v prvi polovici sedemdesetih let in med akcijo *Človek, delo, kultura*. Za to obdobje velja poudariti tudi to, da so bile temeljne odločitve o ljubiteljski kulturi, vključno z večinskim delom njenega financiranja, sprejete na republiški ravni. V skladu s tem je bil tudi delež v prvem letu delovanja Kulturne skupnosti Slovenije še visok. Po letu 1975, ko so bile ustanovljene tudi vse občinske kulturne skupnosti, je večina financiranja programov ljubiteljske kulture (ki so večinoma lokalne narave) prešla na to raven, zaradi česar se je v KSS delež sredstev zanje bistveno zmanjšal. Ob ustanovitvi ZKOS (1977) je delež sicer nekaj časa še ostal nizek, znatno pa se je povečal po vsebinski umestitvi ljubiteljske kulture v shemo celovitega programa KSS po razpravah o ljubiteljski kulturi na sejah skupščine KSS v letih 1980 in 1981. V obdobju 1983–89 smo potem priča razmeroma stabilnemu deležu za ljubiteljsko kulturo, ki pa takoj po osamosvojitvi Slovenije (kljub vsaj tedaj še ne zelo spremenjenemu upravnemu sistemu) močno pade. Če tabelo primerjamo z našimi dosedanjimi ugotovitvami, je torej mogoče reči, da jim v precejšnji meri pritrjuje.

To obenem potrjuje naše razmišljanje, da je nova ZKOS, kljub razmeroma intenzivni politični dikciji v svojih prvih formalnih aktih (statutu, smernicah), ki v svojih temeljnih usmeritvah sicer dajejo vtis močne podrejenosti političnim organizacijam, v praksi vendarle postala pretežno nepolitična organizacija, ki je močno spremenila

svoje usmeritve in se v celoti posvetila svojim kulturnim programom, sodelovanju s Slovenci v zamejstvu in po svetu, nekoliko manj kot prej pa izobraževalnim nalogam, saj so iz tega sklopa v celoti odpadle prej razmeroma obsežne prosvetiteljske dejavnosti s političnim predznakom.

Tudi avtorja knjige *Kulturna politika v Sloveniji* pravilno opozarjata, da iz pričujoče tabele vendarle ne kaže poenostavljeno povzemati za celotno ljubiteljsko kulturo slabih podatkov, saj hkrati ni dostopnih podatkov o tem, kolikšna so bila sredstva in deleži, ki so jih za ljubiteljsko kulturo namenili v občinskih kulturnih skupnostih oz. občinskih proračunih, kar bi lahko pomembno spremenilo sliko celotnega financiranja oz. deleža ljubiteljske dejavnosti na kulturnem področju.

Težavne preizkušnje ZKOS in ljubiteljske kulture po letu 1989

V predhodnem poglavju smo na kratko že opisali posledice, ki jih je za ljubiteljsko kulturo pomenila ukinitev samoupravnih interesnih skupnosti. Prostor resne razprave o družbenem razvoju, torej tudi o kulturi, se je s tem precej zožil; kljub ne tako redkim ocenam, da je bil samoupravni sistem utopija, je v dialogu o družbenem razvoju na splošno zdaj sodelovalo bistveno manjše število ljudi. Poleg tega se je pozornost politike in družbe tisti čas sploh preusmerila k vprašanjem nacionalnega obstoja oz. njegove prihodnosti ter prizadevanjem za nastanek samostojne države; področje kulture kot eno od nosilnih polj nacionalne identifikacije in samobitnosti je sicer stopilo v ospredje, a vprašanje kulturne politike se je sočasno pomaknilo v ozadje. Tudi ljubiteljska kultura je delila to usodo.

Iz poročila o delu ZKOS za leto 1989 tako lahko razberemo, da so v ZKOS seveda opazili težave in se jim skušali postaviti po robu z dogovarjanjem o učinkovitejših prijemih pri izvajanju svojega dela, vendar so bolj od optimističnih načrtov prevladovale neugodne napovedi za prihodnost:

»*V procesu prenavljanja naše organizacije smo prišli do Dogovora o skupnih izhodiščih za delovanje ljubiteljskih organizacij, s katerim naj bi začrtali čim širše, odprto in čim manj formalno delovanje. Premika se tudi pri ustanavljanju strokovno svetovalnih centrov, saj se Kranju in Kopru približujejo tudi v Novi Gorici in v Mariboru*.

Spremembe, ki so nastale z ukinjanjem kulturnih skupnosti, so vnesle precejšnje vznemirjenje v ljubiteljske organizacije, posledice pa bomo občutili šele v letu 1990 in pozneje. Vsekakor predvidevamo še slabše materialne možnosti za razvoj ljubiteljskih dejavnosti, kot so bile doslej, morda pa tudi težave na organizacijskem področju«.

Potrditev napovedi negotove prihodnosti je jasno razvidna iz gradiva za letno konferenco leto kasneje, ko lahko iz *Poročila o delu ZKOS za leto 1990*[13] jasno razberemo, da so politične spremembe precej poslabšale pogoje dela za večino zvez kulturnih organizacij. Programski cilji so bili sicer v glavnem realizirani, vendar so se začeli poglabljati nekateri drugi problemi:

»*Dosedanja nehierarhična organiziranost ZKOS je pripeljala do tega, da je položaj občinskih ZKO izredno heterogen. Formalno so sicer zadržale samostojnost, marsikje pa se je spremenil status organizacijskih in strokovnih delavcev. Predvsem gre za prehajanje delavcev ZKO v občinske uprave ali Zavode za kulturo. Vsekakor bo potrebno v letu 1991 enotno opredeliti finančni in kadrovski položaj ZKO, kar pa ne bo mogoče brez nacionalnega kulturnega programa*.

Precej dilem se zastavlja pri prireditvah. Že nekaj let namreč opažamo, da interes občinstva za večino ljubiteljskih prireditev upada, sistem izbiranja programov in sama organizacija pa zahtevata izredno visoke stroške. Po drugi strani pa je prav javno nastopanje eden izmed glavnih motivov za ljubiteljsko kulturno udejstvovanje. Tudi to vprašanje bomo morali razrešiti v prihodnjem letu.«

Pogoji dela za ZKOS so se še naprej slabšali. Opisana marginalizacija skrbi za kulturo in sprememba lokalne samouprave sta povzročili veliko negotovost, tako da v letih med 1993 in 1996 ZKOS sploh ni organizirala svojih letnih konferenc. Predstavniki zvez in drugi delegati, ki sestavljajo konferenco, so se sestali šele leta 1996 v Portorožu, kjer so združili srečanje zaposlenih v ZKOS in občinskih zvezah z izvedbo svoje 18. letne konference. Na njej se je jasno kazalo zavedanje, da gre po vsej verjetnosti za zadnji tovrstni dogodek, saj je bil decembra 1995 sprejet novi *Zakon o Skladu za ljubiteljsko kulturno dejavnost*, ki je bistveno spremenil razmerja na področju ljubiteljske kulture. Oba dogodka sta minila v znamenju pogosto precej polemičnega dialoga, saj ni bilo znano, na kakšen način se bo novi zakon uveljavljal, v ozadju pa je bila seveda prisotna

13 Arhiv: gradivo za letno konferenco ZKOS 1991. Na omenjeni konferenci je predsednikovanje prevzel književnik Franček Rudolf, ki je zaradi zapletenih razmer organizacijo vodil vse do leta 2002, torej celih 11 let.

skrb delavcev za njihovo zaposlitev. Vodstvo ZKOS je sicer realistično presodilo nastali položaj in v razvojnih perspektivah prostovoljnega organiziranja ljubiteljskih kulturnih društev zapisalo, da se bodo po konstituiranju Sklada zveze kulturnih društev vrnile k svojemu izvirnemu poslanstvu in po vsej verjetnosti ne bodo več potrebovale poklicnih strokovnih delavcev, marveč le izvoljena vodstva prostovoljcev, ki pa bodo seveda še kako zainteresirana za sodelovanje s skladom (in obratno). Vpliv nanj si bodo skušala zagotoviti z ustrezno zastopanostjo v upravnem odboru sklada in organih njegovih izpostav. Portoroška konferenca je bila pravzaprav prelomen dogodek, saj je ob obrazložitvi predloga zakona o SLKD (glej str. 19) skušala jasno opredeliti novonastala organizacijska razmerja v ljubiteljski kulturi.

Strokovna služba ZKOS je bila med letoma 1994 in 1997 izpostavljena težkim delovnim nalogam, ki so v bistvu presegale njene formalne okvire in deloma tudi delovne zmožnosti, saj je šlo za razmeroma majhen kolektiv z zelo natančno določenimi delovnimi področji oz. nalogami. Leta 1994 se je ob vse težavnejšem obvladovanju akutnih težav zvez kulturnih društev delo strokovne službe razširilo na proučevanje celotnega področja ljubiteljske kulture, pri čemer je s kulturnim ministrstvom sodelovala pri oblikovanju nove zakonodaje; po sprejetju zakona in intervenciji ministrstva, ki je prevzelo financiranje zvez, pa se je njeno delo razširilo še na zahtevno distribucijo sredstev občinskim zvezam za plače tam zaposlenih delavcev. Vse to je vplivalo na izvajanje programov, še bolj pa na prilagajanje ZKOS novim razmeram. Iz arhivov je namreč razvidno, da se glavni organ ZKOS, predsedstvo, po portoroški konferenci ni več sestajal in aktivno oblikoval svojih pogledov na sprotno dogajanje, ki je z vse intenzivnejšim uveljavljanjem zakona o SLKD dobivalo razsežnosti, na katere bi se morala ZKOS intenzivno odzivati. Resnici na ljubo je treba priznati, da je bil dejanski položaj tudi glede na kadre, zadolžene za to delo, milo rečeno absurden. Glavni tajnik in vodja strokovne službe ZKOS, Vojko Stopar, je bil vse do svojega imenovanja za v. d. direktorja sklada oktobra 1997 odgovorni operativni nosilec vseh procesov uveljavljanja novega zakona v ZKOS, pri čemer je moral oblikovati do najmanjših podrobnosti izdelan predlog, katera pooblastila in dejavnosti je treba prenesti z ZKOS na novi sklad oz. na njegov upravni odbor. Dejstvo je, da je zakon nova razmerja opredelil precej splošno, določitev podrobnosti pa prepustil dotedanjim nosilcem dejavnosti. Od tega je bilo kajpak bistveno, kakšen naj bo bodoči status ZKOS in deloma tudi sklada. Čeprav gre za očitno kolizijo interesov, je moral zaradi določene mere pasivnosti drugih članov vodstva ZKOS

ta vprašanja reševati en sam človek. Z delovanjem novega upravnega odbora sklada takih težav ni bilo, saj se je po svojem konstituiranju konec julija 1997 redno sestajal in v približno dveh mesecih opredelil svoje področje dela in pristojnosti ter brez večjih težav uveljavil večino predlogov o načinu prevzema svojih pristojnosti.

ZKOS se je novemu formalnemu položaju prilagodila s sklicem 19. (izredne) konference, ki je bila izvedena 22. oktobra 1997 v Ljubljani. Na njej so sprejeli nov statut Zveze kulturnih društev Slovenije, kar pomeni, da se je s tem dejanjem ZKOS preimenovala, pri čemer je ostala nesporna pravna naslednica Zveze kulturnih organizacij Slovenije. To poudarjam zato, ker je bilo kasneje večkrat napačno navedeno, da je naslednik ZKOS sklad. Hkrati so na izredni konferenci sprejeli sklep, da se organom in njihovim članom podaljša mandat (vendar za največ eno leto).

V tem času je ZKOS sprejela tudi zadnji letni program pod imenom ZKOS, s katerim se je končala prehodna vloga, ki jo je zveza opravljala vse do dejanske, lahko bi rekli operativne implementacije zakona o SLKD. Gre za dokument, ki nosi naslov *Program ZKOS za leto 1998*, v uvodu pa je glavni tajnik Vojko Stopar zapisal: »*Dolgoletna pričakovanja so se končno uresničila in Program ZKOS za leto 1998 bo prvič deležen kritične presoje v Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti. Ali se nam obetajo lepši, slabši ali običajno sivi časi, pa bomo videli, ko bomo vedeli … ZKOS, oziroma Zveza kulturnih društev Slovenije (ZKDS), kakor se bo po novem imenovala naša organizacija, bo v prihodnosti delovala predvsem kot povezovalna sila na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti, kot nekakšna „skupina pritiska“, ki se bo zavzemala za ohranjanje vsega pozitivnega v dosedanjih organizacijskih usmeritvah in programih. ZKDS bo torej nevladna, prostovoljna, neprofitna in neodvisna organizacija kulturnih društev in njihovih zvez, katere glavni cilj bo bogatenje kulturnega življenja s kulturno vzgojo in izobraževanjem, organizacijo prireditev in založništvom. Med njenimi prioritetami bo seveda še naprej kulturno sodelovanje s slovenskimi organizacijami v zamejstvu in izseljenstvu ter sorodnimi mednarodnimi organizacijami*.«

Omenjeni program je ZKOS sprejela jeseni 1997, naslednji program za leto 1999, ki ga je sicer uradno sprejelo predsedstvo ZKOS novembra 1998, pa je bil vsaj glede na navedbe zapisnika v bistvu program SLKD, s katerim se je predsedstvo ZKDS strinjalo, ni pa sprejemalo svojega lastnega programa. S tem je bil prenos pristojnosti dokončno izveden na nekoliko čuden način.

Za zgodovinski spomin ni nepomembno, kakšna je bila finančna shema oz. struktura zadnjega programa ZKOS (za leto 1998), ki ga je ta izvajala pod pozornim nadzorom nastajajočih organov sklada. Bil je namreč dovolj sistematično pripravljen – tudi v primerjavi s programi iz prejšnjih let, vsaj od leta 1990 naprej –, da omogoči okviren pogled na celovito dediščino ZKOS, pa tudi splošno primerjavo s programi, ki jih je kasneje razvil sklad. Čeravno gre formalno zgolj za enega od sprejetih letnih programov ZKOS, je treba povedati, da so bila vsebinska in finančna razmerja med posameznimi zvrstmi programov v ZKOS v zadnjem desetletju precej utrjena oz. konstantna. Svoj program je ZKOS sicer delila na tri splošne skupine (ki pa iz tabel niso razvidne):

- **obvezni program na državni ravni**: vsebine, ki jih je za obstoj in razvoj slovenskega ljubiteljstva nujno izvesti (pregledna srečanja, festivali, izobraževalne oblike na nacionalni ravni);
- **dodatni program na državni ravni**: dopolnilne vsebine, ki jih je dobro izvesti v okviru organizacijskih in finančnih možnosti;
- **območni in medobmočni programi**: vsebine, ki jih je treba nujno izvesti na posameznih območjih, če želimo ohraniti doseženo kakovost dela ter smotrno izpeljavo izobraževalnih in prireditvenih programov.

Finančni načrt ZKOS za leto 1998

Št.	Dejavnost	Celotni stroški	Sredstva MK
	SKUPNE NALOGE		
1	Organizacijske naloge	1.210.000	1.210.000
2	Izobraževanje	440.000	440.000
	SKUPAJ SKUPNE NALOGE	**1.650.000**	**1.650.000**
	GLASBENA DEJAVNOST		
	I. VOKALNA GLASBA		
	1. IZOBRAŽEVANJE		
1	Lojze Lebič in sodobna zborovska glasba	990.000	290.000
2	Sledimo soncu – seminar za otroško in mladinsko zborovstvo	840.000	340.000
3	Mladinski izobraževalni zborovski tabor	1.240.000	340.000
	Skupaj izobraževanje	**3.070.000**	**970.000**
	2. PRIREDITVE		
1	Mednarodno zborovsko tekmovanje Maribor 1998	10.440.000	1.000.000
2	Revija mladinskih pevskih zborov v Zagorju	5.005.000	1.350.000
3	Pevski tabor slovenskih pevskih zborov Šentvid pri Stični	3.800.000	775.000
4	Srečanje oktetov, male vokalne skup.	2.880.000	350.000
	Skupaj prireditve	**22.125.000**	**3.475.000**
	SKUPAJ VOKALNA GLASBA	**25.195.000**	**4.445.000**
	II. INSTRUMENTALNA GLASBA		
	1 IZOBRAŽEVANJE		
1	Seminar za dirigente pihalnih orkestrov	553.000	168.900
2	Studio za tolkala	533.000	213.000
3	Tabor pihalnih orkestrov	1.037.000	205.000
	Skupaj izobraževanje	**2.123.000**	**586.900**
	2 PRIREDITVE		
1	18. srečanje tamburaških skupin in orkestrov Slovenije	445.000	212.500
2	18. tekmovanje pihalnih orkestrov v 2. težavnostni stopnji	1.035.000	467.500
3	Finalno tekmovanje slovenskih citrarjev	380.000	246.500
	Skupaj prireditve	**1.860.000**	**926.500**
	SKUPAJ INSTRUMENTALNA GLASBA	**3.983.000**	**1.513.400**
	SKUPAJ GLASBENA DEJAVNOST	**29.178.000**	**5.958.400**
	GLEDALIŠKA IN LUTKOVNA DEJAVNOST		
	1. IZOBRAŽEVANJE		
1	Poletna gledališka šola	2.235.000	835.000
2	Otroški gledališki tabor	880.800	440.800
3	Medobčinski seminar Severovzhodna Slovenija	212.800	77.800
4	Gledališki seminar – Gorenjska	212.800	77.800
5	Gledališki seminar – Dolenjska	212.800	77.800
6	Gledališki seminar – Primorska	212.800	77.800

Št.	Dejavnost	Celotni stroški	Sredstva MK
7	Gledališki seminar – Prekmurje	257.800	122.800
	Skupaj izobraževanje	**4.224.800**	**1.709.800**
	2. PRIREDITVE		
1	Linhartovo srečanje – Mladinski gledališki in lutkovni festival	1.310.000	1.310.000
2	Srečanje gledaliških skupin Slovenije	1.491.000	1.491.000
	Skupaj prireditve	**2.801.000**	**2.801.000**
	3. DODATNI PROGRAM		
	Seminar igra	2.158.665	201.165
	SKUPAJ GLEDALIŠKA DEJAVNOST	**9.184.465**	**4.711.965**
	FOLKLORNA DEJAVNOST		
	1 IZOBRAŽEVANJE		
1	Začetni seminar za vodje FS	400.000	150.000
2	Nadaljevalni seminar za vodje FS	480.000	240.000
3	Otroški folklorni tabor	210.000	110.000
	Skupaj izobraževanje	**1.090.000**	**500.000**
	2. PRIREDITVE		
1	Srečanje otroških folklornih skupin – Maribor	500.000	250.000
2	Srečanje odraslih folklornih skupin – Beltinci	800.000	400.000
3	Srečanje z ljudskimi pevci in godci – Primskovo	565.000	365.000
	Skupaj prireditve	**1.865.000**	**1.015.000**
	3. DODATNI PROGRAM		
1	Seminar za vodenje petja v FS	100.000	40.000
2	Delavnica – prirejanje ljudskih plesov za oder	90.000	45.000
3	A-B-C osvetljevanje odra	140.000	90.000
4	Seminar otroška noša	87.000	42.000
5	Seminar za razvoj plesnosti	160.000	110.000
6	Strokovna pomoč, seje	200.000	200.000
	Skupaj dodatni program	**777.000**	**527.000**
	SKUPAJ FOLKLORNA DEJAVNOST	**3.732.000**	**2.042.000**
	LIKOVNA DEJAVNOST		
	1 IZOBRAŽEVANJE		
1	Poletna likovna šola	344.200	152.200
2	Likovna delavnica	359.557	175.557
3	Kiparska delavnica	258.530	114.530
4	Fotografska delavnica	284.220	140.220
5	Tečaji risanja in slikanja	907.000	114.000
6	Keramična delavnica	1.030.600	191.400
7	Kiparska delavnica	204.000	60.000
	Skupaj izobraževanje	**3.388.107**	**947.907**

Št.	Dejavnost	Celotni stroški	Sredstva MK
	2 PRIREDITVE		
1	Kiparska razstava	431.787	431.787
	Skupaj prireditve	**431.787**	**431.787**
	SKUPAJ LIKOVNA DEJAVNOST	**3.819.894**	**1.379.694**
	LITERARNA DEJAVNOST		
	1 IZOBRAŽEVANJE		
1	Poletna literarna šola	520.000	240.000
2	Literarna kolonija	210.000	120.000
3	Literarne delavnice	280.000	100.000
4	Delovna srečanja	110.000	110.000
	Skupaj izobraževanje	**1.120.000**	**570.000**
	2. PRIREDITVE		
1	26. srečanje mladih pesnikov in pisateljev Slovenije	425.000	425.000
2	20. srečanje literatov drugih narodov	575.000	575.000
	Skupaj prireditve	**1.000.000**	**1.000.000**
	SKUPAJ LITERARNA DEJAVNOST	**2.120.000**	**1.570.000**
	DEJAVNOST INVALIDSKIH DRUŠTEV	**1.500.000**	**1.500.000**
	SKUPAJ VSE DEJAVNOSTI	**64.644.359**	**24.072.059**
	ZALOŽNIŠTVO		
1	Umetnost in kultura	2.894.200	1.544.200
2	Dramska knjižica	1.629.400	1.009.400
3	Naši zbori	2.298.244	1.314.244
4	IDSS	1.712.512	852.512
5	Mapa noš	3.221.600	1.721.600
6	Likovni odsevi	3.300.900	1.650.900
7	Folklorist	1.508.700	958.700
8	Mentor	5.759.500	3.779.500
9	Lutka	3.371.000	2.561.000
	SKUPAJ ZALOŽNIŠTVO	**25.696.056**	**15.392.056**

Pri pregledovanju tabel je treba opozoriti na to, da ne vsebujejo sredstev za plače strokovnih služb oz. zaposlenih delavcev v ZKOS in občinskih zvezah kulturnih društev, ki jih je v prehodnem obdobju zagotavljalo Ministrstvo za kulturo, operativno pa je nalogo razdeljevanja izvajala finančna služba ZKOS.

Druga tabela omogoča vpogled v deleže, ki so jih v programu ZKOS imele posamezne zvrsti kulturnih dejavnosti. Gre za razmerja, ki v največji meri odsevajo množičnost udeležencev v posameznih zvrsteh (med katerimi je na primer glasba

daleč najmočnejša), seveda pa tudi tehnično zahtevnost posamezne zvrsti. Temu smo dodali tudi približno oceno, kakšna bi bila vrednost večjih programskih postavk v današnjih cenah.

Rekapitulacija finančnega načrta ZKOS za leto 1998

Št.	Dejavnost	Celotni stroški	Delež v %	Cene 2025 v €	Sredstva MK
1	SKUPNE NALOGE	1.650.000	1,4		1.650.000
2	GLASBENA DEJAVNOST	29.178.000	25,0		5.958.400
3	GLEDALIŠKA IN LUTKOVNA DEJAVNOST	9.184.465	7,9		4.711.965
4	FOLKLORNA DEJAVNOST	3.732.000	3,2		2.042.000
5	FILMSKA DEJAVNOST	6.600.000	5,7		2.800.000
6	PLESNA DEJAVNOST	6.860.000	5,9		2.460.000
7	LIKOVNA DEJAVNOST	3.819.894	3,3		1.379.694
8	LITERARNA DEJAVNOST	2.120.000	1,8		1.570.000
9	DEJAVNOST INVALIDSKIH DRUŠTEV	1.500.000	1,2		1.500.000
	SKUPAJ od 1 do 9	**64.644.359**	**55,9**	**639.861**	**24.072.059**
10	ZALOŽNIŠTVO	25.696.056	22,2		15.392.056
11	MEDNARODNO SODELOVANJE	25.332.000	21,9		12.067.000
	SKUPAJ od 1 do 11	**115.672.415**	**100,0**	**1.143.981**	**51.531.115**

MK v €: 510.064

Za primerjavo z današnjim stanjem najbolj bode v oči razmeroma velika razlika med celotnimi stroški programov in sredstvi, ki jih je v tem času pokrilo Ministrstvo za kulturo. Gre za razmerje približno 60 : 40, a se je v naslednjih letih delež državnih sredstev močno povečal in je danes v skupni vrednosti programov ljubiteljske kulture precej večji.

Število ljubiteljskih kulturnih društev in njihovih članov v obdobju uveljavitve *Zakona o Skladu za ljubiteljske kulturne dejavnosti*

Ko govorimo o dediščini ZKOS v času njenega predajanja pooblastil oz. skrbništva za področje ljubiteljske kulture, je pomembna tudi kvantitativna razsežnost področja. V *Statističnih informacijah Statističnega urada RS*, ki obravnavajo kulturna društva v

kulturni sezoni 1995/96, lahko preberemo naslednje podatke (Statistične informacije SURS, št. 59, 1998, povzetek):

»*V tej kulturni sezoni je v Sloveniji delovalo 1.024 kulturnih društev. Polovica teh društev (49,8 %) je imela le eno sekcijo. Največ društev je imelo dramsko sekcijo (14,2 %) ter mešani pevski zbor (13,6 %). V društvih je tedaj delovalo 49.514 članov, od tega je bilo 88,1 % aktivnih članov – izvajalcev, 3,4 % mentorjev ter 8,5 % drugih članov ljubiteljev (ti urejajo organizacijske, administrativne in finančne zadeve). Med aktivnimi člani izvajalci je bilo 47,1 % žensk. Polovica (50,8 %) aktivnih članov izvajalcev je bila odraslih, 32,5 % je bilo mladih do 26. leta starosti, 16,7 % pa je bilo učencev do 14. leta starosti. Največ aktivnih članov izvajalcev (20,1 %) je pelo v mešanih pevskih zborih, po številu so jim sledili člani dramskih sekcij (12,7 %). Ljubitelji so izvedli 16.681 prireditev, od tega 54,3 % v krajih sedežev društev, 40,1 % na gostovanjih po Sloveniji ter 5,6 % na gostovanjih v tujini. Največ prireditev (35,8 %) je bilo vokalnih koncertov. Vse prireditve si je v sezoni 1995/96 ogledalo 3.885.865 obiskovalcev. Ljubiteljska kultura je stalno prisotna tudi v masovnih medijih. V sezoni 1995/96 so radijske organizacije neposredno prenašale 172 ljubiteljskih kulturnih prireditev, TV-organizacije pa 207 teh prireditev. V obravnavani kulturni sezoni je 20 društev na zgoščenkah izdalo 167 del, na kasetah pa je 68 društev izdalo 376 del.*«

Zgodba ZKD Slovenije se je tako od izredne konference v Ljubljani oktobra 1997 naprej nadaljevala na povsem nov način. Naslednja, 20. redna konferenca ZKD Slovenije (opozorili smo že na problematično številčenje konferenc) se je zgodila 12. junija 1998 v Postojni. Izvoljeno je bilo novo vodstvo, pri čemer je Franček Rudolf ostal predsednik, za novega tajnika pa je bil izvoljen Janez Eržen. Novo predsedstvo se je na svoji prvi seji sestalo novembra istega leta in, kot smo že zapisali, sprejelo nekakšen skupni program s skladom. Iz zapisnika seje pa je dobro razvidno nelagodje tega organa zaradi nedorečenih razmerij s SLKD. Poročila posameznikov o sodelovanju občinskih zvez z območnimi izpostavami sklada so sicer v nekaterih okoljih pomirjujoča, vendar je sistemska nedorečenost razmerij med ZKDS in skladom dajala poglavitni ton seji. Poleg tega je delo ZKDS dodatno obremenilo dejstvo, da za tekoče delovanje ni imela profesionalnega delavca oz. vsaj »honorarca«, kar je v veliki meri ogrozilo njeno operativnost, kaj šele ažurno odzivanje na konkretne izzive.

Vzpostavljanje ZKD Slovenije kot nepogrešljive partnerice pri oblikovanju in izvajanju kulturne politike na področju ljubiteljske kulture

V nadaljevanju analize delovanja ZKDS sem se kot avtor srečal s popolno praznino, kar zadeva arhivsko gradivo oz. materialne zapise o njenem delu. Zlasti za obdobje 1999–2003 so moji viri predvsem intervjuji z ljudmi, ki so delovali v organih zveze, oz. osebni spomin iz let od 2008 naprej, ko sem tudi sam (ponovno) začel delovati v njej. Digitalni viri o delu ZKDS so mi bili spet dostopni od leta 2013 naprej. Za obdobje med letoma 2003 in 2008 sicer obstajajo tudi pisni viri, za katere naj bi skrbel JSKD, vendar so zavoljo pomanjkanja prostora za hrambo (tudi lastne dokumentacije JSKD) trenutno nedosegljivi. To seveda pomeni, da je analiza obdobja med letoma 1999 in 2013 lahko precej subjektivna, zato je prav, da na to opozorim.

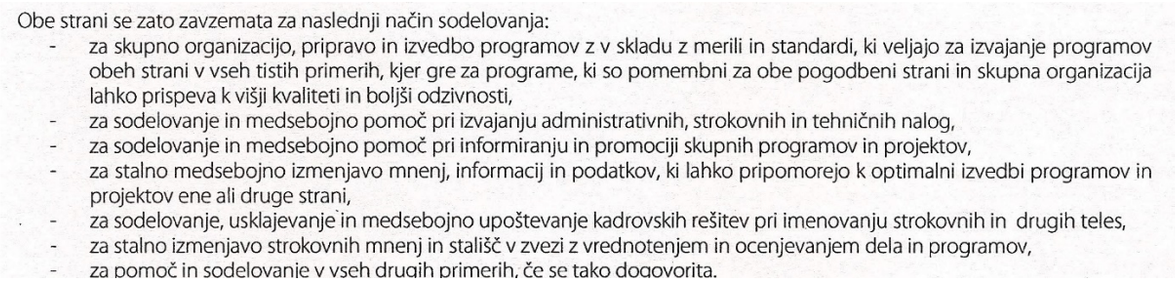
Glede na zgornja opozorila ugotavljam, da je za delovanje ZKDS najslabše pokrito obdobje od leta 1999 do 2002, ko očitno skoraj ni bilo aktivnosti. Položaj pa se je bistveno popravil, ko sta vodenje ZKDS leta 2003 prevzela Mariborčana mag. Franci Pivec kot predsednik in Marjan Pungartnik kot tajnik. Dejansko je sedež zveze postal Maribor, saj je t. i. tajniška pisarna delovala v prostorih ZKD Maribor, Pungartnik pa je bil kot delavec OI JSKD Maribor polovico svojega delovnega časa zadolžen za opravljanje tajniških del za ZKDS. Ureditev vsaj osnovnih pogojev dela je blagodejno vplivala na delo zveze – vzpostavila je tudi svojo spletno stran, kar je bila v tistih časih precejšnja novost, in prek nje redno obveščala svoje člane o aktualnih dogodkih. ZKDS je bila pobudnica in skupaj z ZKD Litija in društvom GEOSS tudi izvajalka pomembne povezovalne akcije med izobraževanjem in ljubiteljsko kulturo, namreč Kulturne šole leta, ki je vsako leto potekala v geometričnem središču Slovenije na Vačah, tudi ob odlični pomoči tamkajšnjih gledališčnikov, družine Kolenc. Osnovna skrb ZKDS je bila sicer namenjena informiranju članic, torej večinoma občinskih in mestnih ZKD o aktualnem stanju ljubiteljske kulture, ter v največji meri zagovorništvu ljubiteljske kulture kot civilnega kulturnega gibanja, ki ga vodijo nekoliko drugačna pravila in načini dela kot večji del preostalega kulturnega sektorja. Šlo je za realizacijo usmeritve, ki jo je v svojo razvojno strategijo zapisala zveza, kjer se je videla v vlogi informatorja in nekakšnega »sindikata« ljubiteljskih kulturnih delavcev; seveda v tem primeru ni branila njihovih delavskih pravic, marveč standarde in pogoje delovanja ljubiteljskih kulturnih ustvarjalcev. ZKD Slovenije je vsako leto organizirala tudi razprave o problemih ljubiteljske kulture. Ko se je mandat obeh Mariborčanov

iztekel, je vodstvo zveze prevzel Novogoričan Rudi Šimac, tajnik pa je ostal Marjan Pungartnik. Zveza se je tudi v tem obdobju živahno vključevala v vsa pomembnejša dogajanja na svojem področju.

Treba je zapisati, da je k tem izboljšavam delovanja zveze bistveno pripomoglo dobro, lahko bi rekli prijateljsko sodelovanje in medsebojno spoštovanje vodilnih predstavnikov ZKD Slovenije in SLKD. Leta 2002 je bil namreč za direktorja sklada imenovan mag. Igor Teršar, tudi dirigent trebanjske pihalne godbe, torej bogato »opremljen« z izkušnjami delovanja v ljubiteljskem kulturnem društvu, od leta 1995 pa je bil tudi producent v strokovni službi ZKOS. Izkazalo se je, kako pomembne, celo odločilne so lahko izkušnje v komunikaciji z društvi in njihovimi zvezami, saj pripomorejo k medsebojnemu razumevanju, spoštovanju in vsebinski kakovosti dogovarjanja. Teršar, ki je na čelu JSKD ostal dobre štiri mandate, torej vse do leta 2017, je s svojim načinom dela in pozornostjo, ki jo je posvečal tudi delu ZKOS, vsekakor pripomogel k vzpostavitvi kooperativnega vzdušja med obema organizacijama, kar je pomembno izboljšalo tudi delo civilnodružbene ZKDS.

Dobro medsebojno sodelovanje je tako pripomoglo k sprejetju novega *Zakona o Javnem skladu RS za kulturne dejavnosti*, ki je nekoliko razširil področje delovanja sklada, kar je koristno vplivalo tudi na ljubiteljsko kulturo sploh. ZKDS je v ustanovitvi Študijskega središča JSKD, pridobitvi notnega arhiva dr. Mirka Cudermana, promociji Centra Tomaža Šalamuna in prevzemu skrbništva nad kulturno rezidenco na Cankarjevi 5 videla koristne pridobitve tudi zase. Sprotno komuniciranje v zadevah, kakršne so nastajanje nacionalnega programa kulture, oblikovanje strategije ljubiteljske kulture, reševanje problemov bodisi v nadzornem odboru JSKD bodisi v predsedstvu ZKDS, je po dolgem času vzpostavilo enotno fronto oblikovanja in zagovarjanja interesov ljubiteljske kulture. Je že res, da so nekatere napetosti med skladom in ZKDS še zmerom nastajale, zlasti med nekaterimi območnimi enotami in zvezami kulturnih društev, vendar jih je bilo praviloma vselej mogoče reševati s skupnim dogovarjanjem. Leta 2012 sta ZKD Slovenije in JSKD podpisala tudi partnerski sporazum o sodelovanju[14], ki v 4. členu določa:

14 https://www.zkds.eu/wp-content/uploads/2017/07/partnerski.sporazum.jskd_.zkds_.pdf

Obe strani se zato zavzemata za naslednji način sodelovanja:

- za skupno organizacijo, pripravo in izvedbo programov z v skladu z merili in standardi, ki veljajo za izvajanje programov obeh strani v vseh tistih primerih, kjer gre za programe, ki so pomembni za obe pogodbeni strani in skupna organizacija lahko prispeva k višji kvaliteti in boljši odzivnosti,
- za sodelovanje in medsebojno pomoč pri izvajanju administrativnih, strokovnih in tehničnih nalog,
- za sodelovanje in medsebojno pomoč pri informiranju in promociji skupnih programov in projektov,
- za stalno medsebojno izmenjavo mnenj, informacij in podatkov, ki lahko pripomorejo k optimalni izvedbi programov in projektov ene ali druge strani,
- za sodelovanje, usklajevanje in medsebojno upoštevanje kadrovskih rešitev pri imenovanju strokovnih in drugih teles,
- za stalno izmenjavo strokovnih mnenj in stališč v zvezi z vrednotenjem in ocenjevanjem dela in programov,
- za pomoč in sodelovanje v vseh drugih primerih, če se tako dogovorita.

V tem duhu tesnega sodelovanja, ki sta ga promovirali in udejanjali obe organizaciji, sta potekali tudi skupni vsakoletni prireditvi Kulturna šola in Teden ljubiteljske kulture, ki pa ju od leta 2020 naprej pod svojo blagovno znamko izvaja le JSKD.

ZKD Slovenije je leta 2012 začela nov mandat, v katerem je predsednikovanje prevzel avtor te študije, glavna tajnica pa je postala Maja Papič, delavka sklada, ki je polovico svoje delovne obveznosti opravljala za ZKD Ljubljana, polovico pa za ZKD Slovenije. Maja Papič je zaslužna, da se je v letu 2017 uresničila dolgoletna ambicija po izdajanju revije za ljubiteljsko kulturno dejavnost. Nova revija je dobila ime *Primus* (po Primožu Trubarju), uredništvo pa je v začetku prevzela kar Maja Papič, sledila ji je dr. Sara Špelec, nato pa Katja Šifkovič. V zadnjih dveh letih je v. d. urednika Jože Osterman. *Primus* se bolj kot z razmeroma skromnimi finančnimi sredstvi spopada s pomanjkanjem piscev, ki bi redno poročali o izvedbi kulturnega dogajanja na področju ljubiteljske kulture; večjo srečo ima z ocenjevalci nekaterih kulturnih dogodkov, pomembnih za ljubitelje. Vendar je mogoče reči, da stabilnega kritiškega poročanja o najpomembnejših dogodkih ni uspel razviti.

Dobro, lahko rečemo prijateljsko komuniciranje in medsebojno spoštovanje sta se po letu 2017, ko je funkcijo direktorja sklada prevzel mag. Marko Repnik, nekoliko ohladila, vendar je sodelovanje vseskozi ostalo korektno. Prisotnost direktorja sklada na sejah vodstva ZKDS je bila namreč vselej dober kazalnik pristnosti medsebojnih odnosov. Medtem ko se je Teršar udeležil praktično vseh sej predsedstva, sploh pa letnih konferenc, je Repnik svojo prisotnost zmanjšal na minimum, kar ni koristilo medsebojni komunikaciji. Tudi pogostost rednih sestankov, ki jih je vodstvu sklada predlagalo vodstvo ZKDS (ali nasprotno), se je v tem času precej zmanjšala. Vendar ne gre dvomiti, da je Repnik užival visoko stopnjo zaupanja ZKDS, saj je dosledno spoštoval medsebojne dogovore in ni v ničemer poslabševal pogojev dela za zvezo. Leta 2020 mu je potekel mandat, za kratek čas pa je JSKD kot v. d. direktorice vodila

Metka Šoštarič, sicer članica nadzornega odbora. Ko Repnika Vlada RS leta 2021 kljub regularnemu in utemeljenemu predlogu nadzornega sveta JSKD ni imenovala za nov mandat, je ZKDS izrazila oster protest in zapisala, da so tej odločitvi botrovali politični razlogi, ki jih je obsodila. Seveda protest ni uspel, Repniku pa so ponovno prijavo za mesto direktorja na ministrstvu kasneje odsvetovali.

Obdobje med letoma 2003 in 2017 (oz. tudi do 2021) najbolj nazorno kaže, kako pomembna, da ne rečemo bistvena, sta dobro sodelovanje in medsebojno zaupanje med vodstvi JSKD in ZKDS kot krovne organizacije kulturnih društev in njihovih zvez. Čeravno je bilo to obdobje, ki ga je zaznamovalo precejšnje število zlasti materialnih težav (v tem času je vse od leta 2008 do 2014 vladala globoka finančna kriza, ki so jo skušali omejevati z omnibus zakonom, kakršen je zloglasni ZUJF, pa bančna kriza, ki je odvzela znatna sredstva področju družbenih dejavnosti), je enotno in složno delovanje precej pripomoglo k temu, da je ljubiteljska kultura svoje programe izvajala dovolj normalno in da se njen položaj ni bistveno poslabšal.

Težave ZKDS in ponovno obdobje negotovosti

Po letu 2017 je ZKDS zaradi nekaterih notranjih nesoglasij v vodstvu zašla v težave. Ko je leta 2017 vodenje prevzela Mija Aleš, prekaljena ljubiteljska kulturna delavka, dolgoletna predsednica ZKD Kranj, je prišlo do spora z nekaterimi mlajšimi člani vodstva, zaradi katerega je Aleševa odstopila. Na seji letne konference ZKDS leta 2020 je bil za predsednika izvoljen Janez Kerin, član predsedstva ZKDS iz Krškega, ki pa je leta 2021 podal izstopno izjavo in odstopil iz osebnih razlogov. Do konca mandata sta nato ZKDS vodila podpredsednika Marijana Kolenko in Jože Osterman. Leta 2022 se je začel nov mandat, na letni (volilni) konferenci pa je bil za predsednika izvoljen dr. Tomaž Simetinger, ki ga je kandidirala ZKD Ljubljana. A tudi Simetinger ni končal predvidenega petletnega mandata, saj je leta 2023 zasedel mesto pomočnika direktorja JSKD za programska vprašanja in je moral zaradi kolizije interesov odstopiti. Na seji konference ZKDS 30. maja 2023 v Ljubljani je bila za predsednico izvoljena Maja Jerman Bratec, nekdanja vodja OI JSKD Nova Gorica in kasneje direktorica SNG Nova Gorica, z njeno izvolitvijo pa se je burno kadrovsko dogajanje umirilo.

Žal pa se je tudi odnos JSKD do ZKDS po koncu mandata Marka Repnika bistveno spremenil. Nov odnos nikakor ni bil posledica notranjih problemov zveze, ki smo jih opisali v prejšnjem odstavku, marveč je bil vzrok zanj v povsem spremenjenem odnosu uprave JSKD do krovne organizacije ljubiteljskih kulturnih društev. Mesto direktorja je zasedel Damjan Damjanović, nekdanji direktor Slovenske filharmonije, ki pa se z ljubiteljsko kulturno dejavnostjo prej ni veliko ukvarjal. V letu 2021 tako JSKD ni več upošteval dogovora, da določen delavec strokovne službe JSKD polovico svoje delovne obveznosti namenja skrbi za osnovno delovanje ZKDS. Vodstvo ZKDS je moralo zato tudi najosnovnejše naloge prevzeti nase in jih opravljati prostovoljno oz. s simboličnim honoriranjem glavnih tajnic, še slabše pa je bilo to, da je prej redna komunikacija med ZKDS in vodstvom JSKD praktično ugasnila. Sklad ni izpolnil prvotne obljube, da bo zvezi zagotavljal stalno uporabo manjšega prostora na Cankarjevi 5 v Ljubljani, kar je še dodatno poslabšalo njene osnovne pogoje delovanja. Razen začasne uporabe katerega od prostorov v upravljanju JSKD, primernega za izvedbo sej predsedstva ali konference, ZKDS na svojem uradnem sedežu danes nima ničesar razen poštnega nabiralnika, kar je v dolgoletni zgodovini zagotovo najnižja točka njenega obstoja. ZKDS je sicer Ministrstvo za kulturo v letih od 2012 do 2015 večkrat opozorila na to nevzdržno stanje, vendar se to do problema ni opredelilo. Nekoliko konkretnejša je bila glede tega njegova strokovna komisija za ljubiteljsko kulturno dejavnost, ki je v mnenju o programu dela JSKD za leto 2026 ob oceni vsebinske opredelitve programov kritično zapisala:

»*… v programu dela (tč. 2: Temeljna področja delovanja JSKD, poglavji 2.1., 2.2) niti z besedo ni omenjeno sodelovanje z društvi in njihovimi krovnimi in področnimi zvezami (v Sloveniji), ki po našem mnenju predstavlja osnovo za ohranjanje in krepitev množičnosti ljubiteljske kulture v Sloveniji kot enega od poglavitnih vzvodov za uresničevanje osnovne sintagme nacionalnega kulturnega programa (umestitev kulture v središče družbe) oz. krepitve družbene kohezije in njenega statusa državotvornosti. Najbliže temu je sicer druga alineja, ki govori o sofinanciranju kulturnih programov in projektov ljubiteljskih kulturnih organizacij, kar pa po našem mnenju ne pokrije celotne vsebine sodelovanja z društvi in njihovimi zvezami. […] Enak molk je prisoten tudi pri (neobravnavanju) krovnih zvez kulturnih društev v Sloveniji. Te zveze so po Zakonu o Javnem skladu RS za kulturne dejavnosti (Uradni list RS, št. 110/11 – uradno prečiščeno besedilo*[15]*) in Zakonu*

15 Omenjeni sklic ni pravilen – zakon o JSKD je bil objavljen v Ur. listu RS, št. 29/10.

o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK) temeljni predstavniki ljubiteljskega sektorja in zato ključni partner JSKD pri izvajanju javne kulturne politike. Kljub temu:

- *v programu ni predvidenega sistematičnega dialoga z domačimi krovnimi zvezami (npr. Zvezo kulturnih društev Slovenije in področnimi zvezami*),
- *ni opredeljenih mehanizmov vključevanja teh zvez v pripravo letnih programov, razpisov in razvojnih dokumentov*,
- *niti ni vzpostavljenih kakršnihkoli posvetovalnih teles ali vsaj oblik, ki bi omogočila dvostransko komuniciranje in usklajevanje interesov ljubiteljskega sektorja*.

S tem JSKD ohranja vertikalni, administrativni model sodelovanja, v katerem društva in zveze nastopajo le kot prijavitelji na razpise, ne pa kot sooblikovalci kulturne politike in programske vsebine.

Poleg teh dejansko temeljnih, tudi ključnih problemov skupina opozarja tudi na dobronamerne pozornosti oz. prijazne geste, na katere bi moral biti pozoren Sklad v svojem poslovanju z društvi, da bi jim čimbolj olajšal njihovo delo. Poudarjamo, da v društvih praktično ni profesionalcev, ki bi bili vešči upravljanja društev, eksperti v finančnem poslovanju in izvedenci v pravnih vprašanjih.«[16]

Treba je dodati, da je strokovna skupina omenjeno precej kritično mnenje sicer zaključila s pohvalo, ki jo je namenila novi direktorici sklada Mojci Jan Zoran (funkcijo je prevzela septembra 2025), nekdanji direktorici Slovenskega gledališkega muzeja, za hitro pripravo delovnega načrta JSKD za leto 2026, še zlasti pa za bistveno bolj ažurno objavo projektnega razpisa. To ji je uspelo le dober mesec po začetku njenega direktorovanja, kar je bistveno olajšalo načrtovanje programov kulturnih društev. Obenem je bila po večletnih opozorilih uveljavljena pomembna sprememba razpisnih meril, na podlagi katerih je ZKDS lahko prijavila svoj program kot program dejavnosti in ne kot posamezen projekt, kar je v logičnem skladju z njenim načinom delovanja. Direktorica je s projektnim razpisom uredila tudi vprašanje akontacij društvom za izvajanje programa – torej zadevo, ki se je prav tako vlekla kar nekaj časa. Vse to je za delo v društvih in za ljubiteljsko kulturno dejavnost sploh zelo pomembno. Z novim vodstvom JSKD obstaja precej obetavnih znakov za nujno

16 *Program dela – Poslovni in finančni načrt dela JSKD 2026*, mnenje strokovne komisije MK za ljubiteljsko dejavnost

izboljšanje medsebojnih odnosov, ki bi bilo nedvomno koristno za obe organizaciji, v največji meri pa za področje ljubiteljske kulture na splošno.

Avtor se zaveda, da je tako zapisan pogled na medsebojna razmerja in delovanje ZKDS osebno obarvan in torej subjektiven, vendar se pri tem sklicuje na svoje dolgoletne praktične izkušnje, ki zgovorno govorijo o tem, da so konstruktivno medsebojno zaupanje, spoštovanje in komuniciranje mogoči ter bistveno prispevajo k dobremu delu in vzdušju na celotnem področju ljubiteljske kulture.

Od ZKOS in ZKDS do SLKD in JSKD

mag. Igor Teršar

Raziskovalno izhodišče in viri

Prispevek obravnava institucionalno preobrazbo slovenske ljubiteljske kulture po osamosvojitvi Slovenije ter vlogo Zveze kulturnih organizacij Slovenije (ZKOS) in poznejše Zveze kulturnih društev Slovenije (ZKDS) pri nastajanju Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti (SLKD) in Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD).

Osrednji namen raziskovanja je bil ugotoviti, kaj se je v resnici dogajalo po sprejetju *Zakona o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti* konec leta 1995 in kako je potekal proces vzpostavljanja novega sistema. Raziskava izhaja iz ugotovitve, da ustanovitev sklada ni bila enkraten organizacijski ali zakonodajni dogodek, temveč dolgotrajen proces, ki je trajal več kot desetletje. Šele z dokončno vzpostavitvijo mreže območnih izpostav, utrditvijo organizacijskih struktur, prenosom programskih nalog in sprejetjem novega *Zakona o Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* leta 2010 je bil proces institucionalnega preoblikovanja v glavnih potezah zaključen.

V obdobju po letu 1995 je potekalo postopno vzpostavljanje nove javne institucije, ki je ob tem prevzemala pomemben del programskega, kadrovskega, organizacijskega in infrastrukturnega izročila dotedanjega sistema kulturnih zvez. Na sklad so se postopoma prenašali izvajanje nacionalnega programa, organizacija revij, srečanj in festivalov, izobraževanje, založništvo, podeljevanje priznanj ter druge razvojne naloge, medtem ko so zveze kulturnih društev nadaljevale delovanje kot organizacije civilne družbe. Pomemben mejnik v tem procesu je predstavljala ustanovitev Območne izpostave Ljubljana leta 2006 kot zadnje območne izpostave v mreži sklada. S tem je bila dokončana mreža območnih izpostav in prvič zagotovljeno organizirano delovanje sklada na celotnem območju Republike Slovenije. Leta 2010 je bil sprejet nov *Zakon o Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* (ZJSKD), ki je podrobneje opredelil naloge, organizacijo in pristojnosti sklada ter utrdil njegov

položaj osrednje nacionalne institucije na področju ljubiteljske kulture.

Raziskava temelji na arhivskem gradivu Ministrstva za kulturo iz obdobja 1995–2010, zakonodajnih gradivih, zapisnikih organov sklada, programskih dokumentih ter letnih poročilih SLKD, JSKD, ZKOS, ZKDS in ZKO Kranj. Uporabljeno je bilo tudi gradivo iz osebnega arhiva avtorja prispevka ter strokovne analize Natalije Pihler, dr. Vesne Čopič, Danijela Božiča, mag. Francija Pivca in drugih avtorjev. Arhivski viri omogočajo vpogled v organizacijske, kadrovske, finančne in programske procese, ki jih zgolj iz zakonodajnih in normativnih besedil ni mogoče razbrati. Prispevek skuša odgovoriti na vprašanje, kako je na podlagi programskega, kadrovskega, organizacijskega in infrastrukturnega nasledstva zvez kulturnih organizacij nastala ena najbolj razvejanih javnih kulturnih institucij v Sloveniji ter kako je ta proces vplival na nadaljnji razvoj slovenskega sistema ljubiteljske kulture.

Kulturnopolitična izhodišča in strokovni pogledi na nastanek sklada

Proces demokratizacije in osamosvajanja Slovenije konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let je prinesel temeljne spremembe tudi na področju kulture. Razpad jugoslovanskega sistema in nastanek samostojne države sta ustvarila povsem nove politične, pravne in finančne okoliščine. Občine so postopoma izgubljale del nekdanjih pristojnosti in finančnih mehanizmov, sistem kulturnih skupnosti pa se je začel razgrajevati že v letu 1989.

Sprejem *Zakona o društvih* leta 1995 je predstavljal pomembno prelomnico tudi za organiziranost slovenske ljubiteljske kulture. Novi *Zakon o društvih* (Uradni list RS, št. 60/95), ki je začel veljati 4. novembra 1995, je določil, da morajo društva, ustanovljena po prejšnjem zakonu iz leta 1974, nadaljevati delo v skladu z novimi določbami ter v roku dveh let uskladiti svoje delovanje in temeljne akte z novo zakonodajo. V skladu s temi določili so se društva, občinski ZKO in ZKOS prilagodili novemu pravnemu okviru ter se tako preimenovali v KUD, ZKD in ZKDS.

V istem času so se začele oblikovati tudi nove državne usmeritve na področju ljubiteljske kulture. Do sredine devetdesetih let Republika Slovenija na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti ni imela lastnega izvajalca s statusom pravne osebe

javnega prava, ki bi poleg oblikovanja in izvajanja kulturne politike zagotavljal tudi strokovno, organizacijsko in razvojno podporo kulturnim društvom in njihovim zvezam. Te naloge so opravljale predvsem občinske ZKD in republiška ZKOS.

Dr. Vesna Čopič razvoj slovenske kulture po osamosvojitvi označuje kot »nedokončano tranzicijo«, strokovnjaki Sveta Evrope pa so stanje slovenskega kulturnega sistema sredi devetdesetih let opisali kot »zamrznjeno stanje«. Po oceni Čopičeve osamosvojitev kljub velikim političnim in gospodarskim spremembam ni prinesla temeljite prenove kulturnega sistema, saj so se v veliki meri ohranili organizacijski, upravljavski in finančni vzorci iz prejšnjega obdobja. Kulturne ustanove so zato večinoma delovale po ustaljenih načelih, financiranje pa je ostalo pretežno vezano na javna sredstva. Vedno večji delež proračunov je bil namenjen delovanju institucij in plačam zaposlenih, manj pa razvojnim programom in strukturnim spremembam. Devetdeseta leta tako predstavljajo predvsem obdobje iskanja ravnotežja med dediščino prejšnjega sistema in zahtevami nove demokratične družbe. Prav v teh okoliščinah so potekale tudi reorganizacije na področju ljubiteljske kulture, ki so privedle do ustanovitve Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti in njegovega poznejšega preoblikovanja v Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Natalija Pihler v analizi izvajanja *Zakona o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti* ugotavlja, da je bila ustanovitev Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti leta 1995 odgovor na razmere, nastale po osamosvojitvi Slovenije. Zaradi sprememb sistema financiranja, izgube posebnega statusa Zveze kulturnih organizacij Slovenije, zmanjševanja občinskih sredstev za delovanje kulturnih zvez in njihovih zaposlenih ter uvajanja lokalne samouprave je obstajala nevarnost razpada dotedanje mreže občinskih kulturnih zvez. Posledično bi bili močno oslabljeni strokovna podpora društvom, organizirana izobraževalna dejavnost, kulturna izmenjava in usklajen razvoj ljubiteljske kulture. Država je zato ustanovila sklad kot javni instrument za zagotavljanje enakopravnih pogojev razvoja ljubiteljske kulture na celotnem ozemlju Slovenije ter za izvajanje tistega dela dejavnosti, ki je bil opredeljen kot javni interes države.

Danijel Božič v prispevku *Ljubiteljska kulturna dejavnost v procesu spreminjanja institucionalnega okolja* obravnava preobrazbo sistema ljubiteljske kulture po osamosvojitvi Slovenije. Po njegovem mnenju sta nova ustava leta 1991 in vzpostavitev lokalne samouprave ustvarili povsem novo institucionalno okolje, ki je zahtevalo tudi

novo organizacijsko ureditev kulturnih društev in njihovih zvez.

Božič ugotavlja, da je obdobje med letoma 1991 in 1994 zaznamovalo zmanjševanje števila društev, programov in nekaterih občinskih zvez, hkrati pa so zaradi gospodarskega prestrukturiranja usihali tudi sponzorski viri. Sprejetje nove zakonodaje in ustanovitev SLKD sta po njegovem mnenju predstavljala odgovor države na nevarnost razpada sistema ljubiteljske kulture. Posebej poudarja vlogo sklada kot povezovalca med državo, občinami in kulturnimi društvi, pri čemer naj država zagotavlja razvojne programe in strokovno podporo, občine pogoje za delovanje društev, sklad pa usklajevanje med obema ravnema. Hkrati opozarja na nevarnost pretirane centralizacije ter zagovarja decentraliziran, projektno usmerjen in organizacijsko prožen sistem z močno vlogo območnih izpostav in zvez kulturnih društev. Prihodnost ljubiteljske kulture vidi v partnerskem sodelovanju države, lokalnih skupnosti, sklada, zvez in društev. Svoje poglede je predstavil v prispevku *Spremembe kulturne politike: grožnja ali priložnost*? v zborniku, ki sta ga uredila Vesna Čopič in Gregor Tomc ter predstavlja pomemben vir za razumevanje prenove slovenskega kulturnega sistema po osamosvojitvi.

Mag. Franci Pivec v prispevku *Kulturna politika in civilna družba* (1997) poudarja, da je razvoj slovenske kulture po osamosvojitvi tesno povezan z močjo civilne družbe, zlasti z mrežo kulturnih društev in njihovih zvez. Ob tem izraža tudi nekatere pomisleke glede usmeritev kulturne politike, ki bi se preveč opirala na državo in javne institucije. Po njegovem mnenju kulturni razvoj ne more temeljiti zgolj na javnih zavodih in državnem financiranju, temveč se mora opirati tudi na civilno družbo, prostovoljno delo, društveno organiziranost in lokalne kulturne pobude. Kulturna društva razume kot pomemben prostor demokratične participacije, kulturne identitete in družbene povezanosti, zato bi morala država ustvarjati pogoje za njihov razvoj ter jih vključevati kot enakovredne sogovornike pri oblikovanju kulturne politike. Prispevek tako zagovarja partnerski model sodelovanja med državo in civilno družbo kot enega od temeljev razvoja slovenske kulture.

Sprejetje *Zakona o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti* in razlogi zanj

Ministrstvo za kulturo je ob sprejetju zakona izhajalo iz ugotovitve, da je ljubiteljska kultura del nacionalnega kulturnega programa ter da mora država zanjo zagotoviti ustrezne strokovne in organizacijske pogoje. Namen sklada ni bil ustvarjanje nove kulturne birokracije, temveč prenos izvajanja nacionalnega kulturnega programa na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti na posebno javno institucijo, ki bi zagotavljala strokovno pomoč, razvoj dejavnosti in financiranje programov širšega pomena.

V obrazložitvi v *Poročevalcu Državnega zbora* (1. avgust 1995, letnik XXI, št. 35) ob drugi obravnavi *Zakona o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti* je posebej poudarjeno, da sklad ne sme prevzemati nalog države, ki ostajajo v pristojnosti Vlade Republike Slovenije in Ministrstva za kulturo, temveč naj deluje kot strokovni izvajalec nacionalnega programa. Ministrstvo naj bi ohranilo pregled nad področjem in nadzor nad delovanjem sklada, zato zakon predvideva letno poročanje ministrstvu ter upravni odbor, sestavljen iz predstavnikov ustanovitelja in uporabnikov.

Eden pomembnejših poudarkov obrazložitve je razmejitev odgovornosti med državo in lokalnimi skupnostmi. Predlagatelj ugotavlja, da kulturne potrebe in kulturno življenje pogosto presegajo meje posamezne občine, zato usklajen kulturni razvoj ni le lokalni, temveč tudi nacionalni interes. Država mora zato zagotoviti strokovno pomoč za razvoj ljubiteljske kulture, občine pa prostorske pogoje za delo društev ter sredstva za programe lokalnega pomena.

Zakon je zato predvidel model sodelovanja med državo in občinami, ne pa centralizacije kulturnega sistema. Vlogo povezovalca naj bi opravljale območne izpostave sklada, v katerih bi sodelovali predstavniki lokalnih skupnosti prek svetov območnih izpostav. Ti naj bi sodelovali pri oblikovanju programov in predlagali vodje izpostav.

V obrazložitvi je posebej zanimiva primerjava s splošnoizobraževalnimi knjižnicami. Predlagatelj ob sprejemanju zakona o SLKD pojasnjuje, da so bile strokovne službe za ljubiteljsko kulturo že pred ustanovitvijo sklada organizirane na širših območjih, podobno kot knjižnice. Večina teh služb je zaposlovala le enega ali dva strokovna

delavca. Če bi te po ustanovitvi novih občin razdelili med vseh 147 takratnih občin, bi to povzročilo deprofesionalizacijo, razdrobljenost in oslabitev strokovne podpore. Zato je zakon predvidel organizacijo območnih izpostav na širših kulturnih in geografskih območjih. Ministrstvo je izrecno poudarilo, da namen zakona ni niti centralizacija niti decentralizacija, temveč ohranjanje policentričnega razvoja slovenske kulture. Sklad naj bi omogočil enakomeren razvoj ljubiteljske kulture po vsej Sloveniji in pretok kakovostnih programov med posameznimi okolji, hkrati pa ohranil močno vlogo lokalnih skupnosti pri podpori kulturnim društvom in skupinam. Ključno sporočilo obrazložitve je bilo, da ljubiteljska kultura ni zgolj lokalna dejavnost, ampak pomemben del nacionalne kulture. Zato je država z ustanovitvijo sklada želela zagotoviti strokovni razvoj, enotne razvojne usmeritve, kakovostno podporo društvom in enakomerno dostopnost kulturnih dejavnosti v vseh slovenskih regijah.

Avtorica zakona o SLKD je dr. Vesna Čopič, ena najvidnejših slovenskih raziskovalk na področju kulturne politike, kulturnega menedžmenta in pravnega urejanja kulture. Večji del svoje poklicne poti je bila povezana z Ministrstvom za kulturo Republike Slovenije, kjer je sodelovala pri pripravi številnih sistemskih rešitev na področju kulturne politike, financiranja kulture in razvoja zakonodaje. Ob strokovnem delu v državni upravi je delovala tudi kot visokošolska predavateljica in raziskovalka na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Njene raziskave se osredotočajo predvsem na kulturno politiko, javni interes za kulturo, organizacijske modele kulturnih institucij ter procese tranzicije kulturnih sistemov po razpadu socialističnih držav. Zaradi dolgoletnega delovanja na presečišču teorije in prakse kulturne politike njene analize, zakonske rešitve in drugi predpisi na področju kulture predstavljajo pomemben vir za razumevanje razvoja slovenskega kulturnega sistema po osamosvojitvi.

Prehodno obdobje po sprejetju zakona o SLKD – dopis ministra za kulturo Sergija Pelhana občinskim zvezam kulturnih organizacij

Dopis ministra za kulturo Sergija Pelhana, poslan vodstvom občinskih zvez kulturnih organizacij 1. februarja 1996, predstavlja enega ključnih dokumentov pri vzpostavljanju novega sistema financiranja ljubiteljske kulture po sprejetju *Zakona o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti*. Dokument ni pomemben

le zato, ker pojasnjuje začasno ureditev financiranja v letu 1996, temveč predvsem zato, ker prvič jasno razmejuje odgovornosti države in lokalnih skupnosti ter napoveduje organizacijski model, ki je pozneje postal temelj delovanja sklada in kasneje JSKD. Ustanovitev sklada je bila neposredno povezana z *Zakonom o uresničevanju javnega interesa na področju kulture* iz leta 1994, ki je predvidel možnost ustanavljanja javnih skladov za izvajanje posameznih segmentov nacionalne kulturne politike.

Namen nove ustanove je bil zagotoviti enakomernejši razvoj ljubiteljske kulture na celotnem ozemlju države in ustvariti strokovno mrežo, ki bi nadomestila prejšnji sistem organiziranosti, temelječ na občinskih zvezah kulturnih organizacij. Minister v uvodu pojasnjuje, da je Državni zbor Republike Slovenije 27. decembra 1995 sprejel *Zakon o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti*. Ta določa, da država prek strokovne službe sklada in njegovih prihodnjih območnih izpostav zagotavlja strokovno pomoč za razvoj ljubiteljskih kulturnih dejavnosti ter financira programe, ki presegajo lokalni pomen. Na drugi strani lokalne skupnosti zagotavljajo prostore za delovanje društev, skupin in posameznikov ter financirajo programe lokalnega pomena. Ker nacionalni kulturni program leta 1996 še ni bil sprejet, sklad pa še ni začel delovati, je bilo treba za prehodno obdobje določiti začasna pravila financiranja. Ministrstvo je zato s 1. januarjem 1996 prevzelo financiranje plač večine redno zaposlenih, ki so opravljali strokovne, organizacijsko-povezovalne, računovodske in administrativne naloge za ljubiteljsko kulturo širšega pomena in ki naj bi v prihodnje delovali v okviru novega sklada. Financiranja delovnih mest, kot sta hišnik in čistilka, pa ministrstvo ni prevzelo. Minister je posebej poudaril, da je ta ureditev začasna in bo šele po ustanovitvi območnih izpostav in sprejetju nacionalnega kulturnega programa mogoče natančneje določiti, katere naloge so izključno lokalnega pomena in katere sodijo med naloge širšega pomena. O teh prenosih naj bi se država pozneje pogovarjala z vsako občino posebej.

Pomembno načelo novega sistema je bilo, da je država poleg plač prevzela tudi financiranje programskih stroškov za naloge širšega pomena. Pri tem je minister poudaril, da bodo sredstva za programe prejele vse občinske zveze kulturnih organizacij, tudi tiste, pri katerih financiranje zaposlenih ni bilo preneseno na državo (nekatere ZKD namreč niso imele zaposlenih ali pa so bili tajniki zaposleni pogodbeno). To kaže, da je bilo že ob ustanavljanju sklada pomembno zagotoviti razvojno podporo celotni mreži ljubiteljske kulture in ne le tistim organizacijam, ki so imele zaposlene strokovne delavce.

V nadaljevanju je minister zelo natančno opredelil, katere naloge ostajajo v pristojnosti občin. Opozoril je, da številne občinske zveze kulturnih organizacij poleg dejavnosti ljubiteljske kulture opravljajo še številne druge dejavnosti lokalnega pomena. V njihovem okviru delujejo knjižnice, muzejske zbirke, kinematografi, kulturni domovi in druge ustanove. Za te dejavnosti država ni prevzela financiranja. Plače knjižničarjev, muzejskih delavcev, delavcev v kinematografski dejavnosti ter zaposlenih, ki skrbijo za kulturne domove in druge objekte, so tako ostale obveznost lokalnih skupnosti.

Pomemben del dopisa predstavlja natančna opredelitev elementov plač, ki jih je od leta 1996 naprej financiral državni proračun. Država ni prevzela zgolj osnovnih plač zaposlenih, ampak celoten sistem stroškov dela. Financirala je osnovno plačo po zakonsko določenih količnikih, dodatek za delovno dobo, funkcijski dodatek v višini 0,50 količnika za tajnike ZKO kot delavce s posebnimi pooblastili in odgovornostmi ter 3-odstotno stimulacijo za delovno uspešnost. Poleg tega je zagotavljala sredstva za dodatke po kolektivni pogodbi, prehrano med delom, prevoz na delo in z dela, prispevke delodajalca, jubilejne nagrade, odpravnine in regres za letni dopust.

Minister je dopuščal tudi možnost dodatnega nagrajevanja zaposlenih iz lastnih sredstev zveze kulturnih organizacij. Če je posamezna organizacija ocenila, da državna sredstva ne zadoščajo za priznanje zahtevnejših pogojev dela ali za višjo stimulacijo delovne uspešnosti, je lahko te dodatke zagotovila iz lastnih virov. Takšna ureditev je omogočala določeno avtonomijo posameznim organizacijam, hkrati pa zagotavljala enotno osnovo financiranja na državni ravni.

Dokument je ključen predvsem zato, ker prvič jasno opredeli temeljno delitev odgovornosti med državo in občinami. Država prevzame strokovne službe, razvojne naloge, programe širšega pomena in financiranje njihovega izvajanja, občine pa ohranijo odgovornost za kulturno infrastrukturo, lokalne prireditve, kulturne domove in programe lokalnega pomena. Ta model, zapisan že februarja 1996, je postal temelj poznejšega delovanja SLKD in kasneje JSKD ter v svojih bistvenih elementih ostaja veljaven še danes.

Analiza Ministrstva za kulturo: kadrovska struktura občinskih zvez kulturnih organizacij

Dokumenti iz arhiva Ministrstva za kulturo iz začetka leta 1996 kažejo, da je bil proces ustanavljanja SLKD izveden na podlagi zelo podrobne kadrovske in finančne analize obstoječega sistema občinskih ZKD. Pred prevzemom financiranja je ministrstvo evidentiralo vse zaposlene, analiziralo njihove naloge ter določilo, katera delovna mesta so povezana z nalogami širšega pomena za ljubiteljsko kulturo in bodo zato financirana iz državnega proračuna. Analiza ministrstva je pokazala, da je bilo 1. januarja 1996 v občinskih ZKO zaposlenih 128 delavcev, od tega 122 za nedoločen in 6 za določen čas, poleg njih pa še najmanj 21 pogodbenih sodelavcev. Po presoji ministrstva je bilo za izvajanje strokovnih, organizacijskih, računovodskih in administrativnih nalog širšega pomena namenjenih 99 delovnih mest, katerih financiranje se je preneslo na državo.

V sistem republiškega financiranja so bile vključene zveze kulturnih organizacij v Ajdovščini, Brežicah, Celju, Cerknici, Domžalah, Gornji Radgoni, Grosupljem, Ilirski Bistrici, Izoli, Kamniku, Kopru, Kranju, Krškem, Laškem, Lenartu, Lendavi, Litiji, Ljubljani, Mariboru, Mozirju, Murski Soboti, Novi Gorici, Novem mestu, Ormožu, Pesnici, Piranu, na Ptuju, v Radovljici, Ravnah na Koroškem, na Prevaljah, v Rušah, Sevnici, Sežani, Slovenj Gradcu, Slovenski Bistrici, Slovenskih Konjicah, Šmarju pri Jelšah, Škofji Loki, Tolminu, Trbovljah, Tržiču, Velenju, na Vrhniki in v Žalcu. Ta mreža, čeprav ni bila organizirana kot enotna pravna oseba, temveč so občinske ZKD ohranjale lastno pravno subjektiviteto, je pokrivala praktično celotno ozemlje Slovenije in je pozneje predstavljala osnovo za oblikovanje območnih izpostav sklada.

Kadrovska struktura je bila zelo raznolika. V večjih središčih, kot so Ljubljana, Maribor, Koper in Kranj, so delovale celotne strokovne službe. Ljubljanska (mestna) ZKD je na primer zaposlovala sekretarja ZKO Ljubljana, nekaj strokovnih sodelavcev, nekdanjih tajnikov občinskih ZKO, računovodsko-administrativnega delavca in nekaj pisarniških referentov. Mariborska mestna zveza je imela strokovnega vodjo, štiri strokovne programske delavce, računovodjo in tajnico, hišnika – vzdrževalca in čistilko. V Kopru so delovali programski vodja, strokovni sodelavec za gledališko dejavnost, strokovni sodelavec za organizacijo prireditev in računovodja, v Kranju pa tajnik, računovodja, administrativni blagajnik in več strokovnih sodelavcev za

posamezna področja dejavnosti.

V številnih drugih okoljih je sistem temeljil na enem samem strokovnem delavcu. Tako so v Litiji, Trbovljah, Tržiču, Rušah, Žalcu, Mozirju, Murski Soboti, Ormožu in Šmarju pri Jelšah večino nalog na področju ljubiteljske kulture opravljali tajniki oziroma strokovni sodelavci ZKO. V nekaterih večjih območjih pa so ob vodjih delovali še računovodje, organizatorji prireditev, administratorji in kulturni animatorji.

Obenem dokumenti ministrstva kažejo, da v občinah, kot so Črnomelj, Dravograd, Idrija, Jesenice, Metlika, Ribnica, Radlje ob Dravi, Zagorje ob Savi, Postojna, Kočevje in Hrastnik, sploh ni bilo redno zaposlenih strokovnih delavcev na področju ljubiteljske kulture, v Trebnjem pa je bil zaposlen tajnik po pogodbi. Naloge občinske ZKO so opravljali zaposleni v knjižnicah, kulturnih zavodih ali občinskih upravah. Novi sistem je prvič omogočil postopno oblikovanje primerljivih strokovnih pogojev po vsej državi, ne glede na finančno moč posamezne občine.

Proces razmejevanja pristojnosti je predvidel, da država ne bo financirala delovnih mest, ki spadajo v pristojnost občin, med njimi hišnikov, vzdrževalcev, čistilk, knjižničarjev, muzejskih delavcev in upravljavcev kulturnih domov. V Tolminu sta npr. v občinski pristojnosti ostala celo kapelnik godbe in hišnik, zato je njuno financiranje še naprej zagotavljala občina. Prav tako so morale občine še naprej zagotavljati sredstva za zaposlene v občinskih upravah, knjižnicah in zavodih za kulturo, ki so poleg svojega rednega dela opravljali tudi naloge za zveze kulturnih organizacij. Njihov status naj bi se po ustanovitvi sklada urejal po enotnih merilih in javnih razpisih.

Občine so ostale odgovorne tudi za zagotavljanje prostorskih pogojev za delovanje zvez kulturnih organizacij. To je pomenilo financiranje najemnin, stroškov električne energije, ogrevanja, telefonskih in poštnih storitev, amortizacije objektov in opreme ter investicijskega vzdrževanja prostorov. Poleg tega so morale občine še naprej financirati lokalne kulturne prireditve, gostovanja, abonmajske programe ter druge dejavnosti lokalnega značaja, ki jih je organizirala občinska ZKD.

Odredba ministra Sergija Pelhana in prvi sistem financiranja občinskih zvez kulturnih organizacij v letu 1996 prek Zveze kulturnih organizacij Slovenije

Po sprejetju zakona o SLKD konec leta 1995 je Ministrstvo za kulturo januarja 1996 izdalo odredbo in začasno navodilo o financiranju zaposlenih ter programskih stroškov občinskih ZKD. Ker sklad takrat še ni imel imenovanega vodstva, upravnega odbora in strokovne službe, je minister Sergij Pelhan določil, da se sredstva do vzpostavitve sklada oziroma najpozneje do 30. junija 1996 nakazujejo prek ZKOS, ki je tako začasno prevzela zagotavljanje financiranja in koordinacijo sistema. Namen odredbe je bil zagotoviti kontinuiteto delovanja ljubiteljske kulture in pripraviti pogoje za začetek dela nove nacionalne institucije.

Odredba je bila tesno povezana z oblikovanjem prvih enotnih meril za financiranje programskih materialnih stroškov občinskih zvez kulturnih organizacij. Delovna skupina Ministrstva za kulturo in ZKOS je kot podlago za določitev višine sofinanciranja upoštevala dejansko programsko dejavnost posamezne zveze v letu 1995. Med upravičene programe so bile uvrščene medobčinske prireditve in izobraževalne oblike, pri katerih so sodelovali ustvarjalci oziroma skupine iz najmanj treh občin. Za vsak izveden projekt je bila predvidena akontacija v višini 100.000 SIT, kar je po kasnejšem uradnem menjalnem tečaju znašalo približno 417 EUR. Ob upoštevanju inflacije in sprememb kupne moči, preračunanih na podlagi podatkov Banke Slovenije, bi ta znesek v današnjih cenah ustrezal približno 800 do 850 EUR. Ta metodologija je bila za tisti čas pomembna novost, saj financiranje ni več temeljilo pretežno na zgodovinskih pravicah posameznih organizacij, temveč na dejanskem obsegu dela. Prvič je bil vzpostavljen sistem, ki je omogočal primerjavo aktivnosti posameznih zvez na podlagi števila izvedenih programov in izobraževanj.

Pogodba o financiranju občinskih ZKO v prvem polletju 1996

Med dokumenti v procesu ustanavljanja SLKD je pomembna *Pogodba št. 10/RD-2/96-960* o financiranju občinskih ZKO v prvem polletju 1996, ki sta jo sklenila Republika Slovenija oz. Ministrstvo za kulturo, ki ga je zastopal novi minister dr. Janez Dular (mandat je nastopil 7. 2. 1996), in Zveza kulturnih organizacij Slovenije, ki jo je zastopal glavni tajnik Vojko Stopar. ZKOS je pogodbo podpisala 12. marca

1996, ministrstvo pa 27. marca 1996.

Dokument predstavlja formalni mehanizem, s katerim je država začela financirati tiste naloge ljubiteljske kulture, ki naj bi jih v prihodnje prevzel novoustanovljeni sklad. V prvem členu pogodbe je jasno zapisano, da bo Ministrstvo za kulturo do začetka delovanja Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti oziroma najpozneje do 30. junija 1996 nakazovalo sredstva Zvezi kulturnih organizacij Slovenije, ta pa jih bo naprej razporejala občinskim zvezam kulturnih organizacij in nadzorovala njihovo namensko porabo. ZKOS je tako v prehodnem obdobju opravljala vlogo nekakšne začasne operativne izvajalke nalog prihodnjega sklada. Po določilih pogodbe je Ministrstvo za kulturo za prvo polletje leta 1996 zagotovilo skupaj 169.454.054 SIT državnih sredstev. Od tega je bilo za plače zaposlenih v občinskih zvezah kulturnih organizacij namenjenih 88.674.054 SIT, za programske stroške pa 80.780.000 SIT. Po uradnem konverzijskem tečaju ob uvedbi evra so ti zneski znašali približno 369.990 EUR za plače in približno 337.090 EUR za programe. Skupaj so sredstva za plače in programe znašala 169.454.054 tolarjev oziroma približno 707.080 evrov. Če pa te zneske ovrednotimo z vidika današnje kupne moči in za potrebe zgodovinske primerjave uporabimo približno dvakratnik vrednosti, kar ustreza dolgotrajnim cenovnim spremembam od sredine devetdesetih let do danes, bi sredstva predstavljala okoli 740.000 EUR za plače in okoli 675.000 EUR za programe, skupaj približno 1,4 milijona EUR v današnji vrednosti.

Pogodba razkriva tudi natančne kadrovske podatke. Sredstva za plače so bila zagotovljena za 91,5 delovnega mesta oziroma za skupno 353,81 količnika plačnih razredov. Financiranje je zajemalo plače, prispevke in druge osebne prejemke zaposlenih v občinskih ZKO ter je temeljilo na določilih kolektivne pogodbe za kulturne dejavnosti in veljavni zakonodaji. Posebej zanimivo je, da pogodba še ne govori o neposrednem financiranju sklada, ampak o financiranju občinskih ZKO prek ZKOS. To nazorno kaže, da je bil sklad marca 1996 še vedno v nastajanju in da je država za vzpostavitev nove institucije uporabila obstoječo organizacijsko infrastrukturo ZKOS. Prav zato je imela ZKOS pomembno dvojno vlogo: po eni strani je zastopala kulturna društva in zveze, po drugi strani pa je začasno izvajala naloge, ki jih bo kasneje prevzel sklad.

Za prispevek je zato *Pogodba št. 10/RD-2/96-960* eden ključnih dokazov, da je bila ustanovitev sklada postopen proces. Preden je SLKD začel dejansko delovati, so

državno financiranje, koordinacija programov in administrativni postopki potekali prek ZKOS. Pomembno vlogo pri pripravi in vzpostavljanju novega sistema je imel glavni tajnik ZKOS Vojko Stopar, pa tudi njegov pomočnik Marko Studen, ki je pripravljal pogodbe in sodeloval pri oblikovanju programskih rešitev za prihodnji sklad.

Financiranje občinskih ZKD v letu 1996 je potekalo na podlagi izvedenega programa prireditev in izobraževanj iz leta 1995. Podatki za leto 1995 kažejo zelo različno stopnjo razvitosti posameznih območij. Največ programov je izvedla ZKO Maribor, ki je organizirala 33 prireditev in kar 45 izobraževanj, skupaj 78 programskih dejavnosti, za kar ji je pripadala akontacija v višini 7,8 milijona SIT oziroma približno 32.550 EUR. Preračunano v današnjo vrednost to pomeni približno 65.000 EUR. Sledila je ZKO Kranj z 19 prireditvami in 43 izobraževanji oziroma skupaj 62 programi ter 6,2 milijona SIT (25.870 EUR oziroma približno 52.000 EUR v današnji vrednosti). Zelo aktivna je bila tudi ZKO Koper z 22 prireditvami in 21 izobraževanji oziroma skupno 43 programi ter financiranjem v višini 4,3 milijona SIT (17.940 EUR oziroma približno 36.000 EUR v današnji vrednosti). V skupino najrazvitejših organizacij so sodile še ZKO:

- Celje s 27 programi in 2,7 milijona SIT (11.270 EUR oz. približno 22.500 EUR danes),
- Tolmin s 25 programi in 2,5 milijona SIT (10.430 EUR oz. približno 21.000 EUR danes),
- Radovljica s 24 programi in 2,4 milijona SIT (10.020 EUR oz. približno 20.000 EUR danes),
- Grosuplje s 23 programi in 2,3 milijona SIT (9.600 EUR oz. približno 19.000 EUR danes),
- Ptuj z 21 programi in 2,1 milijona SIT (8.760 EUR oz. približno 17.500 EUR danes),
- Mozirje in Novo mesto s po 20 programi in 2 milijonoma SIT (8.350 EUR oz. približno 16.700 EUR danes),
- Postojna z 19 programi in 1,9 milijona SIT (7.930 EUR oz. približno 15.900 EUR danes).

Pomemben pokazatelj strukture ljubiteljske kulture predstavljajo tudi razlike med številom prireditev in številom izobraževanj. Kranj je imel na primer skoraj dvakrat več izobraževanj kot prireditev, saj je izvedel 43 izobraževalnih dejavnosti in 19 prireditev. Podobno velja za Maribor s 45 izobraževanji in 33 prireditvami ter Koper z 21 izobraževanji in 22 prireditvami. To kaže, da je bil sistem že takrat izrazito usmerjen v izobraževanje mentorjev, vodij skupin in ustvarjalcev ter ne zgolj v organizacijo prireditev. V srednje aktivno skupino so sodile ZKO:

- Ajdovščina s 17 prireditvami in enim izobraževanjem (1,8 milijona SIT oz. 7.510 EUR; približno 15.000 EUR danes),
- Trbovlje s 15 prireditvami in tremi izobraževanji (1,8 milijona SIT),
- Gornja Radgona, Nova Gorica, Sežana in Vrhnika s po 17 programi (vsaka 1,7 milijona SIT),
- Ljubljana mesto, Ljubljana okolica in Izola s po 16 programi (vsaka 1,6 milijona SIT),
- Domžale in Škofja Loka s po 15 programi (vsaka 1,5 milijona SIT).

Posebno zanimiv je vpogled v manjša območja. Ljutomer je izvedel 14 programov, Brežice in Žalec po 13, Kamnik, Šentjur in Trebnje po 12 programov, Murska Sobota 11, Pesnica, Krško, Dravograd, Lendava, Šmarje pri Jelšah, Ravne in Velenje pa po 10 programov. Ta območja so predstavljala pomemben del nacionalne mreže, čeprav so razpolagala z bistveno manjšimi kadrovskimi in finančnimi viri kot največje zveze.

Na drugi strani so bile tudi organizacije z zelo omejenim obsegom dejavnosti. Laško, Logatec in Ruše so izvedli po tri programe, Hrastnik in Metlika po dva, medtem ko ZKO Piran po evidencah za leto 1995 ni prijavila nobene medobčinske prireditve ali izobraževalne oblike in zato ni prejela akontacije.

Skupaj so občinske ZKD v letu 1995 izvedle 519 medobčinskih prireditev ter 301 izobraževalno dejavnost, kar pomeni skupno 820 programskih aktivnosti. Na tej podlagi je bilo za leto 1996 razdeljenih 82 milijonov SIT akontacij za programe oziroma približno 342.000 EUR po uradnem menjalnem tečaju. Če znesek ovrednotimo v današnjih cenah, bi to predstavljalo približno 680.000–700.000 EUR programskih sredstev.

Že nekaj mesecev po podpisu pogodbe se je pokazalo, da bo za izvajanje programa potrebnih več sredstev. Zato sta pogodbeni stranki sklenili *Dodatek št. 1 k pogodbi št. 10/RD-2/96-960*, ki ga je Vojko Stopar podpisal 23. maja 1996, minister dr. Janez Dular pa 12. junija 1996. Dodatek navaja, da se prvotna pogodbena vrednost v višini 169.454.054 SIT poveča za dodatnih 603.907 SIT iz proračunske postavke Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti. Skupna vrednost pogodbe je tako znašala 170.057.961 SIT, kar predstavlja približno 710.000 EUR oziroma približno 1,42 milijona EUR v današnji vrednosti.

Še pomembnejši je bil *Dodatek št. 2 k pogodbi*, ki sta ga podpisala Vojko Stopar 24. junija 1996 in minister dr. Janez Dular 10. julija 1996. Ta dokument jasno kaže, da sklad še ni bil organizacijsko vzpostavljen in da bo ZKOS tudi v drugi polovici leta nadaljevala izvajanje nalog bodočega sklada. Dodatek je veljavnost prvotne pogodbe podaljšal do ustanovitve sklada oziroma najpozneje do 31. decembra 1996, s čimer je bilo formalno potrjeno podaljšanje prehodnega obdobja.

Finančni učinek drugega dodatka je bil bistveno večji. Sredstva za plače so se povečala za 106.557.039 SIT, sredstva za programe pa za dodatnih 85.000.000 SIT. Po spremembi so sredstva za plače znašala 195.835.000 SIT, sredstva za programske stroške pa 165.780.000 SIT. Skupna vrednost pogodbe je tako dosegla približno 361.615.000 SIT, kar po uradnem menjalnem tečaju predstavlja približno 1,51 milijona EUR, v današnji vrednosti pa približno 3 milijone EUR. Dodatek vsebuje še eno pomembno določbo. Za programske stroške je bilo določeno, da se bo 70 milijonov SIT izplačalo septembra 1996, preostanek pa do konca leta. To kaže, da je ministrstvo že med letom zagotavljalo postopno financiranje programa in ga prilagajalo dejanskim potrebam sistema. Občinskim zvezam, ki so bile financirane že v prvem polletju leta 1996, je v drugem polletju ZKOS zagotovil dodatna programska sredstva in financiral plače.

Osnovna pogodba in oba dodatka skupaj predstavljajo enega najpomembnejših dokazov, da je bilo celotno leto 1996 dejansko prehodno leto med sistemom ZKO in bodočim skladom. Zato je država prek ZKOS financirala celotno mrežo občinskih zvez kulturnih organizacij ter ji zaupala prenos sredstev, nadzor nad njihovim razporejanjem in koordinacijo programov po vsej Sloveniji.

Občinske zveze kulturnih organizacij pred ustanovitvijo sklada: primer ZKO Kranj leta 1996

Za razumevanje organizacijske in programske razvitosti občinskih kulturnih zvez v času ustanavljanja Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti je bilo pregledano tudi letno poročilo Zveze kulturnih organizacij Kranj za leto 1996, ki ga je avtorju prispevka posredovala sedanja predsednica Zveze kulturnih društev Kranj Mija Aleš. Analiza tega gradiva kaže, da je ZKO Kranj v devetdesetih letih glede na obseg dejavnosti, število programov, kadrovsko zasedbo in stopnjo organizacijske razvitosti sodila med večje občinske kulturne zveze v Sloveniji. Poročilo razkriva organizacijo, ki ni opravljala zgolj usklajevalne vloge med kulturnimi društvi, temveč je delovala kot pravo regionalno središče ljubiteljske kulture, s profesionalno strokovno službo, lastnim Centrom kulturnih dejavnosti (CKD), razvejanim sistemom izobraževanja ter obsežnim programom na področjih glasbe, folklore, gledališča, lutkarstva, plesa, likovne umetnosti, literature, fotografije in filma. Janez Eržen je v uvodnem poročilu posebej izpostavil dobro sodelovanje z Mestno občino Kranj ter izboljšanje položaja ljubiteljske kulture, ki je društvom omogočilo kakovostnejše delo in ugodnejše pogoje za razvoj dejavnosti. To obdobje je sovpadalo z reorganizacijo slovenskega sistema ljubiteljske kulture in ustanavljanjem Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti. Kljub organizacijskim spremembam je delo ZKO Kranj potekalo nemoteno, vse načrtovane naloge pa so bile uspešno izvedene. Posamezna področna poročila so pripravili Janez Eržen za folklorno dejavnost, Lojze Domajnko za gledališko, lutkovno in literarno dejavnost, Zmago Puhar za likovno dejavnost, prof. Vinko Šorli za glasbeno dejavnost ter Nataša Bregant Možina za plesno, video-filmsko in fotografsko dejavnost ter delovanje CKD.

ZKO Kranj je delovala na področjih glasbe, folklore, gledališča, lutkarstva, plesa, likovne umetnosti, literature, fotografije, filma in videa. Poleg redne dejavnosti društev je organizirala območna in regijska srečanja, seminarje, izobraževanja, galerijsko dejavnost, kulturno-vzgojne programe za otroke ter številne projekte, ki so presegali občinske okvire. Posebno zanimiva je bila finančna struktura organizacije. Skupni prihodki ZKO Kranj so leta 1996 znašali skoraj 60 milijonov tolarjev, kar je bil za občinsko kulturno zvezo zelo visok proračun – ta znesek je namreč znašal približno 250.376 EUR, po današnjih vrednostih kupne moči pa okoli 500.000 EUR. Največji financer je bila Mestna občina Kranj, ki je prispevala približno 18,2 milijona tolarjev,

kar predstavlja okoli 31 % vseh prihodkov organizacije.

Drugi najpomembnejši vir je bila ZKO Slovenije oziroma državni sistem financiranja ljubiteljske kulture (ob sprejetju zakona o SLKD), ki je prispeval približno 23,9 milijona tolarjev, kar predstavlja okoli 40 % vseh prihodkov. Skoraj 14 % vseh prihodkov je ustvaril Center kulturnih dejavnosti s šolninami in lastno dejavnostjo, dodatni delež pa so predstavljali lastni in drugi prihodki organizacije.

V letu 1996 je ZKO Kranj za neposredne dotacije kulturnim skupinam namenila 11.948.000 SIT, od tega 9.948.000 SIT za redno delo skupin, 1.200.000 SIT za stimulacije uspešnejšim skupinam in 800.000 SIT za posamezne programe oziroma projekte. Po uradnem menjalnem tečaju ob uvedbi evra (239,64 SIT za 1 EUR) je to znašalo približno 49.857 EUR, ob upoštevanju inflacije in sprememb kupne moči pa bi ta znesek danes ustrezal približno 100.000 EUR. Za redno dejavnost skupin je bilo tako namenjenih približno 41.500 EUR (okoli 83.000 EUR v današnji vrednosti), za stimulacije približno 5.000 EUR (okoli 10.000 EUR danes) ter za posamezne programe in projekte približno 3.300 EUR (okoli 6.700 EUR danes).

Največ sredstev je bilo namenjenih glasbeni dejavnosti, predvsem zborom in pihalnemu orkestru. Najvišjo dotacijo za redno delo je prejel Pihalni orkester Mestne občine Kranj (907.545 SIT), sledil je Komorni pevski zbor De profundis (591.573 SIT). Dodatne stimulacije so prejemali najbolj dejavni in kakovostni sestavi, med njimi APZ France Prešeren, Musica Viva, De profundis, Folklorna skupina Sava in Gledališče čez cesto.

Pomemben delež sredstev je bil namenjen tudi folklornim skupinam. Dotacije so prejemale skupine Sava, Iskraemeco, Ozara, Pastirček, Mali vrh in Besnica, pri čemer so večje članske skupine prejemale približno 200.000 SIT, otroške in mladinske pa okoli 120.000–170.000 SIT za redno dejavnost. Nekatere skupine so prejele tudi dodatne stimulacije za uspešno delo in gostovanja.

Na področju gledališke dejavnosti so sredstva prejeli Gledališče čez cesto, Lutkovno gledališče Kranj, Lutke čez cesto, gledališke skupine v Predosljah, Nemiljah, na Gimnaziji Kranj in v osnovnih šolah. Med posameznimi prejemniki je izstopalo Gledališče čez cesto, ki je prejelo 237.359 SIT za redno delo in dodatno stimulacijo 150.000 SIT.

Podprte so bile tudi plesne, likovne, literarne, filmske in fotografske skupine. Dotacije

so prejele plesne skupine Nova, Urška in Pika, fotografska kluba IME in Janez Puhar, Video-filmski klub Kranj ter literarne skupine pri Gimnaziji Kranj, KUD Sava in KUD Goriče.

Razdelitev sredstev kaže, da je ZKO Kranj financirala zelo širok spekter dejavnosti, od zborovske in instrumentalne glasbe do folklorne, gledališke, plesne, likovne, literarne, filmske in fotografske dejavnosti. Sistem dotacij je temeljil na kombinaciji podpore za redno delo, dodatnih stimulacij za uspešnost ter namenskih sredstev za posamezne projekte in razvojne programe. Obseg razdeljenih sredstev, ki bi po današnji kupni moči znašal približno 100.000 EUR, hkrati kaže, da so občinske zveze kulturnih organizacij sredi devetdesetih let še vedno predstavljale pomemben finančni in organizacijski steber razvoja ljubiteljske kulture na lokalni ravni.

Posebni odliki kranjskega modela sta bili močno razvita strokovna služba in izobraževalna dejavnost. V okviru Centra kulturnih dejavnosti (CKD), ki ga je vodila ZKO Kranj, je delovalo kar 47 različnih šol, tečajev in ustvarjalnih delavnic, ki jih je obiskovalo okrog 400 udeležencev v spomladanskem in 379 v jesenskem semestru, programe pa je izvajalo 31 mentorjev in strokovnih sodelavcev. Center je ponujal gledališko, lutkovno, plesno, likovno, keramično, glasbeno, filmsko in fotografsko izobraževanje ter različne ustvarjalne delavnice za otroke, mladino in odrasle. Takšna programska širina je bila med občinskimi kulturnimi zvezami prava redkost.

Na glasbenem področju je delovalo 25 skupin, med njimi 15 pevskih zborov, pet malih vokalnih skupin, štiri instrumentalne skupine in Pihalni orkester Mestne občine Kranj. Med najpomembnejšimi zasedbami so bili Akademski pevski zbor France Prešeren, Komorni pevski zbor De profundis, MePZ Musica Viva, KPZ Gallus, MePZ Iskra, Obrtniški moški pevski zbor dr. Janez Bleiweis in Pihalni orkester Mestne občine Kranj. Skupaj so glasbene skupine v letu 1996 izvedle kar 279 nastopov, od tega 61 celovečernih koncertov, 102 koncertna nastopa in 116 priložnostnih nastopov. Hkrati so bile močno vključene v mednarodno sodelovanje, saj so gostovale v Avstriji, Italiji, Španiji, Franciji, na Slovaškem in drugod.

Izredno razvita je bila tudi folklorna dejavnost. Delovalo je najmanj 15 folklornih skupin, med katerimi so posebej izstopale Sava, Iskraemeco in Ozara, ki so sodile med najkakovostnejše skupine v Sloveniji in redno nastopale na mednarodnih festivalih. Posebno pozornost je vzbujala otroška folklorna skupina Pastirček, ki je leta 1996

gostovala v Rimu, na Češkem in pripravljala gostovanja tudi drugod po Evropi. Na področju folklore je bilo zelo razvito tudi izobraževanje. Kar 71 članov in mentorjev se je udeležilo devetih strokovnih seminarjev, ZKO Kranj pa je organizirala še poseben regijski seminar za mentorje otroških folklornih skupin.

Na področju plesa je delovalo najmanj 13 plesnih skupin, organiziranih v okviru plesnih šol, društev in Centra kulturnih dejavnosti. Posebej uspešne so bile skupine Nova, Mavrica, Adams in Dance Family. Plesna skupina Nova je prejela najvišje slovensko priznanje za ljubiteljsko plesno ustvarjalnost, zlati znak Mete Vidmar, kar potrjuje visoko strokovno raven kranjske plesne dejavnosti. ZKO Kranj je organizirala tudi številne plesne seminarje, poletne šole in strokovna usposabljanja.

Na gledališkem področju je bila dejavnost prav tako zelo živahna. Delovale so številne otroške, mladinske in odrasle gledališke skupine, med njimi Gledališče čez cesto, KUD Predoslje, KUD Borec Velesovo, skupina Živčki iz Naklega ter gledališka šola Centra kulturnih dejavnosti. Pomembno mesto sta imela projekt Kekčevih dni, največjega srečanja otroških gledaliških skupin na Gorenjskem, ter regijski projekt S Tespisovim vozom po Gorenjskem, ki je omogočal gostovanja najboljših ljubiteljskih gledaliških predstav po različnih gorenjskih krajih.

Pomembno vlogo je imelo tudi lutkarstvo. V okviru Centra kulturnih dejavnosti so delovale lutkovna pripravljalnica, mala lutkovna šola in lutkovna skupina. ZKO Kranj je organizirala tradicionalno lutkovno srečanje Saše Kumpa, poimenovano po enem najpomembnejših slovenskih lutkarjev iz Kranja. Hkrati je podpirala delovanje Lutkovnega gledališča Kranj in skupine Lutke čez cesto, ki je za predstavo *Ribe* prejela nagrado zlati parkeljc.

Likovna dejavnost je bila osredotočena predvsem na izobraževanje in galerijsko dejavnost. Likovno šolo Centra kulturnih dejavnosti so sestavljali programi male likovne šole, študijskega risanja, dekorativnega oblikovanja in keramike. Galerija Pungert je v letu 1996 gostila 14 razstav, organizirani pa sta bili tudi tradicionalni likovni koloniji Premantura in Dežman. Na področju filma in fotografije je bila ZKO Kranj med najdejavnejšimi organizacijami v Sloveniji. Posebej odmeven je bil projekt Filmsko gledališče za osnovnošolce, v katerega je bilo vključenih 13 osnovnih šol in približno 8.000 otrok. Program ni obsegal le ogledov filmov, temveč tudi strokovna predavanja za mentorje, pogovore z učenci in pripravo didaktičnih gradiv.

Fotografsko dejavnost sta razvijala Foto klub Janez Puhar in Skupina IME, ki sta organizirala razstave, izobraževanja in predavanja ter sodelovala na številnih domačih in mednarodnih razstavah. Med najvidnejšimi ustvarjalci so bili Jurij Kurillo, Marko Aljančič, Boštjan Gunčar, Janez Jerše in Janez Pelko.

Posebej pomemben je bil tudi kulturno-vzgojni program Sobotne matineje, ki je v sodelovanju s Prešernovim gledališčem in Kinom Kranj mladim gledalcem vse leto ponujal kakovostne lutkovne, gledališke, glasbene in plesne predstave iz vse Slovenije.

Primer ZKO Kranj leta 1996 kaže, da so občinske kulturne zveze v Sloveniji predstavljale mnogo več kot zgolj servis društev. ZKO Kranj je povezovala ustvarjalce vseh generacij, zagotavljala strokovno podporo društvom, razvijala izobraževalno dejavnost, organizirala srečanja in festivale ter mladim omogočala prve korake v kulturnem ustvarjanju.

Program ZKOS za leto 1997 – prehodni državni program nastajajočega SLKD

Program dela ZKOS za leto 1997 predstavlja enega temeljnih dokumentov v procesu nastajanja SLKD. Njegov poseben pomen izhaja iz dejstva, da je nastal v času, ko je bil zakon o skladu že sprejet, nova institucija pa še ni začela dejansko delovati. Program zato ni več zgolj program ZKOS, ampak je pravzaprav prvi operativni program bodočega sklada.

V uvodu programa je takratni tajnik ZKOS Vojko Stopar posebej zapisal, da se je po sprejetju *Zakona o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti* končno začel proces njegovega uresničevanja. Po takratnih pričakovanjih naj bi sklad polno zaživel med marcem in junijem 1997. Do takrat naj bi večino njegovih nalog še naprej opravljala mreža občinskih zvez kulturnih organizacij, organizirana po modelu iz leta 1996. Zato je bil tudi program pripravljen po ustaljeni shemi, vendar z jasno zavestjo, da gre pravzaprav za prehodni program prihodnjega sklada. Stopar posebej poudarja, da bodo ne glede na organizacijske spremembe ostale enake temeljne programske usmeritve: izobraževanje, organizacija prireditev, strokovno svetovanje, založništvo, sodelovanje s Slovenci zunaj Slovenije in mednarodno sodelovanje. ZKOS pa naj bi kot osrednja povezovalka ljubiteljske kulture aktivno sodelovala tudi pri nastajanju

nove organizacije in oblikovanju upravljavskih struktur sklada, v upravnem odboru sklada in svetih območnih izpostav sklada.

Ta uvod je danes dragocen zgodovinski dokument, saj jasno kaže, da se je tudi ZKOS razumela kot začasno izvajalko nalog sklada in kot organizacijo, ki bo prej ali slej novonastali instituciji prenesla programe, kadre, strokovno znanje in organizacijsko infrastrukturo.

Republiški program za leto 1997 razkriva izredno široko področje delovanja ZKOS oziroma bodočega sklada. Na področju zborovske dejavnosti so bili načrtovani tradicionalni seminarji Slovenska zborovska glasba VI, Vedra pesem, Za mlada srca, za mlada grla in številni območni seminarji. Med osrednjimi prireditvami so bili jubilejna Naša pesem 1997 v Mariboru, 22. mednarodni mladinski pevski festival Celje, Tabor slovenskih pevskih zborov v Šentvidu ter Srečanje malih pevskih skupin, oktetov in družin. Instrumentalna dejavnost je vključevala seminarje za dirigente pihalnih orkestrov v Mariboru, seminar za tamburaše v Brežicah, seminar za citre v Grižah, Studio za tolkala v Ljubljani, Tabor pihalnih orkestrov v Marezigah pri Kopru, seminar za mažoretno dejavnost v Novi Gorici in seminar za Orffovo dejavnost v Ljubljani. Med prireditvami sta izstopala 17. srečanje tamburaških skupin in orkestrov v Gorišnici pri Ptuju ter 17. tekmovanje pihalnih orkestrov. Na področju gledališča je delovala Gledališka in lutkovna šola GILŠ KODUM, ki je združevala približno deset različnih umetniških področij in delovala pet mesecev v letu. Organizirani so bili mesečni gledališki seminarji, poletna gledališka šola v Tolminu, Srečanje mladih gledališč v Tolminu ter Otroški gledališki in lutkovni maraton v Slovenj Gradcu, na katerem se je zvrstilo približno 60 predstav iz vse Slovenije. Tudi folklorna dejavnost je obsegala široko mrežo seminarjev, med njimi začetne in nadaljevalne seminarje za vodje folklornih skupin, glasbene vodje in za vodenje petja, delavnico prirejanja ljudskih plesov za oder, seminar za razvoj plesnosti ter otroški folklorni tabor. Med osrednjimi prireditvami so bila srečanja otroških in odraslih folklornih skupin ter Srečanje z ljudskimi pevci in godci v Artičah, na katerem je sodelovalo od 80 do 100 izvajalcev.

Podobno obsežni so bili programi filmske, plesne, likovne in literarne dejavnosti, ki so vključevali večmesečne izobraževalne programe, republiška srečanja, šole, kolonije, delavnice, festivale in tekmovanja po vsej Sloveniji. Med najpomembnejšimi dejavnostmi ZKOS je bilo tudi založništvo. Program za leto 1997 je predvideval

široko založniško dejavnost, ki jo je kasneje v celoti prevzel sklad.

Na področju glasbe je osrednje mesto ohranila revija *Naši zbori*, ki je leta 1997 vstopila v svoj 49. letnik. Zasnovana je bila kot osrednja slovenska glasbena revija in je izhajala v besedilnem in notnem delu. Letno je obsegala približno 60 strani strokovnega besedila in 60 strani notnega gradiva. Predstavljala je slovenske in mednarodne zborovske dogodke, objavljala polemične prispevke o položaju glasbenega ljubiteljstva ter nova dela slovenskih skladateljev. Leta 1997 so bile predvidene tri številke oziroma štirje izidi: januarja, marca, septembra in decembra.

Pomembna je bila tudi zbirka *Izbrana dela slovenskih skladateljev*, v kateri je bila načrtovana izdaja monografij Lojzeta Lebiča in Igorja Štuheca. Štuhečeva izdaja naj bi obsegala od 15 do 20 skladb za različne a cappella zasedbe, približno 100 strani notnega gradiva in 10 strani spremnih besedil v nakladi 350 izvodov. Nadaljevala se je tudi akcija Slovenska zborovska stvaritev, ki je predvidevala pripravo kaset z recitiranimi besedili 55 slovenskih zborovskih skladb in angleškimi prevodi. Za potrebe seminarjev so bile načrtovane tudi posebne notne zbirke v nakladah po 150 izvodov.

Na področju kulture in dejavnosti je bil predviden izid več pomembnih strokovnih publikacij. Posebno mesto je imela knjiga Jovana Jovanovića *Filmsko mišljenje*, ki je obravnavala vpliv filma, televizije in sodobnih medijev na oblikovanje sodobnega sveta ter medijske kulture.

V etnološki zbirki *Slovenska ljudska noša v besedi in podobi* je bil predviden sedmi zvezek o oblačilni kulturi Bele krajine. Pri projektu so sodelovale etnologinja dr. Marija Makarovič, akademska kiparka Eva Lenassi Peterson in akademska slikarka Jana Dolenc. Na področju folkloristike je bila predvidena izdaja publikacije *Folklorist II: Ljudsko izročilo med Pohorjem in Bočem*, ki jo je pripravil Branko Fuchs. Likovna dejavnost pa je bila zastopana s priročnikom Toneta Račkija *Veščina risanja – predmeti in prostor*, namenjenim sistematičnemu izobraževanju ljubiteljskih likovnikov.

Pomembno mesto je imela literarna revija *Mentor*, ki je leta 1997 izšla v petih številkah v nakladi 600 izvodov. Revija je bila namenjena predvsem mladim, še neuveljavljenim avtorjem, hkrati pa je objavljala dela že uveljavljenih ustvarjalcev, kritike knjižnih novosti, prevode tujih literatur, intervjuje in strokovne prispevke o mentorstvu. Poseben poudarek je uredništvo namenjalo literarnim delavnicam, šolskim literarnim

glasilom in izobraževanju mentorjev. Na področju lutkarstva je ZKOS načrtovala izdajo štirih številk revije *Lutka*, ki je bila takrat edina specializirana strokovna revija za lutkarstvo v Sloveniji. Bila je močno povezana tudi z mednarodnim okoljem in s praško lutkovno akademijo.

Imenovanje upravnega odbora sklada

Pomemben korak v vzpostavljanju sklada se je zgodil 2. julija 1997, ko je Vlada Republike Slovenije imenovala prvi upravni odbor sklada. Predsednik je postal Danijel Božič, podpredsednik Jože Tivadar, člani pa so postali Viljem Černo, Vasja Fuis, Danica Hrast, Igor Jelen, Ivan Marin, Miha Mazzini, Milan Marinič, Milan Petek, Natalija Pihler, Franček Rudolf, Vladimir Rukavina, Janko Šertel in Luj Šprohar.

Upravni odbor SLKD se je prvič sestal na konstitutivni seji 29. julija 1997, ko je sprejel poslovnik o svojem delu ter začel oblikovati ključne organizacijske in pravne podlage za delovanje nove ustanove. Na isti seji je sprejel tudi *Statut Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti*, h kateremu je Vlada Republike Slovenije dala soglasje s sklepom št. 650-08/97-1 z dne 16. septembra 1997. Statut je prvič celovito uredil organiziranost sklada, pristojnosti njegovih organov in način izvajanja nalog v javnem interesu na področju ljubiteljske kulture. Skladu je zaupal izvajanje nacionalnega kulturnega programa za ljubiteljske kulturne dejavnosti, financiranje in sofinanciranje programov in projektov, izvajanje javnih razpisov, strokovno in organizacijsko pomoč kulturnim društvom ter njihovim zvezam, izobraževalno in založniško dejavnost ter razvijanje mednarodnega sodelovanja. S tem je statut postavil organizacijske in razvojne temelje za oblikovanje sklada kot osrednje nacionalne institucije za spodbujanje in podporo ljubiteljski kulturi v Sloveniji. Upravni odbor je 29. novembra 1997 sprejel tudi sklep o oblikovanju mreže območnih izpostav.

Ena pomembnejših nalog v tem obdobju je bila vzpostavitev profesionalne strokovne službe sklada. Za vršilca dolžnosti direktorja je bil imenovan Vojko Stopar, ki je pred tem opravljal funkcijo glavnega tajnika ZKOS. Upravni odbor ga je 14. oktobra 1997 imenoval za prvega direktorja sklada, vlada pa je njegovo imenovanje potrdila 13. novembra 1997.

V naslednjih mesecih je upravni odbor oblikoval tudi strokovno-programske komisije za posamezna umetniška področja. Oktobra 1997 so bile imenovane komisije za glasbeno, gledališko in lutkovno, filmsko, folklorno, likovno, literarno in plesno dejavnost ter komisija za večpredstavitvene projekte. Te komisije so postale temelj strokovnega vrednotenja programov, izbora izvajalcev in oblikovanja razvojne politike sklada.

Od sedeža na Štefanovi ulici do mreže območnih izpostav: prostorska vprašanja v prvih letih sklada

Med manj izpostavljenimi, vendar za nastajanje Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti izjemno pomembnimi vprašanji je bilo urejanje prostorskih pogojev za delovanje sklada in njegovih območnih izpostav. Arhivsko gradivo kaže, da sklad ob ustanovitvi ni prevzel zgolj programov, kadrov in organizacijskih nalog nekdanje ZKOS, temveč se je srečeval tudi z nerešenimi lastninskimi in prostorskimi vprašanji. Ta so pomembno vplivala na hitrost vzpostavljanja nove organizacijske strukture.

Posebno pomemben je bil primer prostorov ZKOS na Štefanovi ulici 5 v Ljubljani. Iz dopisa Natalije Pihler z dne 26. novembra 1997, ki je bil poslan vodstvu ministrstva, izhaja, da lastništvo teh prostorov pravno še ni bilo urejeno. Prostori so bili v osemdesetih letih preneseni v uporabo Kulturni skupnosti Slovenije, kasneje pa jih je uporabljala ZKOS. Ker je bilo Ministrstvo za kulturo pravni naslednik Kulturne skupnosti Slovenije, je obstajala nevarnost, da ob urejanju lastninskih razmerij prostori ne bi bili ustrezno evidentirani kot javna kulturna infrastruktura v lasti države in v uporabi sklada. Kot zaposlena na ministrstvu je zato opozarjala ministrstvo, da je treba vprašanje nujno urediti. Problematiko so začeli reševati že marca 1997, ko je Ministrstvo za kulturo pripravilo predlog dopolnitve sklepa o določitvi javne infrastrukture na področju kulture. V predlogu so bili med objekte državne kulturne infrastrukture izrecno vključeni tudi prostori Zveze kulturnih organizacij Slovenije na Štefanovi 5 v Ljubljani. Istočasno so bili v sistem javne kulturne infrastrukture vključeni še Cankarjev dom, prostori Viba filma in Filmskega sklada RS, Kozjanski park, Narodna galerija ter drugi kulturni objekti državnega pomena. Predlog, ki ga je sprejela Vlada Republike Slovenije, je predvideval tudi vpis navedenih nepremičnin v zemljiško knjigo kot objektov javne infrastrukture na področju kulture.

Ta odločitev je bila za razvoj sklada izjemnega pomena. Sklad je s tem postopoma pridobival varnejšo pravno podlago za uporabo svojih osrednjih prostorov, kar je omogočalo stabilnejše izvajanje dejavnosti na državni ravni. Hkrati pa dokumenti kažejo, da reševanje prostorskih vprašanj ni bilo omejeno zgolj na sedež sklada v Ljubljani. Podobne težave so se pojavljale tudi pri ustanavljanju območnih izpostav. Več zapisnikov upravnega odbora in dopisov lokalnih skupnosti kaže, da je bila med pogoji za ustanovitev posamezne izpostave pogosto prav zagotovitev ustreznih prostorov, opreme in osnovne infrastrukture. V Radencih so na primer lokalni predstavniki posebej poudarjali, da so za bodočo izpostavo že zagotovili prostore, računalniško opremo in telefonske povezave. V Ljubljani pa je bilo ravno pomanjkanje ustreznih prostorov razlog, da je upravni odbor leta 1999 ustavil postopek ustanavljanja območne izpostave.

Eno izmed organizacijskih vprašanj, ki jih je bilo treba urediti ob ustanavljanju sklada, je bilo zagotavljanje ustreznih prostorov za njegovo delovanje. Brez njih ni bilo mogoče vzpostaviti strokovne službe, organizirati izobraževanj, hraniti dokumentacije ali zagotavljati administrativne podpore kulturnim društvom.

Program Sklada za ljubiteljske kulturne dejavnosti za leto 1998: prehod iz ustanovitvene faze v operativno delovanje sklada

Med pomembnejšimi dokumenti prvega leta delovanja SLKD je dopis predsednika upravnega odbora sklada Danijela Božiča, naslovljen na Ministrstvo za kulturo, z dne 16. januarja 1998. V njem Božič obvešča ministrstvo, da je upravni odbor na podlagi zakona, statuta sklada in poslovnika sprejel *Program sklada za leto 1998* ter finančni načrt za njegovo izvajanje. Istočasno opozarja, da postopek ustanavljanja območnih izpostav še ni zaključen in da bodo sveti območnih izpostav svoja mnenja k programom in finančnim načrtom podali do 31. marca 1998. Dokument tako odlično ponazarja položaj sklada v začetku leta 1998 – formalno je bil že organiziran, mreža na terenu pa se je še vzpostavljala.

Program za leto 1998 je prvi celovit programski dokument nove institucije. V njem je opredeljena temeljna naloga sklada, in sicer izvajanje nacionalnega kulturnega programa na področju ljubiteljskih kulturnih dejavnosti. Naloge so bile razdeljene

v tri temeljne sklope. Prvi je zajemal javne razpise, strokovno presojo programov, sofinanciranje kulturnih društev in nadzor nad porabo javnih sredstev. Drugi je obsegal strokovno, organizacijsko in administrativno pomoč kulturnim društvom, zvezam kulturnih društev in lokalnim skupnostim. Tretji sklop pa je zajemal mednarodno sodelovanje, izobraževanje, promocijo dosežkov ljubiteljske kulture, založniško dejavnost in posredovanje kulturne produkcije.

Posebno zanimiv je podatek o prvem javnem razpisu sklada. Na razpis, objavljen v Uradnem listu RS št. 56/97, se je prijavilo 388 kulturnih društev, ki so predložila kar 1.931 programov in projektov, za katere so menila, da presegajo lokalni pomen. Prijavljene programe so ocenjevale strokovno-programske komisije za glasbo, gledališče, film, folkloro, ples, likovno umetnost, literaturo in večpredstavnost. Tako je sklad že v prvem letu prevzel eno svojih najpomembnejših funkcij: razdeljevanje državnih sredstev ljubiteljski kulturi na podlagi javnega razpisa in strokovne presoje.

Dokument razkriva tudi ambiciozne načrte za vzpostavitev nacionalne mreže območnih izpostav. Programski dokument za leto 1998 je predvideval mrežo 57 območnih izpostav, vendar vse predvidene organizacijske enote v tem obdobju še niso bile vzpostavljene. Načrtovana mreža je kljub temu nakazovala smer razvoja bodoče teritorialne organiziranosti sklada, ki naj bi zagotavljala enakomerno dostopnost programov ljubiteljske kulture po vsej Sloveniji. Med predvidenimi sedeži so bili Ajdovščina, Brežice, Celje, Cerknica, Črnomelj, Domžale, Dravograd, Gornja Radgona, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Koper, Kranj, Krško, Laško, Lendava, Litija, Logatec, Maribor, Metlika, Mozirje, Murska Sobota, Nova Gorica, Novo mesto, Ormož, Postojna, Ptuj, Radovljica, Ribnica, Sežana, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Škofja Loka, Tolmin, Trbovlje, Trebnje, Tržič, Velenje, Vrhnika, Zagorje ob Savi in Žalec. Predvideno je bilo tudi zaposlovanje dodatnih področnih svetovalcev v večjih središčih.

Iz programa je razvidno, da bo sklad prevzel skoraj vse ključne vsebine, ki jih je pred tem izvajala ZKOS. Lastni program sklada je predvideval izvedbo 30 osrednjih promocijskih projektov, 54 izobraževalnih programov, izdajo 18 publikacij ter organizacijo številnih oblik domačega in mednarodnega sodelovanja. Dokument tako jasno potrjuje kontinuiteto med programom ZKOS iz leta 1997 in programom sklada leta 1998.

Posebej zanimiv je tudi finančni del programa. Skupaj je bilo za leto 1998 prijavljenih oziroma obravnavanih 2.033 programov. Sklad je načrtoval razdelitev približno 180.000.000 SIT dotacij.

Največji delež programov je predstavljala glasbena dejavnost z 801 programom, sledili so folklora z 276 programi, gledališče z 270, likovna dejavnost s 188, ples s 169, literatura z 89, film z 32 in večpredstavnost z 92 programi. Notranji program sklada je obsegal dodatna 102 programa.

Program za leto 1998 predstavlja programski dokument, v katerem so bile prvič pod okriljem ene državne institucije združene naloge financiranja, izobraževanja, založništva, mednarodnega sodelovanja, organizacije prireditev in strokovne podpore kulturnim društvom.

Iz zapisnikov 7. in 8. seje Upravnega odbora SLKD: vzpostavljanje sklada, območnih izpostav in prvega sistema financiranja

Med osrednje dokumente prvih mesecev delovanja Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti sodita zapisnika 7. in 8. seje Upravnega odbora sklada, ki sta potekali 16. aprila in 26. maja 1998. Dokumenta zelo nazorno prikazujeta, kako je sklad prehajal iz ustanovitvene faze v dejansko operativno delovanje. Glavne teme obeh sej so bile sprejem finančnega načrta (januarja 1998 je bil sprejet predlog zanj), ustanavljanje območnih izpostav, imenovanje njihovih vodij, priprava prvega sistema javnih razpisov ter oblikovanje pravilnikov in strokovnih podlag za delovanje sklada.

Na 7. seji je upravni odbor obravnaval in soglasno sprejel finančni načrt sklada za leto 1998. Razprava je pokazala, da so člani upravnega odbora že tedaj posvečali veliko pozornosti preglednosti in strokovni utemeljenosti financiranja. Govorili so o potrebi po analitičnih podlagah, primerjavah med posameznimi dejavnostmi ter o zagotavljanju nacionalne ravni kakovosti pri financiranju programov. Posebej zanimiva je ugotovitev Vojka Stoparja, da gre za povsem nov sistem in da bodo primerjave mogoče šele po nekaj letih delovanja sklada.

Upravni odbor je vzpostavil tudi sistem programskih rezerv. Za potrebe dodatnega

financiranja med letom je oblikoval 10 milijonov SIT programske rezerve upravnega odbora ter 4,9 milijona SIT programske rezerve direktorja sklada.

Na 8. seji je upravni odbor obravnaval tudi ugovore na prvi javni razpis za financiranje programov v letu 1998. Odločitvi sklada je ugovarjalo 25 društev in 16 zvez kulturnih organizacij. Upravni odbor je sprejel predlog strokovne službe, da se posamezne dodatne potrebe financirajo iz programske rezerve.

Razprave upravnega odbora o ustanavljanju območnih izpostav in oblikovanju sklada

Zapisniki 7. seje Upravnega odbora SLKD (16. april 1998), 8. seje (26. maj 1998), 14. seje (28. januar 1999) in 17. seje (24. junij 1999) kažejo, da je bilo ustanavljanje območnih izpostav eno najobčutljivejših vprašanj v prvih letih delovanja sklada. Upravni odbor se je zavedal, da uspeh nove institucije ne bo odvisen le od sprejete zakonodaje, temveč predvsem od tega, ali bo mogoče po vsej Sloveniji vzpostaviti delujočo mrežo območnih izpostav in zagotoviti usposobljene vodje za njihovo delovanje.

Prav razprave o izpostavah razkrivajo, kako občutljiv je bil proces oblikovanja novega sistema. Člani upravnega odbora so večkrat poudarili, da sklad ne sme vsiljevati rešitev lokalnim skupnostim. Danijel Božič je opozarjal, da mora biti za imenovanje vodij doseženo soglasje med lokalnim okoljem, svetom območne izpostave in skladom. Milan Petek je večkrat opozoril na potrebo po doslednem spoštovanju postopkov in preprečevanju proceduralnih napak, saj bi lahko te povzročile dodatne zaplete v lokalnih okoljih. Vojko Stopar pa je poudarjal, da mora biti vpliv lokalnih skupnosti in sklada uravnotežen ter da nobena stran ne sme odločati mimo druge.

Že na 7. seji aprila 1998 je bilo jasno, da ustanavljanje mreže ne poteka brez težav. Upravni odbor je sicer imenoval večje število vodij območnih izpostav, vendar je moral hkrati ponovno razpisati mesta v Izoli, na Jesenicah, Ravnah na Koroškem in v Šentjurju pri Celju. Zaradi odprtih vprašanj so bili odloženi tudi postopki ustanavljanja izpostav v Gornji Radgoni, Laškem, Logatcu in Radljah ob Dravi.

Na 8. seji maja 1998 so se pojavile nove težave. Obravnavani so bili ugovori na

imenovanja vodij v Ljutomeru, Rušah, Trebnjem in Zagorju ob Savi. Direktor je moral pojasnjevati tudi zaplete v Litiji, kjer status sveta območne izpostave še ni bil ustrezno urejen, ter razloge za ponovno kadrovsko urejanje izpostave Ptuj in začasno imenovanje vršilca dolžnosti v Novi Gorici. Člani upravnega odbora so ob tem opozarjali, da gre za nov sistem, ki se šele oblikuje, zato je potrebna velika mera potrpežljivosti in usklajevanja.

Posebej občutljivo vprašanje je bilo ustanavljanje izpostav v manjših lokalnih okoljih. To je postalo zelo očitno na 14. seji januarja 1999, ko je upravni odbor obravnaval pobude občin Radenci in Sveti Jurij ob Ščavnici za ustanovitev samostojne izpostave. Direktor Vojko Stopar je zagovarjal organizacijo izpostave v Gornji Radgoni za širše območje treh občin, pri čemer naj bi o sedežu odločile občine same. Danijel Božič je v razpravi poudaril, da za ustanovitev nove izpostave ne zadostuje zgolj izpolnjevanje formalnih zakonskih pogojev. Potrebni so tudi vsebinski razlogi in presoja smotrnosti delovanja celotne mreže. Ta razprava nazorno kaže, kako težko je bilo usklajevati lokalne interese s konceptom enotnega nacionalnega sistema.

Največja organizacijska težava pa se je pokazala v Ljubljani. Na 17. seji upravnega odbora 24. junija 1999 je Vojko Stopar poročal, da Mestna občina Ljubljana kljub večletnim prizadevanjem sklada ni zagotovila ustreznih prostorov za delovanje območne izpostave. Upravni odbor je zato soglasno sprejel sklep o ustavitvi nadaljnjih postopkov ustanavljanja Območne izpostave Ljubljana. Hkrati je bilo odločeno, da se preneha financiranje dveh zaposlenih pri Zvezi kulturnih društev mesta Ljubljane. V zapisniku je izrecno navedeno, da se bodo postopki nadaljevali šele takrat, ko bo mestna občina zagotovila ustrezne pogoje za delovanje izpostave.

Graditev območne mreže in prenos nalog z občinskih ZKD na sklad: izzivi na lokalni ravni in odzivi zaposlenih na občinskih zvezah

Čeprav je zakon predvidel enoten nacionalni sistem, so se v posameznih delih Slovenije pojavljala različna vprašanja glede sedežev izpostav, zaposlovanja, prenosa nalog iz občinskih ZKD na sklad ter financiranja dejavnosti po občinah. Dokumenti iz Pirana, Kopra, Radencev in Svetega Jurija ob Ščavnici kažejo le del tovrstne

problematike, podobnih primerov pa je bilo po Sloveniji bistveno več. Prav ti lokalni zapleti so bili eden izmed razlogov, da se je postopek dokončne vzpostavitve sklada in njegove mreže izpostav podaljšal vse do začetka novega stoletja.

Kot že omenjeno, je bila v primeru Radencev in Svetega Jurija ob Ščavnici osrednja težava povezana z zahtevo po ustanovitvi samostojne območne izpostave sklada. Zveza kulturnih organizacij Radenci in Sveti Jurij ob Ščavnici je že februarja 1998 vložila vlogo za organiziranje izpostave, vendar po navedbah vlagateljev skoraj devet mesecev ni prejela uradnega odgovora sklada. Predstavniki obeh občin so opozarjali, da izpolnjujejo vse pogoje iz 6. člena *Zakona o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti*, da imajo zagotovljene prostore, podporo občin, ustrezno število društev, izvedene programe in celo zagotovljena sredstva za delovanje izpostave. Posebej so opozarjali na občutek neenakopravne obravnave, saj naj bi nekatere druge izpostave nastale tudi tam, kjer zakonski pogoji niso bili v celoti izpolnjeni. V dopisih se pojavljajo celo napovedi sprožitve postopka pred ustavnim sodiščem, kar kaže na veliko občutljivost vprašanja določanja sedežev posameznih izpostav.

Drugačno problematiko razkriva primer Pirana, kjer vprašanje ni bilo toliko povezano z ustanovitvijo izpostave kot z njenim financiranjem. V dopisu Ministrstva za kulturo občini Piran iz junija 1998 je pojasnjeno, da je država v okviru priprave novih meril zagotovljene porabe občin predvidela tudi prenos financiranja treh zaposlenih iz države na občino. Za ta namen je bilo načrtovanih dodatnih 4,5 milijona SIT. Občina Piran je tako opozarjala na posledice ustanovitve območne izpostave za občinski proračun, ministrstvo pa je pojasnjevalo, da bodo z ustanovitvijo izpostave določene finančne obveznosti prešle z države na lokalno skupnost. Dokument kaže, da je proces oblikovanja sklada odpiral tudi vprašanje nove razdelitve finančnih bremen med državo in občinami.

Posebno občutljivo je bilo vprašanje zaposlovanja in statusa obstoječih delavcev, kar zelo nazorno prikazuje primer Kopra. Konec leta 1998 so se zaposlene v Zvezi kulturnih društev Mestne občine Koper obrnile na Ministrstvo za kulturo zaradi negotovosti glede svojega delovnopravnega položaja. Iz njihovega dopisa izhaja, da niso bile pravočasno obveščene o načrtovanih spremembah, da niso imele vpogleda v ustanovitvene in organizacijske akte ter da niso vedele, ali bodo po preoblikovanju sistema ohranile zaposlitev. V dopisu izražajo nezadovoljstvo zaradi pomanjkanja informacij, netransparentnosti postopkov in socialne negotovosti, saj so bile

njihove družine v celoti odvisne od teh zaposlitev. Primer Kopra dodatno razkriva tudi problem usklajevanja kadrovskih standardov. Zaposleni opozarjajo na različne pogoje za zasedbo podobnih delovnih mest v posameznih območnih izpostavah in na nejasnosti glede organizacije dela po novem sistemu. Takšna vprašanja so bila razumljiva, saj je sklad šele oblikoval svojo kadrovsko mrežo, ob tem pa so morale nekdanje občinske in medobčinske zveze kulturnih organizacij postopoma prenesti dejavnosti, zaposlene in infrastrukturo v novo organizacijsko obliko.

Med bolj izpostavljenimi je bilo vprašanje organiziranosti ljubiteljske kulture v Ljubljani. Predsedniki ZKO Ljubljana Bežigrad, ZKO Moste-Polje in ZKO Ljubljana Šiška so v dopisu z dne 17. decembra 1997 Ministrstvu za kulturo predlagali ustanovitev samostojne območne izpostave sklada za območje Ljubljane. Hkrati so predlagali, da se zaradi kontinuitete dela in poznavanja področja zaposlijo dotedanji sekretarji in administratorka ZKO. Opozarjali so, da bi drugačna rešitev prekinila utečeno delovanje ljubljanskih društev.

Mestna občina Ljubljana je njihova stališča podprla. V dopisu št. 2059/97 z dne 18. decembra 1997 je Oddelek za kulturo in raziskovalno dejavnost MOL ministrstvu predlagal, da zagotovi sredstva za plače zaposlenih v strokovni službi ZKD Ljubljana. Enako stališče je MOL ponovno posredovala še v dopisu št. 34/98 z dne 14. januarja 1998. Še ostrejše stališče je v dopisu z dne 15. oktobra 1997 zavzel sekretar ZKD Ljubljana Jože Meden, ki je opozarjal, da se po njegovem mnenju prvotni namen zakona izvaja v napačno smer, saj naj bi prihajalo do pretirane centralizacije dejavnosti, ki lahko učinkovito delujejo predvsem na ravni lokalne skupnosti. Iz dopisa je razvidno, da se je del ljubljanske kulturne javnosti bal izgube avtonomije in razgradnje obstoječega sistema.

Organizacijska tajnica ZKD »Karol Pahor« Piran Elizabeta Fičur je v dopisu št. 11/98 z dne 5. februarja 1998 Ministrstvo za kulturo povabila na skupni sestanek županov Kopra, Izole in Pirana, vodstev zvez kulturnih društev ter direktorja sklada Vojka Stoparja. Osrednja tema je bila ustanavljanje območnih izpostav in prihodnost obstoječih zvez kulturnih društev. V priloženem vabilu je bilo posebej poudarjeno, da ustanovitev sklada odpira vprašanje nadaljnjega obstoja občinskih zvez kulturnih društev ter vprašanje že zaposlenih strokovnih delavcev. V Piranu in Izoli so se bali, da po ustanovitvi izpostav za dva oziroma tri zaposlene ne bo več ustreznih delovnih mest in da bodo morale breme financiranja prevzeti občine. Dokument zelo nazorno

kaže socialno in organizacijsko negotovost, ki je spremljala oblikovanje novega sistema.

Med najostrejšimi odzivi je bil dopis Mestne občine Ptuj št. 611-8/97-50 z dne 26. januarja 1998, naslovljen na upravni odbor sklada. Župan in občinska uprava sta opozorila, da je predvidena zaposlitev zgolj dveh delavcev v novi izpostavi glede na obseg dela ZKO Ptuj nesprejemljiva in bi resno ogrozila njeno nadaljnje delovanje. V dopisu so podrobno predstavili delo treh strokovnih delavk – Branke Bezeljak Glazer, Nevenke Gerl in Lidije Kolarič – ter opozorili, da strokovna služba pokriva kar devet občin, 47 društev in več kot 150 skupin. Od sklada so zahtevali pojasnila o sistemizaciji delovnih mest, številu predvidenih zaposlitev in usodi morebitnih presežnih delavcev. Dokument razkriva strah lokalnih skupnosti, da bi z reorganizacijo prišlo do zmanjševanja strokovne podpore kulturnim društvom.

Drugačno problematiko razkriva dopis Občine Brezovica št. 17/98-JM z dne 13. januarja 1998, naslovljen na direktorja sklada Vojka Stoparja. Občina je vztrajala pri kandidaturi za sedež območne izpostave in opozarjala, da o postopkih izbire nima nobenih uradnih informacij. Od sklada je zahtevala pisno obrazložitev postopka in končne odločitve. Ta primer kaže, da so se med občinami pojavljala tudi tekmovanja za sedeže posameznih izpostav, saj so ti predstavljali pomembno kulturno infrastrukturo in delovna mesta.

Posebej zahtevna je bila situacija v Kranju. Direktor sklada Vojko Stopar je županu Vitomirju Grosu poslal dopis št. 00-3/216 z dne 24. junija 1998, v katerem opozarja, da sklad še vedno ni prejel odgovora glede ustanovitve območne izpostave. Poudaril je, da je bila za Kranj predvidena posebna vloga strokovno-svetovalnega centra za celotno Gorenjsko ter da bi bilo brez dogovora težko nadaljevati financiranje strokovnih delavcev. Ker do dogovora ni prišlo, je sledil še ostrejši dopis št. 00-3/462 z dne 22. oktobra 1998. V njem direktor Stopar ugotavlja, da se kljub večmesečnim prizadevanjem niso uspeli dogovoriti o ustanovitvi izpostave v Kranju. Napovedal je, da bo sklad z 31. decembrom 1998 prisiljen ustaviti financiranje preostalih delavcev strokovne službe ZKO Kranj, saj po tem datumu ne bo več zakonske podlage za nadaljnje financiranje. Obenem je občino opozoril, da so bila sredstva za enega zaposlenega že vključena v zagotovljeno občinsko porabo.

Imenovanje vodij območnih izpostav in vzpostavljanje strokovne mreže sklada v letu 1998

Upravni odbor je aprila 1998 na predlog svetov območnih izpostav imenoval vodje območnih izpostav v Brežicah, Cerknici, Črnomlju, Idriji, Ivančni Gorici, Kamniku, Lenartu, Ljutomeru, Metliki, Mozirju, Pesnici, na Ptuju, v Slovenj Gradcu, Slovenski Bistrici, Slovenskih Konjicah, Tolminu, Trebnjem, Trbovljah, Tržiču, na Vrhniki, v Zagorju ob Savi in Žalcu. Istočasno je imenoval vršilca dolžnosti vodje v Škofji Loki. Obenem je bilo odločeno, da se ponovno razpišejo mesta vodij izpostav na Jesenicah, v Izoli, na Ravnah na Koroškem in v Šentjurju pri Celju, medtem ko so bili postopki ustanavljanja izpostav v Gornji Radgoni, Laškem, Logatcu in Radljah ob Dravi zaradi lokalnih okoliščin začasno odloženi.

En mesec kasneje je upravni odbor nadaljeval postopek imenovanj. Na 8. seji so bili imenovani vodje oziroma vršilci dolžnosti vodij območnih izpostav v Ajdovščini, Ilirski Bistrici, Kopru, Ljubljani okolici, Murski Soboti, Ormožu, Postojni, Sevnici in Novi Gorici. Obravnavani so bili tudi ugovori na imenovanja v Ljutomeru, Rušah, Trebnjem in Zagorju ob Savi.

SLKD je začel zaposlovati svoje sodelavce 1. marca 1998, ko je prešel iz ustanovitvene faze v obdobje dejanskega delovanja in zaposlovanja. Pomembno vlogo pri administrativni pripravi postopkov zaposlovanja je imela tajnica direktorja Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti Irena Strnad, ki je sodelovala pri organizaciji in izvedbi kadrovskih postopkov ob vzpostavljanju nove mreže sklada. Na finančnem področju pa je ključno vlogo prevzela Milena Derlink, ki je že v času ustanavljanja sklada sodelovala pri oblikovanju in vzpostavljanju finančnega sistema nove institucije ter kasneje kot pomočnica direktorja za finance pomembno prispevala k njegovemu stabilnemu finančnemu poslovanju in razvoju.

Najprej so bili 1. 3. 1998 zaposleni vsi dotedanji delavci ZKDS. Od tega dne se uradno pojavljata tudi logotip in žig SLKD na vseh prijavnicah in prireditvah. Do konca leta 1998 se je postopoma oblikovala tudi mreža območnih izpostav po Sloveniji. V strokovni službi upravnega odbora sklada v Ljubljani so bili zaposleni direktor Vojko Stopar, pomočnica direktorja za finance Milena Derlink, sekretar nadzornega sveta Marko Studen, producenti Marjetica Benčina, Franci Cotman in Jovan Ojdanić, samostojni strokovni svetovalci Dragica Breskvar, Vladimir Brlek, Andreja Koblar,

Neja Kos, Peter M. Jarh, Igor Teršar in Jure Rudolf, organizatorke Ivanka Zakrajšek, Irena Strnad, Marija Drnovšek in Mirjana Arko.

Na območnih izpostavah so bili do konca leta 1998 zaposleni Klavdij Koloini kot vodja v Ajdovščini, Simona Rožman kot vodja v Brežicah, Franc Kene kot organizator s polovičnim delovnim časom in Božidara Zorko kot računovodkinja s polovičnim delovnim časom. V Celju je bila vodja Marijana Kolenko, skupaj z Nado Agrež na administrativno-finančnih delih in Živkom Beškovnikom kot producentom gledališke dejavnosti. V Cerknici je izpostavo vodila Jožica Mlinar, v Črnomlju Ksenja Khalil, v Domžalah Matjaž Repnik kot vršilec dolžnosti vodje, v Dravogradu Vladislava Navotnik s polovičnim delovnim časom, v Idriji Barbara Pust, v Ilirski Bistrici Dimitrij Bonano, v Ivančni Gorici Tatjana Lampret in Anica Kastelec na administrativno-računovodskih delih, v Izoli Zvonka Radojevič, na Jesenicah Tone Ftičar in Frančiška Zorman kot računovodkinja s polovičnim delovnim časom, v Kočevju Andreja Repar, v Kopru Darinka Koce kot vodja, Vanda Skerk kot samostojna svetovalka za glasbo ter Marija Furlanič kot administrativno-finančna delavka. V Krškem je bila vodja Tatjana Avsec skupaj z organizatorko Sonjo Levičar, v Lenartu Breda Slavinec, v Lendavi Rajko Stupar, v Ljubljani okolici Branka Golob na administrativno-finančnih delih, v Ljutomeru Goran Ohman, v Mariboru pa je delovala že večja strokovna ekipa z vodjo Marjanom Pungartnikom, Marto Oblak na organizacijsko-računovodskih delih, Minko Vrbnjak Kološa kot producentko plesne dejavnosti, Nevenko Kovačič kot producentko folklorne dejavnosti, Nežko Šoštarič na organizacijsko-administrativnih delih, Nado Čobec kot svetovalko za glasbo in Barbaro Plečko kot producentko gledališke dejavnosti. V Metliki je bil vodja Matjaž Rus s polovičnim delovnim časom, v Mozirju Ivana Žvipelj, v Murski Soboti Geza Kišfalvi, v Novi Gorici Boleslav Simoniti, v Ormožu Tomaž Bolcar, v Pesnici Vida Koren, v Postojni Silva Bajc, na Ptuju Nevenka Gerl, v Radovljici Tatjana Kržišnik skupaj z Matijo Milčinskim kot svetovalcem za gledališko dejavnost, v Ribnici Jože Lampe, v Rušah Zvezdana Remšak, v Sežani Aleksander Peršolja s polovičnim delovnim časom, v Slovenj Gradcu Andreja Gologranc, v Slovenski Bistrici Darja Belič skupaj z Valerijo Macuh na organizacijsko-računovodskih delih, v Slovenskih Konjicah Olga Kangler, v Šentjurju Anita Koleša, v Škofji Loki Marko Črtalič, v Tolminu Maja Jerman Bratec, v Trbovljah Zdravko Pestotnik, v Trebnjem Marija Femec, v Tržiču Boris Kuburič, v Velenju Neva Trampuš, na Vrhniki Marta Rijavec, v Zagorju Gregor Brinjevec ter v Žalcu Jožica Ocvirk.

Dokument hkrati kaže, da vse območne izpostave konec leta 1998 še niso imele zaposlenih delavcev. V seznamu so kot še nedokončno kadrovsko oblikovane navedene oziroma brez poimensko navedenih zaposlenih ostajajo območne izpostave Gornja Radgona, Kranj, Kamnik, Litija, Ljubljana, Novo mesto, Piran, Radlje ob Dravi, Ravne-Prevalje, Sevnica, Šmarje pri Jelšah, Laško in Logatec.

To potrjuje, da je bil proces organiziranja mreže sklada konec leta 1998 še v teku ter da se je kadrovska in organizacijska struktura na posameznih območjih postopoma oblikovala tudi v naslednjih letih. Prav zato leto 1998 predstavlja prelomno obdobje, ko je sklad iz ustanovitvenega projekta postopoma postajal operativna nacionalna institucija slovenske ljubiteljske kulture.

Nadaljnje ustanavljanje območnih izpostav v letu 1999

Čeprav je bila večina območnih izpostav Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti ustanovljena že leta 1998, zapisnika 14. seje upravnega odbora z dne 28. januarja 1999 in 17. seje upravnega odbora z dne 24. junija 1999 dokazujeta, da proces oblikovanja mreže še zdaleč ni bil zaključen. Tudi tri leta po sprejetju zakona o skladu so obstajale težave pri ustanavljanju posameznih izpostav, usklajevanju interesov lokalnih skupnosti ter zagotavljanju kadrovskih in prostorskih pogojev za njihovo delovanje.

Na 14. seji je direktor sklada Vojko Stopar poročal, da postopki ustanavljanja še niso zaključeni v Gornji Radgoni, Kranju, Ljubljani in Laškem. Za Kranj in Ljubljano je bilo pojasnjeno, da postopki potekajo, vendar so v različnih fazah, medtem ko je bila ustanovitev območne izpostave v Laškem začasno odložena na podlagi že sprejetih sklepov upravnega odbora.

Še zgovornejši je zapisnik 17. seje upravnega odbora z dne 24. junija 1999. Takrat je direktor sklada poročal, da sta bili medtem uspešno izvedeni konstitutivni seji svetov območnih izpostav v Kranju in Gornji Radgoni, kar pomeni, da sta se postopka na teh območjih premaknila proti zaključku. Povsem drugačna pa je bila situacija v Ljubljani, kjer je prišlo do resnega zastoja. Po poročilu direktorja sklada mestna oblast kljub dolgotrajnim prizadevanjem sklada ni uspela zagotoviti ustreznih prostorov

za delovanje bodoče območne izpostave. Zadržanost do ustanovitve Območne izpostave Ljubljana pa po navedbah takratnega predsednika ZKD Ljubljana ni izhajala predvsem iz prostorske problematike, temveč iz vprašanja njene smotrnosti. Zveza kulturnih društev Ljubljana je namreč ocenila, da lahko s svojo organizacijsko strukturo in strokovnim aparatom uspešno opravlja naloge na področju ljubiteljske kulture, pri čemer je podobno stališče zavzemal tudi pristojni oddelek Mestne občine Ljubljana. Prostorska vprašanja so bila zato razumljena predvsem kot spremljajoč in ne osrednji problem.

Na isti seji je upravni odbor nadaljeval tudi kadrovsko urejanje mreže. Na podlagi predlogov svetov izpostav je imenoval Romana Slugo za vodjo izpostave Gornja Radgona, Rosano Maček za vodjo izpostave Litija, Tomaža Karata za vodjo izpostave Radlje ob Dravi, za vršilca dolžnosti vodij pa Janeza Eržena v Kranju in Vero Pintar na Jesenicah. Tudi ti postopki kažejo, da je bil razvoj mreže izpostav postopen in dolgotrajen proces usklajevanja med skladom, lokalnimi skupnostmi in sveti posameznih izpostav.

Ustanovitev medobmočnih koordinacij

Ena izmed pomembnih organizacijskih novosti v prvih letih delovanja Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti je bila ustanovitev medobmočnih koordinacij, o kateri je upravni odbor razpravljal na svoji 17. seji 24. junija 1999. Po zaključevanju mreže območnih izpostav se je namreč pokazala potreba po dodatnem povezovanju posameznih območij, predvsem zaradi učinkovitejše organizacije regijskih prireditev, strokovnega dela, izobraževanj in usklajevanja razvojnih nalog.

Direktor sklada Vojko Stopar je upravnemu odboru predstavil predlog oblikovanja mreže medobmočnih povezav in regionalnega sodelovanja. Namen reorganizacije ni bil vzpostaviti nove administrativne ravni, temveč ustvariti učinkovitejšo povezavo med območno organiziranostjo in nacionalnimi programi sklada. Pri tem je bilo posebej poudarjeno, da mora biti vsaka organizacijska sprememba rezultat praktičnih izkušenj in postopnega razvoja sistema ter da je treba upoštevati tudi kadrovske zmožnosti posameznih območij.

Upravni odbor je soglasno sprejel oblikovanje osmih medobmočnih koordinacij oziroma medobmočij. Celjsko medobmočje je povezovalo izpostave Celje, Mozirje, Rogaška Slatina, Slovenske Konjice, Šentjur, Šmarje pri Jelšah, Velenje in Žalec. Koprsko medobmočje je povezovalo Ilirsko Bistrico, Izolo, Koper, Piran, Sežano in Postojno. Novogoriško medobmočje je združevalo Ajdovščino, Idrijo, Novo Gorico in Tolmin. Kranjsko medobmočje je vključevalo Domžale, Jesenice, Kamnik, Kranj, Radovljico, Škofjo Loko in Tržič. Ljubljansko medobmočje je obsegalo Cerknico, Ivančno Gorico, Kočevje, Litijo, Ljubljano okolico, Logatec, Ribnico, Trbovlje, Vrhniko in Zagorje. Mariborsko medobmočje je povezovalo Dravograd, Lenart, Maribor, Ormož, Pesnico, Ptuj, Ravne, Radlje, Ruše, Slovenj Gradec in Slovensko Bistrico. Murskosoboško medobmočje je združevalo Gornjo Radgono, Lendavo, Ljutomer in Mursko Soboto, novomeško medobmočje pa Brežice, Črnomelj, Krško, Metliko, Novo mesto, Sevnico in Trebnje.

Ena najpomembnejših značilnosti slovenske ljubiteljske kulture je bil piramidni model delovanja, ki se je oblikoval že v času ZKOS ter ga je pozneje prevzel SLKD. Temeljil je na prepričanju, da ustvarjalnost nastaja v lokalnem okolju, kakovost pa se razvija skozi strokovno spremljanje, primerjavo in postopno vključevanje v širše razvojne procese. Zato sistem ni bil zasnovan predvsem kot tekmovalni, temveč kot razvojni model. Po ustanovitvi JSKD je bil ta model ohranjen in dodatno formaliziran ter dosledno upoštevan. Območne izpostave so prevzele organizacijo prve ravni sistema, regijske koordinacije razvoj druge in tretje ravni, centralna služba sklada pa koordinacijo državnih programov in mednarodnega sodelovanja. Temeljna logika pa je ostala nespremenjena: od društva prek območne in regijske ravni do državnega in mednarodnega prostora. Prav zaradi te kontinuitete je mogoče trditi, da je piramidni model eden največjih organizacijskih dosežkov slovenske ljubiteljske kulture. Omogočil je združevanje množičnosti in kakovosti, decentralizacije in enotnih standardov, lokalne identitete in mednarodne primerljivosti. Hkrati pa je ustvaril prostor za sistematično mentorsko delo, ki ostaja tudi danes eden najpomembnejših razvojnih mehanizmov celotnega kulturnega sistema.

Pomembna posledica take formalizacije je bila tudi krepitev strokovnega spremljanja. Strokovni spremljevalci in selektorji niso več nastopali zgolj kot ocenjevalci posameznih nastopov, temveč vse bolj kot razvojni svetovalci. Njihove ugotovitve so postale sestavni del izobraževalnih programov, seminarjev in mentorskega dela, kar je pomembno prispevalo k dvigu kakovosti na vseh področjih delovanja.

Takšna formalizacija je omogočila večjo primerljivost kakovosti med posameznimi deli Slovenije in ustvarila pogoje za enakomernejši razvoj kulturnih dejavnosti. Skupina iz majhnega kraja je prvič dobila možnost vključevanja v enak razvojni sistem kot skupina iz večjega urbanega središča. Hkrati pa je sistem omogočil učinkovitejše vključevanje v mednarodni prostor, saj so bili nacionalni standardi vse primerljivejši z evropskimi in svetovnimi praksami.

Kljub temu je formalizacija prinesla tudi nove izzive. Postopoma se je povečal pomen programskega načrtovanja, administrativnih postopkov, poročanja in razpisnih mehanizmov. Del razvojne energije, ki je bila prej rezultat spontanih lokalnih pobud, se je začel usmerjati v izvajanje nacionalno usklajenih programov. Ravno zato ostaja eno ključnih vprašanj razvoja sistema iskanje ravnotežja med poenotenjem, ki zagotavlja primerljivost in kakovost, ter avtonomijo lokalnih okolij, ki omogoča inovativnost in razvojno raznolikost. Prav v tem ravnotežju med lokalnim in nacionalnim, med avtonomijo in koordinacijo, med mentorstvom in selekcijo se skriva največja vrednost slovenskega piramidnega modela. Njegov namen nikoli ni bil zgolj organizirati kulturne dogodke, temveč ustvariti razvojni sistem, ki povezuje ustvarjalce, mentorje, društva, lokalne skupnosti, državo in mednarodni prostor v enotno kulturno mrežo. Zato piramidni model ostaja eden največjih organizacijskih dosežkov slovenske ljubiteljske kulture in eden ključnih razlogov za njeno vitalnost tudi danes.

Ustanovitev medobmočnih koordinacij je pomenila pomemben razvojni korak v organizaciji sklada. Po eni strani je omogočila boljše strokovno sodelovanje med izpostavami, po drugi pa racionalnejšo organizacijo regijskih srečanj, izobraževanj in selekcijskih postopkov. Na tej ravni so se začele oblikovati skupne razvojne usmeritve posameznih regij, ki so pozneje postale pomemben člen med lokalno in državno ravnijo delovanja sklada.

Priprava razpisa SLKD za financiranje in sofinanciranje programov kulturnih društev in zvez kulturnih društev po Sloveniji ter v zamejstvu za leto 1999

Na 8. seji Upravnega odbora SLKD je bil obravnavan tudi javni razpis za sofinanciranje programov kulturnih društev in zvez kulturnih društev po Sloveniji ter v zamejstvu za

leto 1999. Člani upravnega odbora so razpravljali o merilih za vrednotenje programov, prijavnih rokih, dostopnosti razpisne dokumentacije in postopkih odločanja. Posebna pozornost je bila namenjena preglednosti sistema, zagotavljanju enakih možnosti za vse prijavitelje ter oblikovanju takšnih postopkov, ki bi omogočali čim bolj objektivno in strokovno razdeljevanje javnih sredstev. Pomembno vlogo pri pripravi razpisa je imelo tudi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije, ki je kot resorno ministrstvo podalo mnenje k predlogu razpisa ter predlagalo posamezne vsebinske in tehnične popravke. Razpisno besedilo je bilo zato pred objavo usklajevano z ministrstvom, kar je zagotavljalo njegovo skladnost z veljavno zakonodajo, proračunskimi izhodišči in usmeritvami nacionalne kulturne politike. O tem pričajo tudi dokumenti iz arhiva Ministrstva za kulturo, ki kažejo, da je ministrstvo aktivno spremljalo oblikovanje prvih razpisnih postopkov sklada in sodelovalo pri njihovem usklajevanju.

S tem se je začel proces vzpostavljanja enotnega državnega sistema javnih razpisov na področju ljubiteljske kulture, ki je v naslednjih letih postal eden najpomembnejših instrumentov za uresničevanje nacionalne kulturne politike na področju kulturnega ljubiteljstva. Prek javnih razpisov je sklad postopoma vzpostavil transparenten sistem vrednotenja, financiranja in spremljanja kulturnih programov društev, njihovih zvez ter drugih izvajalcev ljubiteljske kulture.

Od SLKD do JSKD: zakonske podlage preoblikovanja sklada v Javni sklad RS za kulturne dejavnosti

Pomemben mejnik v razvoju SLKD predstavlja dokument, ki ga je minister za kulturo Rudi Šeligo 21. septembra 2000 posredoval Vladi Republike Slovenije. Z dopisom št. 28-47/00:028-8/04 je Ministrstvo za kulturo predlagalo uvrstitev gradiva pod naslovom »Predlog sklepov o ustanovitvi javnih skladov« na sejo vlade in njenih delovnih teles. Predlog je vključeval dva ustanovitvena akta: za Filmski sklad Republike Slovenije in Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Dokument jasno kaže, da preoblikovanje tedanjega Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti ni bilo posledica vsebinskih sprememb na področju ljubiteljske kulture, temveč predvsem posledica sprejetja *Zakona o javnih skladih* (Uradni list RS, št. 22/2000). Novi zakon je zahteval, da vsi obstoječi javni skladi svoje

ustanovitvene akte uskladijo z novo zakonodajo najpozneje do 30. septembra 2000. Prav iz tega razloga je minister Šeligo vladi predlagal sprejem novega ustanovitvenega akta. V obrazložitvi je posebej poudarjeno, da je bilo gradivo pripravljeno v sodelovanju med strokovno službo Ministrstva za kulturo in strokovnima službama obeh skladov, odgovorna oseba za pripravo pa je bil državni sekretar Ivan Pal. Gradivo je bilo pred vložitvijo usklajeno tudi z Ministrstvom za finance ter Službo Vlade Republike Slovenije za zakonodajo, kar kaže, da je bil postopek pravno in finančno usklajen na ravni države.

Na tej podlagi je Vlada Republike Slovenije 28. septembra 2000 sprejela *Akt o ustanovitvi Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* (Uradni list RS, št. 96/00). Istega dne je Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti (JSKD) kot pravni naslednik Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti prevzel vse njegove pravice in obveznosti. Od tega trenutka dalje je deloval kot javni sklad v skladu z *Zakonom o javnih skladih*.

Ob preoblikovanju Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti v Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti leta 2000 je upravni odbor nadomestil Nadzorni svet JSKD, ki je prevzel nadzorno, razvojno in strateško vlogo pri upravljanju organizacije. Prvi nadzorni svet v novem organizacijskem modelu je deloval v mandatu 2001–2006, vodil pa ga je Srečko Meh. Ob njem so v nadzornem svetu delovali še Mojca Ambrož, Alenka Bole Vrabec, Danijel Božič, Jurij Krpan, dr. Janko Malle, Natalija Pihler, mag. Franci Pivec in Staša Vovk. Sestava sveta je odražala prizadevanje za vključevanje predstavnikov različnih kulturnih področij, lokalnih okolij in strokovnih profilov, pomembnih za razvoj ljubiteljske kulture.

JSKD med letoma 2000 in 2003

Za razumevanje razvoja Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti v prvih letih njegovega delovanja je posebej pomembna raziskava Natalije Pihler, pripravljena leta 2006 za Ministrstvo za kulturo, z naslovom *Analiza o izvajanju Zakona o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti*. Natalija Pihler je bila tudi predstavnica Ministrstva za kulturo v prvem upravnem odboru Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti, zato njena analiza združuje poznavanje ustanovitvenih okoliščin in strokovno presojo

desetletnega razvoja sklada. Raziskava je nastala po naročilu Ministrstva za kulturo kot celovit pregled izvajanja zakona, organiziranosti, financiranja in učinkov delovanja sklada v obdobju 1996–2006.

Analiza kaže, da so leta 2000, 2001, 2002 in 2003 pomenila odločilno obdobje prehoda iz ustanovitvene faze sklada v njegovo razvojno konsolidacijo. V teh letih se je dokončno oblikovala organizacijska mreža, utrdila so se partnerstva z občinami in začela se je vzpostavljati sistemska vloga sklada kot nosilca razvoja ljubiteljske kulture na državni ravni. Finančni podatki kažejo, da je sklad leta 2000 ustvaril skupaj 832,7 milijona tolarjev prihodkov, od tega je Ministrstvo za kulturo prispevalo 642 milijonov tolarjev, občine 120,5 milijona tolarjev, preostanek pa so predstavljali lastni prihodki in drugi viri. Ob tem je v Sloveniji delovalo približno 2.250 kulturnih društev s približno 79.000 aktivnimi člani, kar potrjuje razširjenost ljubiteljske kulture v slovenskem prostoru.

Leta 2000 je direktor sklada Vojko Stopar sprejel sklep o določitvi 10 medobmočnih koordinacij.

Prihodki sklada so se v letu 2001 povečali na skoraj 905 milijonov tolarjev, delež občinskih sredstev pa se je še okrepil. Posebej pomembni so programski rezultati. Po podatkih sklada je bilo v letu 2001 organiziranih ali soorganiziranih kar 2.933 kulturnih prireditev, ki jih je obiskalo približno 750.000 obiskovalcev. Največji delež so predstavljale glasbene prireditve, sledile so gledališke, likovne, plesne in literarne dejavnosti. Posebno zgovorni so tudi podatki o javnih razpisih. Leta 2001 je bilo evidentiranih 643 prijaviteljev s 4.026 prijavljenimi projekti, sklad pa je sofinanciral 625 projektov.

V istem letu se je nadaljevalo izvajanje programa Kulturni tolar, prek katerega je sklad sofinanciral obnovo kulturnih domov, društvenih prostorov ter nakup opreme za ljubiteljske dejavnosti in mladinske kulturne centre. Analiza opozarja, da so bili prostorski pogoji marsikje slabi, investicijska sredstva pa so pomenila pomembno razvojno spodbudo za lokalna okolja.

Menjava na mestu direktorja sklada leta 2002

Po odhodu prvega direktorja sklada Vojka Stoparja je Nadzorni svet JSKD 19. aprila 2002 za vršilca dolžnosti direktorja imenoval dotedanjega pomočnika direktorja za program, mag. Igorja Teršarja, sicer avtorja tega prispevka. Vlada Republike Slovenije ga je 11. junija 2002 imenovala za direktorja Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti za mandat štirih let.

Ponovno je bil imenovan še v letih 2006, 2010 in 2014. Teršar je leta 2002 za pomočnico direktorja za program imenoval mag. Urško Bittner Pipan, leta 2007 mag. Marjeto Turk za pomočnico za splošne zadeve, leta 2010 pa mag. Marjeto Pečarič za pomočnico za posebne projekte sklada. Marko Studen je delo sekretarja nadzornega sveta sklada opravljal vse do upokojitve. Milena Derlink je funkcijo pomočnice direktorja za finance opravljala že od ustanovitve sklada, pred tem pa je bila vodja financ pri ZKDS.

Pomembno prelomnico je predstavljalo leto 2002, ko je bil 25. 10. 2002 sprejet nov *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo* (ZUJIK), ki je na novo in precej natančneje uredil postopke javnih razpisov, javnih pozivov, strokovnega ocenjevanja programov, odločanja o dodelitvi sredstev ter pravno varstvo prijaviteljev. Novi zakon je prinesel bistveno višje standarde transparentnosti, enakopravne obravnave prijaviteljev in formalne urejenosti postopkov.

Ker je bil v času sprejemanja zakona javni razpis sklada za leto 2003 že objavljen in so prijavitelji svoje vloge že oddajali, je nastal poseben pravni položaj. Zaradi uskladitve z novo zakonodajo je direktor sklada Teršar sprejel odločitev o preklicu že objavljenega razpisa. Takšna odločitev ni bila administrativno preprosta, saj je zahtevala obveščanje vseh prijaviteljev in prilagoditev celotnega postopka novim zakonskim zahtevam. Sklad je v zelo kratkem času, v približno enem mesecu, pripravil nov javni razpis za sofinanciranje programov in projektov kulturnih društev ter njihovih zvez, ki je bil v celoti usklajen z določbami novega zakona. S tem je postal prva institucija v Sloveniji, ki je svoje postopke financiranja prilagodila določbam ZUJIK. Prehod na nov sistem je pomenil pomemben organizacijski in strokovni izziv, hkrati pa tudi začetek novega obdobja, v katerem so javni razpisi postali osrednji mehanizem za uresničevanje javnega interesa na področju ljubiteljske kulture.

JSKD je bil v novem zakonskem okviru (ZUJIK) izrecno opredeljen kot eden od nosilcev uresničevanja javnega interesa v kulturi. To je pomenilo prehod iz pretežno organizacijske v izrazito razvojno in sistemsko vlogo. Prihodki JSKD so leta 2002 prvič presegli milijardo tolarjev in dosegli 1,03 milijarde tolarjev. Nadaljevala se je rast programskih aktivnosti, krepitev medobmočnih povezav in širitev sodelovanja z zamejskimi kulturnimi organizacijami. Sklad ni bil več zgolj financer in organizator prireditev, ampak vse bolj tudi razvojna institucija, ki je spremljala stanje na področju kulture, pripravljala strokovne analize, sodelovala pri oblikovanju lokalnih kulturnih programov in zagotavljala strokovno pomoč občinam.

Leto 2003 je bilo pomembno tudi zaradi razvoja programa Kulturni tolar, namenjenega izboljševanju prostorskih in tehničnih pogojev za delovanje ljubiteljske kulture. Čeprav je bila realizacija zakona v obdobju 1999–2003 bistveno nižja od prvotno predvidene, je program omogočil obnovo kulturnih domov, nakup opreme ter podporo mladinskim kulturnim centrom. Zaradi velikega zanimanja in potreb na terenu je bil leta 2003 sprejet nov zakon, ki je za obdobje 2004–2008 za področje ljubiteljske kulture predvidel kar dve milijardi tolarjev razvojnih sredstev. Iz poročila za leto 2003 je razvidno tudi, da je sklad začel vse večjo pozornost namenjati medobmočnemu oziroma regionalnemu povezovanju. Med ključnimi nalogami za naslednje obdobje so bili navedeni krepitev regionalne ravni delovanja, razvoj mednarodnih projektov, podpora sodobnim umetniškim praksam ter sodelovanje z drugimi področji javnih politik, predvsem s šolstvom, mladinskim sektorjem in področjem socialnega vključevanja.

Vzpostavitev enotnega sistema načrtovanja in poročanja JSKD

Leta 2003 je JSKD vzpostavil enoten sistem načrtovanja, spremljanja in poročanja, ki je bil zasnovan z namenom zagotavljanja primerljivih podatkov o delu vseh območnih izpostav, kakovostnejšega načrtovanja programov ter učinkovitejšega spremljanja izvajanja nacionalnega programa ljubiteljske kulture. Načrtovanje in poročanje sta bila povezana v enoten proces, ki je omogočal spremljanje kulturne dejavnosti po področjih, ravneh izvajanja in geografskih območjih. Tak pristop je vodstvu sklada zagotavljal celovit pregled nad izvedenimi programi in strokovne podlage za nadaljnje razvojne odločitve. Sistem je temeljil na enotni evidenci vseh programskih aktivnosti,

pri čemer so morale izpostave za vsak projekt zbrati standardizirane podatke: naziv dogodka, kraj izvedbe, datum, področje dejavnosti, vrsto projekta, raven izvajanja, sodelujoče skupine, mentorje oziroma strokovne spremljevalce ter podatke o obsegu udeležbe in obiska. Posebna pozornost je bila namenjena razlikovanju med prireditvami, izobraževanji in založniško dejavnostjo ter med lastnimi programi sklada in programi, izvedenimi v partnerstvu z drugimi organizacijami.

Pomembna značilnost sistema je bila razvrstitev programov po večnivojski strukturi, ki je odražala organizacijski model JSKD. Programi so bili opredeljeni kot območni, medobmočni, državni oziroma dodatni programi. Takšna kategorizacija je omogočala spremljanje t. i. »programske piramide«, ki povezuje lokalno ustvarjalnost z regijskimi in državnimi predstavitvami najboljših dosežkov ljubiteljske kulture.

Poleg statističnih podatkov je sistem vključeval tudi obvezno vsebinsko poročanje. Izpostave so morale pripraviti analitično oceno svojega delovanja, v kateri so predstavile kulturno okolje, opis programa, najpomembnejše dosežke, novosti, težave pri izvajanju ter sodelovanje z občinami, kulturnimi društvi in drugimi partnerji. Poseben poudarek je bil namenjen evalvaciji programa, torej presoji njegove uspešnosti, odmevnosti in doseganja zastavljenih ciljev. Takšno združevanje kvantitativnih in kvalitativnih podatkov je postalo ena od stalnic delovanja JSKD. Enotni sistem ni služil zgolj administrativnim potrebam, temveč je omogočal dolgoročno spremljanje razvoja ljubiteljske kulture, primerjavo med območji ter prepoznavanje razvojnih trendov in potreb posameznih kulturnih dejavnosti.

Modernizacija poslovanja JSKD

Pomemben korak v organizacijskem razvoju Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti je predstavljala uvedba rednih okrožnic direktorja in delovnih srečanj zaposlenih. Njen namen ni bil zgolj obveščanje zaposlenih, temveč predvsem poenotenje delovnih postopkov, zagotavljanje večje finančne discipline, preglednosti poslovanja in enotnega delovanja celotne mreže območnih izpostav. Iz njih se postopoma oblikuje podoba organizacije, ki se je od decentralizirano organiziranega sistema z različnimi lokalnimi praksami razvijala v sodobno javno ustanovo z enotnimi standardi upravljanja.

Ena prvih pomembnih organizacijskih sprememb je bila uvedba enotnega finančnega spremljanja poslovanja celotnega sklada. Jeseni leta 2002 so bili dotedanji podračuni območnih izpostav ukinjeni in vključeni v sistem enotnega računa sklada. Od takrat dalje za območne izpostave računovodskih storitev niso več opravljali računovodski servisi po Sloveniji, ampak sklad s svojo razširjeno finančno službo. V začetku leta 2003 je bil vzpostavljen tudi elektronski vpogled v finančno poslovanje, ki je vodjem območnih izpostav in svetovalcem v centralni službi sklada omogočil sprotni pregled prihodkov, odhodkov, računov in stanja sredstev na njihovem območju. Takšna ureditev je bistveno povečala preglednost poslovanja, poenostavila finančno načrtovanje in omogočila učinkovitejši nadzor nad porabo javnih sredstev. Na področju finančnega upravljanja so okrožnice postopoma uvedle redna navodila za načrtovanje finančnega poslovanja, usklajevanje finančnih projekcij ter sistem sprotnega poročanja o morebitnih odstopanjih. Poseben poudarek je bil namenjen odgovornemu ravnanju z javnimi sredstvi, pravočasnemu plačevanju obveznosti in zagotavljanju uravnoteženega poslovanja celotne organizacije.

Pomembna novost je bila tudi vzpostavitev enotnega sistema javnih naročil. Postopoma so bili uvedeni skupni razpisi za pisarniški material, tiskarske storitve, opremo, prehranske artikle in druge storitve, ki jih je potrebovala mreža izpostav. Z enotnimi naročilnicami, centralnimi pogodbami z dobavitelji in obveznim upoštevanjem najugodnejših ponudb je sklad zmanjšal stroške poslovanja ter zagotovil večjo transparentnost porabe sredstev.

Podobno pomemben je bil razvoj lastnih prihodkov. Okrožnice so urejale področje prihodkov od vstopnin, kotizacij, prodaje publikacij, donatorskih in sponzorskih sredstev ter drugih nejavnih virov. Sklad je začel sistematično spremljati prihodke po posameznih programih in izpostavah ter del sredstev iz nejavnih virov uporabljati tudi za razvoj programov in nagrajevanje uspešnosti. Takšna praksa je predstavljala pomemben premik od sistema, ki je bil skoraj izključno odvisen od državnega financiranja, k modelu, ki je aktivneje spodbujal pridobivanje dodatnih virov financiranja.

Modernizacija je zajela tudi informacijsko področje. Po letu 2002 so bili vzpostavljeni intranet, elektronsko poslovanje med centralo in območnimi izpostavami, elektronske baze podatkov za priznanja in značke, elektronsko spremljanje medijskih objav ter postopno uvajanje elektronskih prijav na javne razpise. Cilj teh sprememb je bil

zmanjšati administrativne obremenitve zaposlenih, poenotiti postopke in zagotoviti hitrejši pretok informacij po celotni organizaciji.

Okrožnice razkrivajo tudi velik poudarek na izobraževanju zaposlenih. Sklad je oblikoval sistem rednih strokovnih srečanj, usposabljanj s področja računalništva, javnih financ, upravnih postopkov, organizacije prireditev, odnosov z javnostmi, poslovnega komuniciranja in projektnega dela. Uvedeni so bili redno načrtovanje dela, letno poročanje, evalvacija programov in spremljanje rezultatov posameznih izpostav. Posebno pozornost je vodstvo namenjalo tudi področju integritete, transparentnosti in zakonitosti poslovanja. Med zaposlenimi so bili uvedeni standardizirani postopki dela, pravilniki o notranji organizaciji, sistemizaciji delovnih mest, javnih naročilih, delovnem času, priznanjih in delovanju svetov območnih izpostav. V poznejšem obdobju so bili pripravljeni tudi načrt integritete, etični kodeks ter drugi mehanizmi za zagotavljanje odgovornega upravljanja javne ustanove.

Pomemben del profesionalizacije JSKD je bilo sistematično oblikovanje enotne celostne podobe organizacije. Čeprav je sklad že od ustanovitve uporabljal skupni logotip, v prvih letih niso bili enotno urejeni vsi elementi vizualnega komuniciranja. JSKD je postopoma vzpostavil poenoteno grafično podobo dopisov, publikacij, programskih zloženk, priznanj, listin, map, promocijskih gradiv in drugih uradnih dokumentov. Hkrati so bili oblikovani standardi za uporabo logotipa, tipografije, barvnih elementov in drugih sestavin celostne grafične podobe, ki so jih uporabljale vse območne izpostave.

Posebno pozornost je sklad namenil tudi enotnemu predstavljanju organizacije v javnosti. Uvedeni so bili skupni promocijski materiali, kot so zastave ipd., enotne programske zloženke za celotno Slovenijo, usklajena spletna podoba, skupni promocijski izdelki ter prenovljen sistem priznanj, listin in drugih protokolarnih gradiv. Takšna ureditev je pomembno prispevala k večji prepoznavnosti sklada ter k jasnejšemu razumevanju JSKD kot enotne nacionalne kulturne institucije in ne zgolj kot mreže posameznih območnih izpostav.

Poenotena vizualna in komunikacijska podoba je imela tudi pomemben organizacijski učinek. Ne glede na to, ali je posameznik sodeloval z območno izpostavo v Kopru, Mariboru, Novem mestu, Murski Soboti ali Slovenj Gradcu, je povsod prepoznaval isto organizacijo, enake standarde poslovanja in skupno identiteto.

Posodobitev opreme in izboljšanje delovnih pogojev

Pomemben del modernizacije JSKD v obdobju od leta 2002 je predstavljala tudi sistematična posodobitev materialnih pogojev za delo. Ob prevzemu vodenja so bile številne območne izpostave opremljene z zastarelo računalniško opremo, različnimi programskimi rešitvami in neenakimi tehničnimi pogoji. Zato je sklad postopoma vzpostavil enoten sistem načrtovanja in nabave opreme za celotno mrežo izpostav. V okviru letnih programov investicij so se redno spremljale potrebe po računalnikih, tiskalnikih, fotoaparatih, kamerah, telefonih, programski opremi in pisarniškem pohištvu, nabave pa so bile usklajene na ravni celotne organizacije.

Posebna pozornost je bila namenjena informatizaciji dela. Vsem območnim izpostavam so bili postopno zagotovljeni novi, sodobnejši računalniki, dostop do interneta, elektronska pošta, enotne podatkovne baze ter programska orodja za načrtovanje, poročanje in finančno spremljanje programov. Kasneje so bili uvedeni tudi prenosni računalniki, ki so zaposlenim omogočili učinkovitejše delo na terenu, pri organizaciji prireditev, izobraževanj in sodelovanju z društvi.

Velik napredek je bil dosežen tudi na področju komunikacijske in predstavitvene opreme. Območne izpostave so postopoma pridobile sodobne fotoaparate, videokamere, projektorje in drugo avdiovizualno opremo, ki je omogočila kakovostnejše dokumentiranje dogodkov, promocijo programov ter razvoj spletnega in medijskega komuniciranja. S tem se je povečala prepoznavnost dejavnosti JSKD in kulturnih društev v lokalnem ter nacionalnem okolju.

Enako pomembna je bila skrb za izboljšanje delovnega okolja zaposlenih. V okviru programa Kulturni tolar in drugih investicijskih sredstev je sklad postopoma obnavljal pisarne, posodabljal pohištvo, računalniška delovna mesta in tehnično infrastrukturo ter s tem ustvarjal primerljive pogoje za delo po vsej Sloveniji. Takšen pristop je omogočil, da je mreža območnih izpostav iz nekdaj različno opremljenih lokalnih pisarn postopoma prerasla v sodobno organizacijo z enotnimi tehničnimi standardi in bistveno boljšimi pogoji za izvajanje strokovnih, organizacijskih in razvojnih nalog. Leta 2005 je sklad pridobil dodatne prostore na Cankarjevi cesti v Ljubljani ter uredil knjižnično-informacijsko središče in pisarne za centralno službo JSKD.

Pomemben dokument, ki kaže, da je proces vzpostavljanja sistema ljubiteljske kulture

tudi deset let po sprejetju *Zakona o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti* še vedno potekal, je dopis ministra za kulturo dr. Vaska Simonitija, naslovljen na vse slovenske župane. Dopis nosi številko 403-1035/2005/8 in datum 16. december 2005, sklad pa ga je evidentiral pod številko 00-6/27. V dopisu minister poudarja, da je mreža organiziranih ljubiteljskih kulturnih dejavnosti ena najpomembnejših posebnosti slovenskega kulturnega prostora in ena njegovih primerjalnih prednosti v evropskem prostoru. Ob tem opozarja, da morajo država in lokalne skupnosti ljubiteljski kulturi zagotavljati stabilno podporo, hkrati pa ohranjati njeno spontanost, svobodo in neposrednost. Posebej izpostavi, da je odgovornost za razvoj tega področja skupna oziroma vzajemna naloga države in občin. Minister v dopisu navaja, da je država za podporo ljubiteljski kulturi ustanovila Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, ki je takrat z 58 območnimi izpostavami zagotavljal strokovno, organizacijsko in finančno podporo kulturnim društvom in skupinam po vsej Sloveniji. Ob tem poudari, da državni proračun zagotavlja sredstva za zaposlene, pomembnejše prireditve in izobraževalne programe, ne more pa sam zagotoviti vseh sredstev za potrebe lokalnega kulturnega življenja, kjer poteka največji del dejavnosti ljubiteljske kulture. Zato minister županom izrecno priporoča, naj pri pripravi občinskih proračunov za leto 2006 zagotovijo dodatna sredstva za programe JSKD, namenjene kulturnim društvom in skupinam na njihovem območju, pri čemer se sklicuje tudi na 68. člen *Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo*. Dopis je odpravil dvome nekaterih občin glede njihove pristojnosti za financiranje programov območnih izpostav JSKD, saj je izrecno pojasnil, da lahko občine na podlagi 68. člena ZUJIK sofinancirajo programe območnih izpostav JSKD.

Ta dokument je pomemben predvsem zato, ker kaže, da je bilo tudi desetletje po sprejetju zakona in skoraj osem let po začetku delovanja sklada še vedno potrebno aktivno sodelovanje med JSKD, Ministrstvom za kulturo in lokalnimi skupnostmi pri utrjevanju sistema. Ustanovitev sklada očitno ni pomenila, da je bil sistem dokončno vzpostavljen, temveč je bilo potrebno njegovo stalno dograjevanje, usklajevanje in finančno utrjevanje. Dopis ministra Simonitija razkriva tesno partnerstvo med vodstvom JSKD in Ministrstvom za kulturo ter skupno prizadevanje, da bi občine prevzele svoj del odgovornosti za razvoj ljubiteljske kulture.

Ustanovitev zadnje območne izpostave OI Ljubljana in dokončanje mreže JSKD

Območna izpostava Ljubljana je bila ustanovljena jeseni leta 2006, potem ko je direktor JSKD mag. Igor Teršar dosegel dogovor z Zvezo kulturnih društev Ljubljana, ki jo je tedaj vodil mag. Jože Osterman, ter z Mestno občino Ljubljana. Dogovor je vključeval zagotovitev ustreznih prostorov za delovanje nove izpostave in sodelovanje Mestne občine Ljubljana pri financiranju zaposlitve strokovnega kadra. Za prvo vodjo Območne izpostave Ljubljana je bila imenovana Milena Končina.

Ustanovitev ljubljanske izpostave je imela širši pomen od zgolj organizacijske dopolnitve mreže. Z njo se je po več kot desetletju postopnega razvoja dokončno izoblikovala mreža območnih izpostav sklada, ki danes obsega 59 območnih izpostav in pokriva celotno območje Republike Slovenije. Hkrati je bila s tem zaključena ena ključnih razvojnih faz sklada, ki se je začela z ustanovitvijo Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti leta 1996 in je postopoma preoblikovala nekdanji sistem zvez kulturnih organizacij v sodobno javno institucijo nacionalnega pomena.

Pomemben del dogovora med JSKD in Mestno občino Ljubljana je bila tudi posebna pogodba, s katero je občina pooblastila JSKD za izvajanje javnega razpisa za kulturna društva, financirana iz občinskega proračuna. Ob tem je občina na sklad prenesla tudi skoraj pol milijona evrov sredstev za financiranje programov kulturnih društev na območju Ljubljane. Ta korak je pomenil pomembno novost v razumevanju in izvajanju nalog javnega sklada. JSKD ni več deloval zgolj kot izvajalec nacionalne kulturne politike in državnih programov, temveč je začel prevzemati tudi posamezne strokovne, organizacijske in administrativne naloge lokalne kulturne politike. Na področju Ljubljane je tako poleg strokovnega spremljanja, izobraževanja in organizacije programov prevzel tudi izvajanje postopkov financiranja kulturnih društev s sredstvi lokalne skupnosti. Takšno sodelovanje je nakazovalo smer nadaljnjega razvoja sklada, ki je bila formalno potrjena leta 2010 s sprejetjem novega *Zakona o Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti*. Ta je skladu izrecneje omogočil opravljanje strokovnih in administrativnih nalog za lokalne skupnosti na področju financiranja kulturnih programov in projektov.

Model, ki je bil prvič vzpostavljen v Ljubljani, se je pozneje razširil tudi na druga

okolja. Podobno prakso je prevzela Območna izpostava Maribor za potrebe Mestne občine Maribor, kasneje pa še nekatere druge območne izpostave. S tem se je postopoma uveljavila rešitev, po kateri JSKD kot strokovna nacionalna institucija poleg izvajanja nalog državnega pomena opravlja tudi določene strokovne naloge za lokalne skupnosti, kadar za to obstajata interes občin in ustrezna pogodbena podlaga.

Ustanovitev Območne izpostave Ljubljana zato ne predstavlja le zadnjega koraka v oblikovanju mreže območnih izpostav, temveč simbolni zaključek več kot deset let trajajočega procesa institucionalnega razvoja sklada. Do leta 2006 so bili vzpostavljeni ključni organizacijski, kadrovski, finančni in programski mehanizmi, na katerih JSKD temelji še danes. Z dokončno oblikovano mrežo 59 območnih izpostav je sklad prešel iz obdobja oblikovanja v obdobje stabilnega in celovitega delovanja na državni ravni.

JSKD v letu 2007

S svojo mrežo 59 območnih izpostav je sklad pokrival celotno ozemlje Slovenije in predstavljal osrednjo nacionalno infrastrukturo za razvoj ljubiteljske kulture. Povezoval je 4.123 kulturnih društev in skupin s 96.940 aktivnimi člani, med katerimi je delovalo kar 1.672 zborov, orkestrov in drugih glasbenih sestavov. V organizirane oblike ljubiteljske kulturne dejavnosti je bil tako neposredno vključen skoraj vsak dvajseti prebivalec Slovenije. Programska dejavnost je obsegala 1.941 prireditev, od tega 44 državnih, 240 medobmočnih in 652 območnih ter 1.005 partnerskih oziroma dodatnih programov. Prireditve je obiskalo več kot 502.000 obiskovalcev, kar potrjuje izjemen družbeni doseg programov JSKD. Razvojni steber je predstavljalo izobraževanje. Sklad je izvedel 350 seminarjev, delavnic, šol in taborov, ki se jih je udeležil 8.101 udeleženec.

Na področju vokalne glasbe je bila najpomembnejša novost uvedba projekta Sozvočenja, ki je presegel tradicionalni model zborovskih tekmovanj. Pri projektu niso ocenjevali le kakovosti petja, temveč tudi programsko zasnovo, dramaturgijo in umetniško celovitost koncertnih programov. Gre za eno najpomembnejših vsebinskih novosti slovenskega zborovstva v tem obdobju.

Na področju instrumentalne glasbe se je nadaljevalo intenzivno sodelovanje z Zvezo slovenskih godb. Med najpomembnejšimi dogodki so bili 3. mednarodno tekmovanje pihalnih orkestrov Slovenije v Novem mestu, 12. tekmovanje godb za pokal Vinka Štrucla v Ormožu ter Tabor mladih godbenic in godbenikov, na katerem je sodelovalo 130 mladih glasbenikov. Novost je predstavljal tudi prvi seminar za godbene tolkalne sekcije, ki je spodbudil razvoj šov programov v slovenskem godbeništvu.

Folklorna dejavnost je nadaljevala proces strokovne prenove. Leta 2007 je JSKD uvedel svetovalno dejavnost za folklorne skupine, ki je omogočila strokovno pomoč pri kostumografiji, glasbeni spremljavi in odrskih postavitvah. Pomembna novost je bila tudi uvedba sistematičnega spremljanja folklornih skupin drugih narodov in narodnosti v Sloveniji. Nadaljeval se je sistem pridobivanja naziva strokovni vodja folklorne skupine, ki je pomembno prispeval k profesionalizaciji področja.

Na področju gledališča je leto 2007 zaznamovala uvedba Lutkovne šole JSKD, prvega dolgoročnega nacionalnega programa za sistematično izobraževanje lutkovnih ustvarjalcev. Program je obsegal področja lutkovne režije, dramaturgije, tehnologije izdelave lutk in zasnove predstav. Pomembni novosti sta bili tudi elektronski informator Gledališke novice in spletni koledar gledaliških predstav, ki sta omogočila boljše povezovanje gledaliških skupin po Sloveniji.

Filmska dejavnost je razvila sistem filmskih laboratorijev, produkcijskih delavnic in kamermanskih seminarjev. V sodelovanju z Viba filmom, TV Slovenija in AGRFT so udeleženci prvič snemali na filmski trak tudi kratke igrane filme. Posebno pozornost so namenili delu z mladimi prek Mladinskega filmskega tabora in Delavnice otroškega filma.

Na področju plesa je ostajal osrednji projekt Opus 1 – plesna miniatura, ki je spodbujal avtorsko ustvarjalnost mladih plesalcev. Pri tem je JSKD tesno sodeloval s Plesnim teatrom Ljubljana in centrom Stara elektrarna, kar je mladim ustvarjalcem omogočalo neposreden stik s profesionalnim plesnim okoljem.

Leto 2007 je bilo pestro tudi na področju založništva. JSKD je izdal 59 publikacij, kar je bilo za več kot četrtino več kot leto prej. Izšle so strokovne revije, priročniki, notne zbirke, monografije in zborniki. Na področju glasbe so bile pomembne izdaje zbirka *Attacca*, notna zbirka *Pomladni veter* skladatelja Egija Gašperšiča ter angleška promocijska publikacija *Choral Singing in Slovenia*, namenjena mednarodni

predstavitvi slovenskega zborovstva. Literarna dejavnost je izdajala revijo *Mentor* ter zbornika *Paralele 11* in *V zavetju besede*, izšla sta knjižni prvenec Nataše Kramberger *Nebesa v robidah* in priročnik *Brez uteži* Davida Bedrača. Med pomembnejšimi publikacijami je bil tudi prevod romana *Oba bregova* mehiškega pisatelja Carlosa Fuentesa, ki je nastal v okviru programa Prevajalnica JSKD. Likovna dejavnost je izdala pomembni strokovni knjigi Janeza Zalaznika (*Dobre, umazane, prave*! in *Bilo je nekoč v XX. stoletju*) ter prenovljeno izdajo priročnika Toneta Račkija *Veščina risanja 2: Človeška figura*. Na področju gledališča je izšla zbirka sodobne dramatike *Daj dramo*!, ki je bila zaradi mednarodnega sodelovanja izdana tudi v angleški in srbohrvaški različici.

Pomemben del dejavnosti je bilo sofinanciranje kulturnih projektov. Na javni projektni poziv je prispelo 1.235 vlog, podprtih pa je bilo več kot 700 projektov z različnih umetniških področij. Za projekte kulturnih društev je bilo namenjenih 422.890 evrov.

Poseben razvojni program je predstavljal Kulturni tolar. Za investicije, opremo, glasbila, folklorne kostume, mladinske kulturne centre in razvoj infrastrukture je bilo namenjenih več kot 360.000 evrov. Podprtih je bilo 281 investicijskih projektov, ki so pomembno izboljšali pogoje za delo kulturnih društev po vsej Sloveniji.

Skupna podoba leta 2007 kaže JSKD kot visoko razvito nacionalno mrežo, ki je združevala skoraj 100.000 ustvarjalcev, organizirala skoraj 2.000 kulturnih dogodkov, izvedla 350 izobraževanj, izdala rekordnih 59 publikacij in hkrati naredila pomemben preboj na evropsko raven.

Na mednarodnem področju je leto 2007 zaznamovalo povezovanje evropskih organizacij, ki delujejo na področju ljubiteljske kulture in kulturne participacije. JSKD je bil pobudnik srečanja v Portorožu, na katerem so predstavniki šestih evropskih držav oblikovali temelje t. i. Portoroške deklaracije. Ta proces je leto pozneje pripeljal do ustanovitve evropske mreže AMATEO, katere soustanovitelj in prvi nosilec sekretariata je bil prav JSKD. S tem se je sklad iz nacionalne ustanove razvil v pomembnega evropskega partnerja na področju kulturne participacije in ljubiteljskega ustvarjanja. Hkrati je sklad krepil svoje članstvo in dejavnost v mednarodnih organizacijah, kot so Europa Cantat, IFCM, CISM, AITA/IATA in druge strokovne mreže, ter se uveljavil kot eden najdejavnejših evropskih zagovornikov kulturne participacije, ljubiteljske

kulture in aktivnega vključevanja prebivalcev v kulturno življenje.

Pomemben del delovanja JSKD je bilo tudi sodelovanje s slovenskimi kulturnimi organizacijami v zamejstvu. Sklad je leta 2007 sodeloval z organizacijami v Italiji, Avstriji in na Madžarskem ter jim nudil strokovno, organizacijsko in deloma finančno podporo. S tem je prispeval k ohranjanju slovenskega jezika, kulture in identitete ter k povezovanju skupnega slovenskega kulturnega prostora. Sodelovanje je potekalo prek skupnih programov, izobraževanj, festivalov, založniških projektov in vključevanja zamejskih skupin v programe JSKD. V Avstriji sta bili osrednji organizaciji Krščanska kulturna zveza in Slovenska prosvetna zveza, v Italiji Zveza slovenskih kulturnih društev, Slovenska prosveta in Zveza slovenske katoliške prosvete, na Madžarskem pa Zveza Slovencev na Madžarskem. Posebno pozornost je sklad namenjal vključevanju najboljših zamejskih pevskih zborov, gledaliških skupin, folklornih ansamblov in drugih ustvarjalcev v osrednje državne programe in srečanja JSKD, s čimer je prispeval k večji povezanosti slovenskega kulturnega prostora ne glede na državne meje.

K povezovanju Slovencev po svetu je prispeval tudi Seminar za slovenske kulturne animatorje po svetu, ki ga je JSKD leta 2007 izvedel v sodelovanju z Uradom Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu. Seminarja se je udeležilo 22 kulturnih delavcev iz Združenih držav Amerike, Argentine, Kanade, Avstralije, Venezuele in Avstrije. Program je obsegal predstavitve vseh umetniških področij, ki jih pokriva JSKD, ter omogočil neposreden stik slovenskih kulturnih ustvarjalcev iz sveta z dogajanjem v Sloveniji in zamejstvu. Seminar so izvedli področni samostojni svetovalci JSKD, koncept pa je pripravila Dragica Breskvar, samostojna svetovalka JSKD za literarno področje.

Vzpostavitev Rezidenčnega centra Cankarjeva (2007–2010)

Vlada Republike Slovenije je leta 2007 Javnemu skladu RS za kulturne dejavnosti v upravljanje predala podstrešne prostore na Cankarjevi cesti 5 v Ljubljani. Sklad jih je prenovil in preuredil v Rezidenčni center Cankarjeva, namenjen ustvarjalnemu delu domačih in tujih umetnikov. Center, ki je bil slovesno odprt 13. oktobra 2010, je pomenil pomembno pridobitev za slovensko kulturno infrastrukturo, saj

je med prvimi v okviru javnih kulturnih ustanov sistematično zagotavljal pogoje za umetniške rezidence, mednarodne izmenjave in interdisciplinarno ustvarjalno sodelovanje. Odprtje sta pospremila ministrica za kulturo Majda Širca in direktor sklada Igor Teršar.

Namen centra je bil ustvarjalcem zagotoviti čas, prostor in infrastrukturne pogoje za pripravo novih projektov ter spodbuditi povezovanje slovenskega kulturnega prostora z mednarodnim okoljem. Rezidenčni center je obsegal dve bivalni enoti, večnamensko predavalnico, manjšo dvorano za izvedbo projektov, atelje in specializirano knjižnico. Prek mednarodnih razpisov je omogočal od enega do treh mesecev trajajoča gostovanja umetnikov z različnih področij, od literature, gledališča in plesa do filma, glasbe in vizualnih umetnosti. Poleg ustvarjalnega dela so morali rezidenti med bivanjem praviloma sodelovati tudi s slovenskimi ustvarjalci ter pripraviti predavanje, delavnico ali javno predstavitev svojega dela.

Rezidenčni center je pomenil pomemben premik v delovanju JSKD, saj je sklad s tem presegel vlogo organizatorja prireditev in podporne službe ljubiteljski kulturi ter postal tudi neposreden spodbujevalec umetniške produkcije in mednarodne mobilnosti ustvarjalcev. Med prvimi rezidenti leta 2010 sta bila norveški dirigent Ragnar Rasmussen in nemški pisatelj Matthias Göritz.

Imenovanje novega nadzornega sveta in sprejem novega *Zakona o Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* (ZJSKD)

V letu 2006 je funkcijo predsednika nadzornega sveta JSKD prevzel Jernej Lampret. Člani sveta so bili Vincencij Demšar, Jože Hirnök, Marta Milena Keršič, Andrej Koren, Jernej Kralj, Marjetica Mahne, Jože Novak in Breda Slapnik. Med mandatom je prišlo tudi do nekaterih kadrovskih sprememb. Mag. Mojca Koban Dornik je nadomestila Bredo Slapnik, mag. Vitomir Pretnar pa Marjetico Mahne. Nadzorni svet je v tem obdobju spremljal nadaljnjo organizacijsko rast sklada, razvoj programov in priprave na novo zakonsko ureditev področja, ki je bila sprejeta leta 2010.

Druga pomembna sistemska prenova je bila izvedena leta 2010. Državni zbor je 26. marca 2010 sprejel *Zakon o Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti*

(ZJSKD), ki je na novo uredil pravni položaj, organizacijo in naloge sklada. Zakon je pripravilo Ministrstvo za kulturo pod vodstvom ministrice Majde Širca, strokovno pa ga je na ministrstvu skupaj z direktorjem sklada Igorjem Teršarjem in pomočnico direktorja Marjeto Turk pripravljala sekretarka Metka Šošterič.

Pri pripravi novega zakona je ministrstvo sodelovalo z vodstvom sklada in pobude v zakon tudi vključilo. Na sejo državnega zbora 26. marca 2010 je bil povabljen tudi direktor sklada. Novi zakon je dodatno opredelil razvojno, strokovno in finančno vlogo sklada na področju ljubiteljske kulture, uvedel možnost podeljevanja denarnih nagrad in priznanj ter natančneje uredil sistem vodenja in nadzora sklada.

Temu je sledil še nov *Akt o ustanovitvi Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti*, ki ga je Vlada Republike Slovenije sprejela 2. septembra 2010 (Uradni list RS, št. 72/10) in je nadomestil ustanovitveni akt iz leta 2000 ter na novo uredil organizacijo, dejavnosti in pristojnosti sklada. Prvič je bil določen tudi uradni angleški naziv ustanove – Public Fund for Cultural Activities of the Republic of Slovenia. Akt je dodatno razširil področja delovanja sklada ter podrobno opredelil njegovo vlogo pri izvajanju nacionalnega kulturnega programa, izobraževanju, založništvu, raziskovalni dejavnosti, upravljanju premoženja in mednarodnem sodelovanju. Z novim zakonom je sklad uredil možnost podeljevanja denarnih nagrad in priznanj (zakonska podlaga za denarne nagrade, npr. Naša pesem, Tekmovanje Gallus itd.).

V mandatu 2010–2014 je deloval nadzorni svet JSKD, katerega predsednik je bil mag. Franci Pivec, med člani pa so bili Dino Bauk, Feri Lainšček, Jože Osterman, Viktorija Potočnik, Vitomir Pretnar in Marcel Štefančič. Novi *Zakon o Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti* je med drugim spremenil tudi upravljavsko strukturo sklada in zmanjšal število članov nadzornega sveta. Ta je v tem obdobju spremljal izvajanje novih zakonskih določb, nadzoroval poslovanje sklada, spremljal razvoj mreže območnih izpostav ter podpiral nadaljnjo krepitev vloge JSKD kot osrednje nacionalne institucije na področju ljubiteljske kulture.

PRILOGE:

- Dodatek 1: Izbrani podatki o finančnem razvoju sistema ljubiteljske kulture v Sloveniji (1997–2025)
- Dodatek 2: Pregled podatkov o številu društev, članov, produkcijskih enot, prireditev in obiskovalcev v obdobju 2004–2017
- Priloga 1: Opredelitve kulturne politike področja ljubiteljske kulturne dejavnosti v nacionalnih programih kulture
- Priloga 2: Nacionalni programi kulture: verodostojen ali kompromitiran strateški dokument?
- Priloga 3: Razvojni izzivi in strateške usmeritve JSKD do leta 2030

DODATEK 1:

IZBRANI PODATKI O FINANČNEM RAZVOJU SISTEMA LJUBITELJSKE KULTURE V SLOVENIJI (1997–2025)

Metodološka izhodišča za spremljanje kulturnih financ izhajajo iz spremljanja materialnega položaja kulture v Sloveniji od leta 1997 naprej.

V devetdesetih letih je država ljubiteljsko kulturo financirala predvsem prek Zveze kulturnih organizacij Slovenije (ZKOS), po letu 1996 pa prek novoustanovljenega Sklada RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti oziroma kasnejšega JSKD. Finančna analiza poročila ZKOS za leto 1996 oziroma za poslovno leto 1997 kaže, da je organizacija razpolagala s približno 489 milijoni tolarjev prihodkov. Kar 95,7 % vseh prihodkov je prihajalo iz državnega proračuna, najpomembnejši del sredstev pa je bil namenjen financiranju občinskih zvez kulturnih organizacij, ki so prejele več kot 350 milijonov tolarjev oziroma 71,6 % vseh razpoložljivih sredstev. Že v tem obdobju je bilo torej razvidno, da se državna sredstva v veliki meri usmerjajo prek lokalnih kulturnih mrež.

Po ustanovitvi JSKD se je sistem postopoma profesionaliziral. Leta 2010 je JSKD ustvaril 7,87 milijona EUR prihodkov. Ministrstvo za kulturo je prispevalo 5,20 milijona EUR oziroma 66 % vseh prihodkov sklada, lokalne skupnosti pa 2,16 milijona EUR oziroma 27 %. Drugi prihodki iz kotizacij, vstopnin, založništva, donacij in drugih virov so predstavljali približno 7 % vseh prihodkov. V primerjavi z obdobjem ZKOS se je tako povečal delež sofinanciranja občin, država pa je ohranila vlogo ključnega financerja sistema.

Leta 2015 je Ministrstvo za kulturo razpolagalo s proračunom v višini 156,15 milijona EUR. Od tega je bilo za JSKD namenjenih 3,96 milijona EUR, kar je predstavljalo 2,54 % vseh odhodkov ministrstva. Če podatke primerjamo z obsegom dejavnosti JSKD v tem času, ugotovimo, da je država za osrednjo nacionalno institucijo ljubiteljske kulture namenjala približno eno štiridesetino vseh sredstev kulturnega resorja. Navedeni delež je zato treba presojati v kontekstu izjemno restriktivnega financiranja kulturnega resorja v obdobju po finančni krizi.

V istem letu so občine porabile skupaj 2,285 milijarde EUR. Za kulturo kot celoto so namenile 132,9 milijona EUR, od tega 115,1 milijona EUR za programe v kulturi in 10,92 milijona EUR neposredno za področje ljubiteljske kulture. To pomeni, da je ljubiteljska kultura predstavljala 8,2 % vseh občinskih kulturnih izdatkov oziroma 9,5 % vseh programskih sredstev v kulturi. Glede na vse občinske odhodke je delež ljubiteljske kulture znašal 0,48 %. Če primerjamo državno in občinsko raven, ugotovimo, da so občine za ljubiteljsko kulturo namenile skoraj trikrat več sredstev kot država za delovanje JSKD.

Leta 2020 je proračun Ministrstva za kulturo znašal 176,66 milijona EUR, sredstva za JSKD pa

4,36 milijona EUR. Delež JSKD v proračunu ministrstva se je nekoliko zmanjšal – na 2,47 %, čeprav so se nominalna sredstva povečala. To kaže, da je ljubiteljska kultura ohranjala stabilno financiranje, vendar ni sledila rasti celotnega kulturnega proračuna.

Na občinski ravni so skupni odhodki leta 2020 znašali 2,394 milijarde EUR. Za kulturo je bilo namenjenih 151,7 milijona EUR, za programe v kulturi 125,2 milijona EUR, za ljubiteljsko kulturo pa 9,22 milijona EUR. V primerjavi z letom 2015 je to pomenilo opazen padec sredstev za ljubiteljsko kulturo, ki se je verjetno deloma odražal tudi v posledicah epidemije covida-19. Delež ljubiteljske kulture v vseh programih kulture se je zmanjšal na 7,37 %, njen delež v skupnih občinskih odhodkih pa na 0,39 %. To pomeni, da se je relativni položaj ljubiteljske kulture v občinskih proračunih dodatno poslabšal.

Do leta 2025 se je proračun Ministrstva za kulturo povečal na 256,2 milijona EUR, sredstva za JSKD pa na 5,86 milijona EUR. Čeprav gre za najvišji znesek v zgodovini sklada, je njegov delež v celotnem proračunu ministrstva padel na 2,29 %. V desetletju med letoma 2015 in 2025 so se sredstva za JSKD povečala za skoraj 48 %, vendar se je proračun ministrstva povečal še hitreje. Posledično se je relativni položaj ljubiteljske kulture znotraj državnega financiranja nekoliko poslabšal.

Tudi občinski proračuni so leta 2025 dosegli rekordne vrednosti. Skupni občinski odhodki so znašali 3,53 milijarde EUR, za kulturo pa je bilo namenjenih 228,7 milijona EUR. Programi v kulturi so prejeli 181 milijonov EUR, ljubiteljska kultura pa 12,26 milijona EUR. To je najvišji nominalni znesek doslej, vendar predstavlja le 6,77 % vseh programskih sredstev v kulturi in 0,35 % skupnih občinskih odhodkov. Čeprav občine za ljubiteljsko kulturo namenjajo več denarja kot pred desetletjem, se njen delež v lokalnih proračunih zmanjšuje.

Dolgoročna primerjava financiranja zato kaže zanimiv razvojni paradoks. Nominalna sredstva države in občin za ljubiteljsko kulturo neprestano naraščajo, vendar se njen relativni delež znotraj celotnih kulturnih proračunov zmanjšuje. Leta 1997 je bila ljubiteljska kultura eden osrednjih programov državne kulturne politike, saj je skoraj celotno financiranje ZKOS prihajalo iz državnega proračuna. Leta 2025 je sistem finančno močnejši kot kadar koli prej, vendar predstavlja manjši delež tako državnih kot občinskih kulturnih izdatkov. Kljub temu ostaja JSKD osrednja nacionalna institucija za podporo več kot štirim tisoč kulturnim društvom, približno šest tisoč produkcijskim enotam in več kot sto tisoč aktivnim članom ljubiteljske kulture, zato je njegov dejanski pomen za kulturni razvoj Slovenije bistveno večji, kot bi lahko sklepali zgolj iz proračunskih deležev.

V desetletju med letoma 2015 in 2025 so se sredstva za JSKD povečala za skoraj 48 %, vendar se je proračun Ministrstva za kulturo povečal še hitreje. Posledično se je relativni delež ljubiteljske kulture v državnem kulturnem proračunu zmanjšal z 2,54 % na 2,29 %.

Primerjava financiranja na državni in lokalni ravni razkriva zanimiv razvojni trend. Tako občine kot država za ljubiteljsko kulturo namenjajo več sredstev kot pred dvema desetletjema, vendar se njen delež v skupnih kulturnih proračunih zmanjšuje. Na lokalni ravni se je delež ljubiteljske kulture v občinskih odhodkih zmanjšal z 0,56 % leta 2007 na 0,35 % leta 2025, na državni ravni pa se je delež JSKD v proračunu Ministrstva za kulturo zmanjšal z 2,54 % leta 2015 na 2,29 % leta 2025.

Kljub temu ostaja ljubiteljska kultura eden najobsežnejših kulturnih podsistemov v Sloveniji. Več

kot 4.000 kulturnih društev, približno 6.000 ustvarjalnih skupin in več kot 110.000 aktivnih članov predstavlja najširšo organizirano kulturno mrežo v državi. Zato njen družbeni pomen bistveno presega njen delež v javnih proračunih ter ostaja eden ključnih elementov slovenske kulturne identitete in kulturne participacije.

DODATEK 2:

PREGLED PODATKOV O ŠTEVILU DRUŠTEV, ČLANOV, PRODUKCIJSKIH ENOT, PRIREDITEV IN OBISKOVALCEV V OBDOBJU 2004–2017

Analiza statističnih podatkov JSKD za obdobje 2004–2017 in pregled obsežne podatkovne baze, ki sta jo za potrebe Statističnega urada Republike Slovenije na skladu vrsto let vodila Marko Studen, sekretar nadzornega sveta, in mag. Marjeta Pečarič, pomočnica direktorja JSKD, razkrivata rast slovenskega ljubiteljskega kulturnega sistema. Podatki potrjujejo, da je bila vzpostavitev mreže JSKD ena najuspešnejših organizacijskih odločitev na področju kulture po osamosvojitvi Slovenije, saj izkazujejo stalno rast števila društev, produkcijskih enot, članstva, prireditev, obiskovalcev in izobraževalnih programov.

Najopaznejša je rast števila registriranih kulturnih društev. Leta 2004 je bilo v Sloveniji evidentiranih 2.643 kulturnih društev, leta 2017 pa že 4.021. To pomeni povečanje za 1.378 društev oziroma za kar 52,1 %. Leta 2018 je število naraslo na 4.037 društev. Takšna rast kaže na izredno vitalnost ljubiteljskega kulturnega sektorja in na dejstvo, da se število organiziranih kulturnih pobud tudi po institucionalni preobrazbi sistema ni zmanjševalo, ampak je stalno naraščalo.

Še izrazitejša je rast števila produkcijskih enot, torej samostojnih skupin in sekcij, ki izvajajo svoje programe. Leta 2004 jih je bilo 3.983, leta 2017 pa že 6.034. To pomeni povečanje za več kot 2.000 produkcijskih enot oziroma za 51,5 %. V enem samem letu, med letoma 2016 in 2017, je njihovo število naraslo s 5.097 na 6.034, kar predstavlja največji letni skok v celotnem opazovanem obdobju.

Rast je opazna tudi pri številu aktivnih članov kulturnih društev. Leta 2004 je v slovenskih kulturnih društvih delovalo 90.386 članov, leta 2017 pa že 110.098 članov. To pomeni povečanje za skoraj 20.000 ljudi oziroma za 21,8 %. Če upoštevamo, da je imela Slovenija približno dva milijona prebivalcev, to pomeni, da je bilo leta 2017 v kulturna društva neposredno vključenih več kot pet odstotkov vseh prebivalcev države.

Posebno zanimiv je podatek o obsegu kulturne produkcije. Leta 2004 so kulturna društva izvedla 16.058 prireditev, leta 2017 pa že 24.287 prireditev. To pomeni povečanje za več kot 8.200 prireditev oziroma za 51,2 %. Povprečno je bilo v Sloveniji vsak dan organiziranih približno 66 dogodkov ljubiteljske kulture.

Število obiskovalcev se je v istem obdobju povečalo z 2.391.351 na 3.232.498. To predstavlja rast za približno 35 %. Podatek kaže, da rast ni bila prisotna zgolj pri izvajalcih, ampak tudi pri občinstvu. Letno je prireditve ljubiteljske kulture obiskalo več obiskovalcev, kot ima Slovenija prebivalcev, kar

dokazuje velik družbeni pomen tega področja.

Pomemben kazalnik razvoja sistema so tudi gostovanja. Leta 2004 je bilo zabeleženih 16.561 gostovanj kulturnih skupin, leta 2017 pa 19.875. Čeprav je rast počasnejša kot pri številu prireditev, podatek kaže na stalno mobilnost skupin in povezovanje kulturnega prostora po vsej Sloveniji.

Največji razvoj je mogoče opaziti na področju izobraževanja. Leta 2004 je bilo izvedenih 590 seminarjev, delavnic in drugih oblik strokovnega usposabljanja, leta 2017 pa že 1.903. To pomeni kar 222-odstotno rast oziroma več kot trikrat več izobraževalnih programov kot na začetku opazovanega obdobja. Ta podatek neposredno potrjuje ugotovitev iz poročil ZKOS in JSKD, da je izobraževanje ostalo osrednji razvojni mehanizem sistema.

Po dejavnostih je daleč najmočnejše področje glasba. Leta 2017 je delovalo 2.849 glasbenih produkcijskih enot, kar predstavlja približno 47 % vseh produkcijskih enot v Sloveniji. Glasba tako predstavlja skoraj polovico celotnega ljubiteljskega kulturnega sistema. V primerjavi z letom 2004, ko je bilo glasbenih enot 1.664, se je njihovo število povečalo za več kot 70 %.

Drugo najmočnejše področje predstavljajo večzvrstne in druge kulturne skupine z 831 produkcijskimi enotami, sledita gledališka in lutkovna dejavnost s 653 skupinami ter folklorna dejavnost s 649 skupinami. Zanimivo je, da je folklorna dejavnost po močnem razmahu leta 2015 nekoliko upadla, vendar ostaja eno najpomembnejših področij ljubiteljske kulture.

Veliko rast beležijo tudi likovne skupine, katerih število se je povečalo z 227 enot leta 2004 na 397 enot leta 2017, kar predstavlja približno 75-odstotno rast. Tudi filmska dejavnost se je več kot podvojila, z 38 skupin leta 2004 na 78 skupin leta 2017. Posebej zanimiv je razvoj področja kulturne dediščine, kjer se je število skupin povečalo z 98 na 173, kar pomeni več kot 76-odstotno rast.

Podatki kot celota dokazujejo, da se je v obdobju od 2004 do 2017 slovenski sistem ljubiteljske kulture ne samo ohranil, temveč izrazito razširil. Število društev se je povečalo za več kot polovico, število produkcijskih enot za več kot 50 %, število članov za skoraj 22 %, število prireditev za več kot 50 %, število obiskovalcev za več kot tretjino, število seminarjev pa za več kot trikrat.

Statistični podatki potrjujejo, da je prehod iz sistema ZKOS v mrežo JSKD omogočil nadaljnji razvoj ljubiteljske kulture ter ohranitev njene široke družbene vpetosti, dostopnosti in razvojne dinamike.

SKLEPNE UGOTOVITVE AVTORJA

Analiza potrjuje, da ustanovitev sklada ni bila enkraten organizacijski ukrep, temveč dolgotrajen proces programskega, organizacijskega in kadrovskega preoblikovanja podpornega sistema ljubiteljske kulture. Med letoma 1996 in 2010 so bili postopoma vzpostavljeni organizacijski, finančni, kadrovski in programski mehanizmi, ki v veliki meri določajo delovanje JSKD še danes.

Ustanovitev Območne izpostave Ljubljana leta 2006 tako predstavlja simbolni zaključek obdobja oblikovanja mreže sklada, kakršno poznamo danes.

Pogled na obdobje nastajanja sklada razkriva predvsem veliko mero energije, predanosti in prepričanja, da je treba v novih družbenih razmerah ohraniti najkakovostnejše elemente sistema, ki ga je slovenska ljubiteljska kultura razvijala skozi desetletja. Čeprav ob ustanavljanju sklada nihče ni mogel natančno predvideti njegovega nadaljnjega razvoja, je med nosilci sprememb obstajalo skupno zavedanje, da je treba vzpostaviti trdne organizacijske in razvojne temelje za prihodnost.

Z današnje perspektive se kot ena najpomembnejših odločitev kaže prav dejstvo, da proces ni potekal kot popoln prelom s preteklostjo. Novi sklad je prevzel programe, strokovno znanje, mednarodne povezave, izkušene sodelavce in predvsem zaupanje, ki se je med kulturnimi društvi in njihovimi zvezami gradilo več desetletij. Pomembno vlogo pri tem je imelo tudi Ministrstvo za kulturo skupaj z ministri Sergijem Pelhanom, Janezom Dularjem, Rudijem Šeligo, dr. Vaskom Simonitijem ter ministrico Majdo Širca, ki so v različnih obdobjih podpirali oblikovanje, razvoj in utrjevanje sistema.

Posebno mesto pripada številnim sodelavcem sklada, vodjem območnih izpostav, članom organov upravljanja, strokovnim sodelavcem, svetovalcem, pomočnikom direktorja in mentorjem, ki so s svojim znanjem, strokovnostjo in predanostjo soustvarjali razvoj organizacije. Pomembno so k njenemu stabilnemu razvoju prispevali tudi upravni odbor pod vodstvom Danijela Božiča, nadzorni sveti pod vodstvom Srečka Meha, Jerneja Lampreta in mag. Francija Pivca ter predsedstva Zveze kulturnih društev Slovenije, Zveze slovenskih godb in drugih panožnih zvez. Vsi so pomembno sodelovali pri reševanju številnih organizacijskih in razvojnih vprašanj v času, ko procesi preoblikovanja sistema ljubiteljske kulture niso bili enostavni.

Ker je imel avtor možnost razvoj sklada spremljati in soustvarjati od njegovih začetkov do konca leta 2016, prispevek ne temelji zgolj na raziskovalni distanci, temveč tudi na neposrednem poznavanju obravnavanih procesov. Hkrati pa je bilo zaradi raziskovalne objektivnosti ključno, da so bile ugotovitve preverjene z arhivskimi viri, zakonodajnimi gradivi, poročili in drugo dokumentacijo. Razvoj sklada je bil namreč rezultat skupnega dela številnih sodelavcev, kulturnih društev, mentorjev, lokalnih skupnosti in ustvarjalcev, ki so prepoznavali pomen ljubiteljske kulture za razvoj slovenske družbe.

Ob koncu pričujoče analize se zato ponuja preprosta ugotovitev: institucij ne ustvarjajo predvsem zakoni, pravilniki ali organizacijske sheme, temveč ljudje. Znanje, medsebojno zaupanje, sodelovanje, pripravljenost na spremembe in predanost skupnemu cilju so bili temelji razvoja sklada in ostajajo njegove najpomembnejše vrednote tudi za prihodnost.

Viri in literatura:

Božič, D. (1997). Spremembe kulturne politike: grožnja ali priložnost? V *Kulturna politika v Sloveniji: simpozij* (ur. Vesna Čopič in Gregor Tomc). Fakulteta za družbene vede.

Božič, D. *Ljubiteljska kulturna dejavnost v procesu spreminjanja institucionalnega okolja*.

Čopič, V. (2012). Management of culture as a tool of public policies: unfinished transition in culture as a managerial problem. *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti, 21*, str. 95–106.

Čopič, V. in Srakar, A. (2015). *Compendium of cultural policies and trends in Europe: Slovenia*. Council of Europe/ERICarts.

Neubauer, H. (2014). *Petnajst let delovanja Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti*. Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti.

Pečarič, M. Podatki za SURS. Interno gradivo.

Pihler, N. (2006). *Analiza o izvajanju Zakona o Skladu RS za ljubiteljske kulturne dejavnosti*. Ministrstvo za kulturo RS.

Pivec, F. (1997). *Kulturna politika in civilna družba*.

Teršar, I. (2007). *Decentralizacija, razdržavljenje in privatizacija na področju kulturnih dejavnosti* [magistrsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede]. Repozitorij Univerze v Ljubljani.

Dokumenti, poročila in arhivsko gradivo:

Druga obravnava zakona o SLKD. (1995). *Kulturni poročevalec, 21*(35).

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Letna poročila 2000–2007, 2010, 2015, 2020 in 2025.

Ministrstvo za kulturo. Arhivsko gradivo št. 403-35/96, št. 068-3/99, št. 403-155/98, št. 028-8/00, št. 068-3/98, št. 403-1035/2005/8.

Zakon o Skladu Republike Slovenije za ljubiteljske kulturne dejavnosti. *Uradni list RS*, št. 1/96.

ZKD Kranj. Letno poročilo za leto 1996.

ZKDS. Letno poročilo za leto 1996.

ZKDS. Program dela za leto 1997.

ZKDS. Revije *Naši zbori, Mentor* in arhivska dokumentacija.

PRILOGA 1:

OPREDELITVE KULTURNE POLITIKE PODROČJA LJUBITELJSKE KULTURNE DEJAVNOSTI V NACIONALNIH PROGRAMIH KULTURE

Nacionalni programi kulture so »nacionalni oziroma lokalni program za kulturo je strateški dokument razvojnega načrtovanja države oziroma lokalne skupnosti, ki postavi cilje in prioritete kulturne politike«, kot je to zapisano v 2. členu Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (uradno prečiščeno besedilo št. 16). Za analizo so torej navedbe veljavnih nacionalnih programov izjemnega pomena, saj odražajo odnos pristojnih na nacionalni in lokalni ravni oblasti do posameznih polj kulturnih dejavnosti in kulture kot celote.

Iz posameznih nacionalnih programov smo izbrali tiste dele besedil, ki po našem mnenju predstavljajo osnovno pojmovanje področja in nakazujejo poglavitne cilje, načrtovane za naslednja štiri leta, v primeru zadnjih dveh veljavnih NPK pa za obdobja osmih let. Čeprav se pristopi zaradi različnih metodologij med seboj razlikujejo, je vendarle mogoče iz izbranih delov ugotavljati, za kakšen razvoj kulturnih politik je šlo v času sprejemanja omenjenih dokumentov, manj pa o dejanski realizaciji načrtovanega.

Ob tem velja zapisati še določilo iz novele ZUJIK - F, sprejete oktobra 2016, ki je uvedla spremembo in zavezala vlado k sprejemanju akcijskih načrtov, ki naj bi za bistveno krajša časovna obdobja (4 let) določila operativno izvedbo nacionalnega programa. Trajalo Vlada RS je tako v aprilu 2025 sprejela poseben **Akcijski načrt do leta 2027 za izvajanje Resolucije o nacionalnem programu za kulturo 2024–2031**, ki tudi na področju ljubiteljske kulture določa konkretne cilje (dostopno na https://www.zkds.eu/wp-content/uploads/2025/10/0.5.-Akcijski.program.25-27.analiza.docx.pdf) in so ga posebej analizirali tudi v ZKD Slovenije.

NPK 2004- 2007

Ljubiteljske dejavnosti

V javni interes na področju ljubiteljskih dejavnosti spadajo: vse dejavnosti kulturnih društev, skupin in ostalih organizacij, ki delujejo na področjih kulture, zagotavljanje infrastrukturnih pogojev za kulturne dejavnosti, mednarodna dejavnost, mednarodna promocija, izobraževanje,

informatizacija, raziskovanje in podporni projekti.

Splošna cilja:

I. Spodbujanje dostopnosti kulturnega ustvarjanja in kulturnih dobrin

Cilj je ohranitev dosežene dinamike razvoja ljubiteljske kulture in povečevanje povprečnega števila obiskovalcev na prireditev za 10% do leta 2007. Za uresničitev cilja bo potrebno zagotoviti pogoje za celovito dostopnost kulturnih vsebin in za razvijanje dodatnih izobraževalnih oblik na vseh področjih kulturnega ustvarjanja na lokalni, regionalni in državni ravni. Obenem bo potrebno spodbujati ustvarjalnost v kulturnih društvih na skupnem slovenskem kulturnem prostoru.

Ukrepi:

- spodbujanje lokalnih skupnosti, da zagotovijo pogoje za delovanje ljubiteljskih kulturnih društev in skupin
- strokovna pomoč lokalnim skupnostim pri pripravi lokalnih kulturnih programov
- podpiranje projektov kulturnih društev in skupin
- podpiranje vlaganj v prostore in opremo, ki jih uporabljajo ljubiteljska kulturna društva in skupine.

Kazalci:

- število kulturnih društev in skupin
- število izvedenih projektov, ki so podprti iz projektnega poziva
- število izvedenih investicijskih posegov, ki so podprti iz naslova Kulturnega tolarja
- število izvajalcev programov in projektov
- število investicijskih posegov
- število obiskovalcev.

II. Dvigniti notranjo učinkovitost mreže ustvarjalcev in organizatorjev na področju ljubiteljske kulture

Cilj je uresničljiv s spodbujanjem povezovanja med različnimi akterji, tj. ustvarjalci, društvi, njihovimi strokovnimi in organizacijskimi oblikami, organizatorji in občinstvom na regionalni ter državni ravni ter s povečevanjem števila projektov, organiziranih na regionalni ravni. Poseben poudarek je namenjen krepitvi regionalnih prireditev in izobraževanj ter povezovanju med kulturnimi društvi v Republiki Sloveniji in zunaj nje. Z izboljšanjem povezav med ustvarjalci se izboljšuje kakovost izvedbe kulturne produkcije ter omogočajo inovativni in kreativni pristopi k ustvarjanju na področju društvene kulture.

13. Ljubiteljske dejavnosti (sklop Področja in cilji kulturnih dejavnosti)

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti bo v naslednjih letih nadaljeval izvajanje programov, začrtanih v zadnjih letih. Temeljna področja dela sklada bodo:

- sofinanciranje projektov kulturnih društev in skupin,
- sofinanciranje projektov investicijskih posegov in nakup opreme,
- organizacija ljubiteljskih kulturnih prireditev in izobraževanja.

V program sklada sodita tudi načrtovanje in izvajanje sodelovanja z organizacijami Slovencev zunaj meja Republike Slovenije ter mednarodno sodelovanje. Sklad bo zagotavljal tudi pomoč lokalnim skupnostim pri izvedbi lokalnih kulturnih prireditev ter pri pripravi lokalnih programov kulture. Javni sklad Republike Slovenije za kulturne dejavnosti bo prav tako zagotavljal strokovno podporo, administrativno in tehnično pomoč ljubiteljskim kulturnim društvom in skupinam ter lokalnim skupnostim. Službe sklada bodo delovale kot informacijska središča in svetovalne pisarne.

Kulturna politika bo ob drugem skrbela še za:

- spodbujanje projektov ljubiteljskih kulturnih društev,
- ohranjanje celovitosti nacionalnega kulturnega prostora ter za skladen in enakomeren razvoj,
- izboljšanje pogojev za dejavnost mladinskih centrov in društev,
- spodbujanje šolanja in izpopolnjevanja izvajalcev (seminarji na območni, medobmočni, državni ravni),
- pripravo publikacij, pomembnih za ljubiteljsko dejavnost,
- vključevanje v mrežo mednarodnih ustanov in mednarodnih projektov,
- dograjevanje »piramide« prireditev, ki bodo omogočale redno predstavljanje, primerjavo in vrednotenje dosežkov (območne, medobmočne, državne, mednarodne prireditve),
- pripravo ali soorganizacijo mednarodnih prireditev ter vključevanje projektov v programe Evropske unije,
- sofinanciranje nujnih naložb v prostore in opremo za ljubiteljska društva na podlagi Zakona o zagotavljanju sredstev za nekatere nujne programe Republike Slovenije v kulturi,
- krepitev zavesti o pomenu kulturne dediščine na krajevni in regionalni ravni,
- vključevanje društev manjšinskih skupnosti (kulturne skupine v okviru invalidskih,

upokojenskih in drugih društev, kulturne skupine manjšinskih skupnosti v Sloveniji) v organizacijsko shemo ljubiteljske dejavnosti, saj tudi te skupine potrebujejo organizacijsko in strokovno pomoč,

- zagotavljanje enakih možnosti invalidom pri participaciji v kulturnem življenju,
- vzpostavitev koordinacije regionalnih centrov ljubiteljske kulture v prihodnjih pokrajinah.

NPK 2014- 2017

7. Ljubiteljska kulturna dejavnost

Ljubiteljska kultura – možnost vključevanja vsakogar v kulturno ustvarjanje na celotnem slovenskem kulturnem prostoru

Javni interes

V Republiki Sloveniji deluje 4.900 ljubiteljskih kulturnih društev in skupin s skoraj 100.000 aktivnimi člani. Za področjem športa gre za najštevilčnejše društveno organiziranje v državi z ugledno tradicijo in dosežki, ki pogosto predstavlja začetno kadrovsko bazo za kulturnoumetniške dejavnosti nasploh. Največ društev (1.909) je na glasbenem področju (vokalna in instrumentalna glasba), sledijo društva, ki se ukvarjajo z ohranjanjem nesnovne kulturne dediščine, zlasti folklorno dejavnostjo (715), društva, ki se ukvarjajo z gledališčem in lutkami (630), likovna društva (338), plesna društva (229), literarna društva (184) in društva, ki delujejo na področju filmske dejavnosti (71). Precej je tudi društev, ki združujejo različne umetniške zvrsti (872). Kulturna društva in njihove zveze pripravijo letno 16.000 prireditev, ki jih obišče okoli 2 milijona obiskovalcev. K temu je treba prišteti še 1.800 otroških in mladinskih kulturnih skupin z več kot 45.000 mladimi ustvarjalci.

JSKD pripravi letno več kot 2.400 prireditev, ki jih obišče dobrega pol milijona obiskovalcev(14).

Društva se na lokalni ravni združujejo v občinskih in mestnih zvezah kulturnih društev, na državni ravni pa je njihova krovna organizacija Zveza kulturnih društev Republike Slovenije. Društva se povezujejo v področne zveze tudi po umetniških zvrsteh oziroma dejavnostih. V glavnem je tako zgrajena piramida društev in zvez sposobna, da se samostojno dogovarja o potrebnih skupnih programih, ki jih nato predstavlja svojemu občinstvu, in da sama oblikuje poštene kriterije in pravila za svoje delo. Kljub temu pa v društveni organiziranosti ponekod v Republiki Sloveniji obstajajo bele lise, ki se v glavnem ujemajo z območji, kjer je kulturni deficit največji: obmejna območja, ekonomsko slabo razvita območja in območja z manj številnimi kulturnimi ustanovami. Kulturna društva in skupine, ki so močno vpeta v lokalno okolje in njegovo življenje, pomembno vplivajo na njegovo socialno kohezivnost, hkrati pa mnoga od njih po kakovosti in odmevnosti svojih dosežkov pogosto presegajo lokalno raven.

V javni interes na področju ljubiteljske kulture sodi vsa kontinuirana, strokovno pripravljena in kvalitetno izvedena kulturna ustvarjalnost in poustvarjalnost, še posebej ohranjanje nesnovne kulturne dediščine in mednarodno sodelovanje in povezovanje, strokovna srečanja in pregledi nastalih dosežkov, kulturna vzgoja in izobraževanje širokega kroga ljubiteljskih in bodočih profesionalnih kulturnih ustvarjalcev ter mentorjev, društvena dejavnost, ki spodbuja zanimanje za kulturo in kultivira svoje okolje.

Za uresničevanje javnega interesa na področju ljubiteljske kulture skrbijo lokalne skupnosti in Republika Slovenija prek JSKD. Sklad je strokovna organizacijska mreža za podporo ljubiteljski kulturi; s svojimi 59 območnimi izpostavami in različnimi instrumenti skrbi za uresničevanje javnega interesa na tem področju. Z izvajanjem dejavnosti po principu piramidne programske sheme (sistem pregledov in srečanj, ki se z najširših lokalnih vidikov selektivno seli na državno raven) in z namenskim financiranjem (za kulturne projekte in opremo) spodbuja in omogoča aktivno participacijo čim širšega kroga ustvarjalcev v kulturnih dejavnostih in sistematičen izbor in dodatno promocijo najboljših dosežkov. Da bi uresničil cilje, povezane z doseganjem višje kakovosti programov in projektov ljubiteljskih ustvarjalcev, izvaja JSKD sistem izobraževanj in usposabljanj za mentorje ter skrbi za izdajo strokovne literature, predvsem na področjih, ki jih druge ustanove ne pokrivajo. Območne izpostave JSKD so zlasti v kulturno pasivnejših okoljih pogosto edini sistematično organizirani ponudnik in posrednik kulturnih dogodkov, v manjših okoljih pa včasih tudi edina strokovna pomoč, ki jo ima na voljo tamkajšnja kultura. Pogosto so tudi zgled dobre prakse sodelovanja z lokalnimi skupnostmi.

Na tem področju so pomemben del javnega interesa tudi kulturna ustvarjalnost pripadnikov drugih narodov in narodnosti v Republiki Sloveniji ter sodelovanje z organizacijami Slovencev izven meja Republike Slovenije in različnimi mednarodnimi organizacijami. Ljubiteljske kulturne dejavnosti bistveno vplivajo na utrjevanje skupnega slovenskega kulturnega prostora, hkrati pa pomagajo krepiti medkulturni dialog in sožitje med različnimi narodnostmi ter omogočajo socialno vključevanje ranljivih družbenih skupin v družbo.

NPK 2022- 2029

Razvojni cilji:

Ljubiteljska kulturna dejavnost

Ta dejavnost ima pomembno vlogo v družbenih procesih, ker omogoča vsakomur, da se skladno s svojim talentom in ambicijami aktivno vključuje v kulturno ustvarjanje, zato ima v Republiki Sloveniji v primerjavi s podobnimi oblikami po svetu posebne razsežnosti in družbene funkcije ter posebno mesto v sodobnosti in zgodovini kulturnih in družbenih dogajanj. Na operativni ravni s pojmom ljubiteljstvo opredeljujemo tiste kulturne dejavnosti, ki jih neposredni izvajalci (člani

pevskih zborov, orkestrov, gledaliških in lutkovnih skupin, folklornih skupin, filmskih, plesnih in literarnih skupin, likovnikov) ne izvajajo kot svoj poklic, ampak praviloma neprofitno. Na izvedbeni ravni pa za podporo strokovnemu in mentorskemu delu delujejo tudi profesionalni ustvarjalci.

V javnem interesu sta na tem področju vsa kontinuirana, strokovno pripravljena in kakovostno izvedena kulturna ustvarjalnost in poustvarjalnost, še posebej tisti, povezani z ohranjanjem nesnovne kulturne dediščine. K temu sodijo tudi pregledi nastalih dosežkov in strokovna srečanja, izobraževanje širokega kroga ljubiteljskih in bodočih profesionalnih kulturnih ustvarjalcev ter mentorjev, društvena dejavnost, ki spodbuja zanimanje za kulturo in jo v svojem okolju krepi, mednarodno sodelovanje in povezovanje ter informatizacija in digitalizacija. V okviru tega področja sta pomembna tudi kulturno udejstvovanje pripadnic in pripadnikov ranljivih skupin v Republiki Sloveniji ter avtohtone italijanske in madžarske narodne skupnosti, romske skupnosti, pripadnic in pripadnikov etničnih skupin v Republiki Sloveniji kakor tudi sodelovanje z organizacijami Slovenk in Slovencev v zamejstvu in po svetu ter mednarodnimi organizacijami. Poleg umetniške in kulturne funkcije je ljubiteljska kultura pomemben element socialnega vključevanja, aktivnega sodelovanja ljudi v kulturnem življenju, medgeneracijskega povezovanja, dvigovanja kompetenc posameznikov in medsektorskega povezovanja. Je tudi pomembna platforma za kulturno-umetnostno vzgojo različnih ciljnih skupin, še posebej pa za mlade in razvoj občinstev, ter omogoča široko dostopnost do kulturnih dobrin. Ljubiteljska kultura spodbuja povezovanje, sodelovanje in odkrivanje novega, krepi medsebojno zaupanje, družbeno povezanost in spoštovanje med ljudmi ter ima velik razvojni potencial, to pa vpliva na vsa področja razvoja sodobne družbe. Dvig kakovosti ljubiteljske kulturne ustvarjalnosti in povečanje dostopnosti do kulturnih dobrin je eden izmed pomembnih mehanizmov vključujoče družbe, ki v ospredje postavlja socialno kohezijo in trajnostni razvoj, pri čemer spodbuja številne kulturno-umetniške prakse in produkcije, ki jih pripravljajo skupine in posamezniki iz različnih družbenih okolij, med drugimi tudi deprivilegiranih ali marginaliziranih.

Razvojni cilji:

- Zagotavljanje ustreznih in stabilnih pogojev za izvajanje ljubiteljskih dejavnosti s sodelovanjem med državo in lokalnimi skupnostmi.

- Zagotavljanje ustrezne prostorske infrastrukture in kadrovskih virov, s čimer se pomembno krepi razvoj področja, kakovost opravljenih nalog ter zagotavlja enakomeren kulturni razvoj v enotnem slovenskem kulturnem prostoru.

- Nadgradnja sodelovanja kulturnih društev in ustvarjalcev iz Republike Slovenije s sorodnimi slovenskimi organizacijami v zamejstvu in po svetu, prenašanje obstoječih dobrih praks in znanj iz tujine ter s tem krepitev skupnega slovenskega kulturnega prostora.

- Preureditev in uskladitev organizacijske strukture ljubiteljskih dejavnosti za doseganje hitrejšega razvoja, prilagoditev hitrim družbenim spremembam in aktivnejšega sodelovanja z lokalnimi skupnostmi.

- Podpora raziskavam s področja ljubiteljske kulture in skrb za digitaliziranje kulturnih vsebin s področja ljubiteljske dejavnosti in vključitev področja v nacionalno platformo e-Kultura v okviru sredstev iz Načrta za okrevanje in odpornost.

NPK 2024- 31

5. Deležniki:

Ljubiteljska kultura

V ljubiteljskih dejavnostih aktivno deluje več kot 110.000 članov iz 6000 nevladnih organizacij – kulturnih društev in sekcij, ki so temelj organiziranja znotraj ljubiteljske kulture, v sektorju pa delujejo tudi številni posamezniki. Letno organizirajo več kot 25.000 kulturnih dogodkov. Povezujejo se v medobčinske, občinske, mestne in področne zveze kulturnih društev s krovno zvezo na ravni države. Zaradi svoje decentralizirane razvejanosti so ključne pri razvoju posameznih lokalnih skupnosti. Spodbujanje ljubiteljskih kulturnih dejavnosti je od leta 1996 podrobneje urejeno z Zakonom o Javnem skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. JSKD finančno, organizacijsko in strokovno podpira ljubiteljsko dejavnost. Deluje prek mreže 59 območnih izpostav, ki sodelujejo pri izvajanju projektov ljubiteljskih kulturnih društev na različnih področjih kulture. Ljubiteljski ustvarjalci se s svojim udejstvovanjem praviloma ne preživljajo, saj je ključni motiv za njihovo delovanje razvoj ustvarjalnih potencialov z neposredno udeležbo v ustvarjalnih procesih na nepoklicen način ter vrsta pozitivnih učinkov na vsakdanje življenje, od večje socialne vključenosti do zdravja in dobrega počutja. Razvijajo kakovostne programe in medgeneracijske izobraževalne module. Ljubiteljska kultura je izjemnega pomena z vidika KUV in razvoja občinstva ter dostopnosti, saj je močno razvejena in decentralizirana. ReNPK 24–31 si prizadeva za bolj sistematično vpetost ljubiteljskih dejavnosti v procese izboljševanja kakovosti življenja z vključevanjem v različne programe drugih resorjev, kot so sociala, dolgotrajna oskrba, zdravje in turizem. Stremi k nadgradnji statističnega spremljanja ljubiteljskega ustvarjanja, ki bo podlaga za nadaljnje ukrepe, tako v smeri spremembe organizacijske strukture kot delovanja celotnega sektorja. Cilj ostaja kontinuirano zagotavljanje ustreznih pogojev za kakovostno produkcijo, tako v smislu sredstev kot opreme. Posebna skrb bo namenjena ukrepom, ki bodo spodbujali vključevanje mladih, povezovanje med deležniki ter medresorsko povezovanje.

PRILOGA 2:

NACIONALNI PROGRAMI KULTURE: VERODOSTOJEN ALI KOMPROMITIRAN STRATEŠKI DOKUMENT?

V naši analizi se želimo dotakniti polemične teme, ki zadeva dejansko vrednost oz. težo nacionalnih programov kulture (NPK) pri nas. Pri tem razmisleku nam je v oporo lahko nekaj skoraj banalnih stvari, ki govorijo o možni problematičnosti, celo degradiranosti teh dokumentov, ki jih sicer zapoveduje veljavni ZUJIK in formalno niso bili nikdar predmet resnejšega dvoma. Vsaj dvoje stvari je izrazito motečih: prvo je dejstvo, da je nastajanje prvega sprejetega NPK trajalo polnih 10 let, kar morda govori o veliki negotovosti v zvezi z osnovnimi izhodišči, kako ga pripraviti. Drugo je dejstvo, da so bili v Državnem zboru nacionalni programi kulture večinoma sprejeti s konsenzom, razen NPK 2044- 31, ki je zamenjal tedaj še veljavni NPK 2022- 2029. Tudi poročila o njihovem izvajanju pa so bila kljub ugotovitvam, da realizacija ni optimalna, večinoma potrjena brez konkretnejših sklepov o ukrepih, ki jih je potrebno uvesti za njihovo boljšo realizacijo. Tudi če je bil NPK tako rekoč razveljavljen (primer iz leta 2018) ni bilo nikakršnih posledic, z obrazložitvijo, da je do njegovega zaključka premalo časa za njegovo spremembo oz. dopolnitev.

Ostro kritiko na opisano ravnanje Državnega zbora in pristojnih izvršnih organov predstavlja mnenje osebe, ki je v največji meri oblikovala prvi Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo v letu 1994, ki je tudi določil nacionalni program kulture za temeljni strateški akt za to področje[17]. V njem je dr. Čopič na vprašanje: »*Če torej govorimo o kulturi kot o javni dobrini, se zdi, da je danes tudi samim kulturnikom težko argumentirati, zakaj bi bila kultura nekaj vredna (v ekonomskem smislu ali pa sploh izven tržnega konteksta*?« odgovorila naslednje:

» *To je ključno vprašanje. Kultura je javna dobrina, ne zaradi svoje uporabne vrednosti, pač pa* ***zaradi svoje vrednosti neuporabe***. *Po vseh ekonomskih teorijah so tiste vrednosti, ki imajo v družbi vrednost neuporabe, javne dobrine. To je vrednost za prihodnje rodove, je identitetna vrednost, je vrednost samega obstoja; kajti če ne obstoji kulturni izraz, če izginejo kulturne sledi neke skupnosti, čez čas tudi naroda ne bo več*.«

Kultura je torej po mnenju dr. Čopič najbolj zvesta svojemu bistvu takrat, ko njene vrednosti ni mogoče zreducirati na noben partikularni interes. Prav ta njena avtonomija je eden temeljnih razlogov, da jo družba prepoznava kot javno dobrino.

Če strnemo: kultura je »neuporabna« prav zato, ker je nenadomestljiva. Na prvi pogled gre za paradoks. Toda če kulturo razumemo kot človekovo ustvarjalno izražanje, kritično refleksijo sveta

17 Intervju Vesne Čopič za revijo Razpotja, spomladi 2013, številka 12

in iskanje smisla, potem njena vrednost resnično ni odvisna od tega, ali komu neposredno koristi. Umetniško delo ni vrednejše zato, ker povečuje turistični obisk, spodbuja gospodarsko rast, krepi nacionalno identiteto ali celo izboljšuje duševno zdravje ljudi.

V tem sklopu razmišljanj je ljubiteljska kultura lahko svojevrsten dokaz, da kulturno ustvarjanje ni nujno povezano z ekonomsko koristjo, poklicno kariero ali institucionalnim prestižem. Ljudje pojejo, igrajo, slikajo, pišejo in plešejo predvsem zato, ker jih ustvarjanje notranje izpolnjuje. V tem smislu je ljubiteljska kultura morda celo eden najčistejših izrazov tiste »neuporabnosti«, o kateri govori teza. In tu nastane tudi problem: če začnemo ljubiteljsko kulturo upravičevati izključno z njenimi socialnimi učinki, medgeneracijskim povezovanjem, vključevanjem ranljivih skupin, ohranjanjem dediščine ali prispevkom k lokalnemu razvoju, jo pravzaprav ponovno instrumentaliziramo.

Tega, da intervju oz. v njem izrečene teze (kasneje tudi tiste o oblikovanju nacionalnih programov kulture) niso izzvale večje pozornosti, ni lahko razumeti, saj gre za globok razmislek o bistvu področja, ki kroji najbolj vitalno stanje neke družbe. Gre za izjemno zanimivo tezo, ki je filozofsko precej globlja, kot se zdi na prvi pogled. Tu se srečamo s Kantovo estetiko in njegovo znamenito mislijo o smotrnosti brez smotra. Lepota nas nagovarja, ne da bi morala služiti kakšnemu zunanjemu cilju. Kultura torej ni brez vrednosti zato, ker je neuporabna. Nasprotno: njena najgloblja vrednost je prav v tem, da je ni mogoče izčrpati z njeno uporabnostjo.

Dr. Čopič v nadaljevanju kritično govori tudi o nacionalnih programih, veljavnih v času njenega intervjuja, ko pravi:

»Če pogledate osnutke naših nacionalnih programov, to ni nikakršna strategija. Njihovi cilji so po eni strani preširoki, po posameznih področjih pa preveč konkretni in preveč razdrobljeni. Strategija pomeni vrednostno opredelitev, ki je ciljno in hierarhično naravnana. Ne sme imeti petdeset ali celo sedemdeset ciljev, kot jih ima sedanji osnutek. Če so v njej res izpostavljeni le strateški cilji, potem ostane veliko prostora za kulturno avtonomijo pri konkretnih odločitvah. Strateške odločitve pa morajo biti plod nacionalnega premisleka, za katerim stojijo tudi nacionalna sredstva in nacionalna kulturno-politična volja.« Svoje stališče zaostri v oceno, da je »nacionalni program za kulturo (verjetno misli tistega, ki je nastal v času intervjuja) kompromitiran strateški dokument.«

Omenjena kritičnost nas vrača k vprašanjem partikularnih interesov, ki lahko v temelju ogrožajo relevantnost kulture in kulturne politike nasploh. Seveda bi bili naivni, če bi jih zanikali: za mesto, ki bi jim zagotovilo ugoden položaj in razvoj, se borijo praktično vsi deležniki na področju kulture, od javnih zavodov, preko različnih zvez do posameznikov. Na tej točki se srečujeta politična legitimnost in kulturna kompetentnost, ki za pripravo NPK in za izvajanje kulturne politike morata delovati skupaj. Morda bi lahko govorili o treh ravneh tega procesa:

1. oblikovanje kulturne politike: proces, v katerem morajo imeti pomembno, ne zgolj posvetovalno vlogo kulturna javnost, stroka in civilna družba;

2. demokratično odločanje: politika mora sprejeti končno odgovornost za zakone, razvojne usmeritve in javna sredstva;

3. izvajanje kulturne politike: tu mora biti zagotovljena ustrezna avtonomija strokovnih institucij

in kulturnih organizacij, politika pa mora nadzirati zakonitost, učinkovitost in doseganje javnih ciljev, ne pa neposredno usmerjati kulturnega ustvarjanja.

Velja priznati, da je vsaj v primeru priprave trenutno veljavnega NPK 2024- 31 prišlo do nekaterih premikov, saj so bile ena od ključnih podlag zanj različna regionalna in področna srečanja, ki jih zahteva zgoraj zapisana točka1. Vsekakor pa bo realna ocena uresničevanja NPK morala temeljiti na procesih, ki jih predvidevata točki 2 in 3. Obe sta zahtevnejši, za kulturo pa tudi usodnejši.

PRILOGA 3:

RAZVOJNI IZZIVI IN STRATEŠKE USMERITVE JSKD DO LETA 2030

Analizi prilagamo še povzetek poglavitnih usmeritev in nalog, vsebovanih v Strateškem načrtu JSKD za obdobje 2026 – 30, ki ga je direktor Sklada sprejel julija 2025. Gre za usmeritev skladovega delovanja v naslednjih štirih letih, s katero se prilagaja ReNPK 2024- 31 oz. akcijskem načrtu za njegovo izvedbo v letih 2024- 27 in tako omogoča podrobnejši pregled aktivnosti, ki jih razvija v okviru z NPK določene kulturne politike na področju ljubiteljstva.

***

Strateški načrt Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti za obdobje 2026–2030 prihodnji razvoj ljubiteljske kulture povezuje s širšim razumevanjem njenega družbenega pomena. Ob spodbujanju umetniške kakovosti postavlja v ospredje dostopnost ustvarjanja, vključevanje različnih skupin prebivalstva, kakovost življenja in razvoj lokalnih skupnosti. Za uresničevanje teh nalog predvideva prilagoditve podpornega okolja, organizacije in upravljanja JSKD ter okrepljeno sodelovanje z drugimi resorji. Razvojne usmeritve temeljijo na ugotovitvi, da obstoječi načini delovanja potrebujejo dopolnitve, ki bodo upoštevale spreminjajoče se ustvarjalne prakse, demografske razmere in potrebe udeležencev.

1. Med temeljnimi izzivi načrt izpostavlja pomanjkanje celovitih raziskovalnih podlag. Razpoložljive delne in interne analize ne omogočajo dovolj poglobljenega razumevanja položaja ljubiteljske kulture in njenih dolgoročnih učinkov. Posebej primanjkuje podatkov o vplivih kulturnega udejstvovanja na zdravje, socialno povezanost, lokalni razvoj, izobraževanje in participacijo. **Načrt zato predvideva sistematičnejše raziskovanje, sodelovanje z zunanjimi raziskovalnimi institucijami in uporabo sodobnih evalvacijskih metod. Razvoj statističnega spremljanja in kvalitativnih raziskav naj bi omogočil zanesljivejše ugotavljanje učinkov na posameznike in družbo ter oblikoval podatkovno podlago za strateško odločanje. Zbiranje podatkov je tako povezano z njihovo strokovno analizo, interpretacijo in uporabo pri načrtovanju**.

2. Pomembno razvojno področje je povezovanje ljubiteljske kulture z zdravjem, socialnim vključevanjem in drugimi družbenimi dejavnostmi. Dokument ugotavlja, da je njen potencial za krepitev duševnega zdravja, preventivo in vključevanje v tujini že prepoznan, v Sloveniji pa še ni dovolj razvit. **Kulturna participacija naj bi zato postala sestavina širših razvojnih politik, med drugim programov aktivnega staranja in socialne integracije. Predvideno je oblikovanje interdisciplinarnih programov, ki povezujejo kulturo s socialo, zdravstvom, turizmom, izobraževanjem in dolgotrajno oskrbo. Njihovo izvajanje naj bi podpiralo več resorjev, tako finančno kot organizacijsko. Posebno**

pozornost načrt namenja starejšim, mladostnikom in drugim osebam s specifičnimi osebnimi okoliščinami, ki jim ustvarjalne dejavnosti lahko omogočijo dejavnejše sodelovanje v kulturnem življenju.

3. Pri vključevanju mladih načrt opozarja na omejitve klasične društvene organiziranosti. Zaradi generacijskih sprememb ustaljene strukture in načini dela pogosto ne ustrezajo mladim, ki se ustvarjalno izražajo tudi zunaj formalnih organizacij. **Razvoj podpornega sistema naj bi zato zajel neformalne skupine, individualne ustvarjalce, projektno delo, sodelovalne modele in nove umetniške izraze. Tem oblikam bo treba prilagoditi pravne, organizacijske in finančne mehanizme ter razpise, mentorstva in izobraževalne vsebine. Kot možnost dokument navaja podporo nastajajočim projektnim skupinam v lokalnem okolju, ki bi jim JSKD na podlagi razpisa zagotovil finančno in mentorsko pomoč. Vključevanje mladih je povezano tudi s prenovo kulturno-umetnostne vzgoje, dostopom do strokovnih virov ter njihovim sodelovanjem v vlogi ustvarjalcev in občinstva**.

4. Poseben izziv je razmerje med spodbujanjem umetniške kakovosti in drugimi nameni ljubiteljskega udejstvovanja. Nacionalna piramidalna shema ocenjevanja po ugotovitvah načrta prispeva h kakovostni produkciji, vendar del sodelujočih v njej ne dosega želenega položaja in se zato počuti zapostavljenega. Dokument ob tem odpira vprašanje, koliko je takšno razvrščanje potrebno za vse udeležence. Ljubiteljska dejavnost namreč omogoča tudi socializacijo, vključevanje in izboljševanje kakovosti življenja. **JSKD zato predvideva nadaljnji razvoj vsebinsko in izvedbeno prilagojenih programov za posamezne ciljne skupine, tudi starostne in ranljive skupine. Ob ohranjanju piramidalnega sistema kot sredstva za spodbujanje kakovosti naj bi vzpostavljal dopolnilne programe, ki bodo upoštevali raznovrstnost potreb in motivov kulturnih ustvarjalcev**.

5. Za dolgoročni razvoj ljubiteljske kulture načrt pripisuje velik pomen sodelovanju z vzgojno-izobraževalnimi zavodi. Zlasti v osnovnih šolah zaznava upad sistematične podpore kulturno-umetniškim dejavnostim in zmanjševanje števila učiteljev, mentorjev ter drugih notranjih nosilcev programov. To omejuje kontinuiteto dejavnosti in dostop učencev do ustvarjalnih priložnosti. **Kot odgovor predvideva mehanizem vključevanja usposobljenih gostujočih mentorjev ob finančni in strokovni podpori JSKD. Takšen pristop naj bi omogočal ohranjanje, širitev in vsebinsko nadgradnjo šolskih programov. Umestil naj bi se v prenovo projekta Kulturna šola, v katerem bi sodelovali JSKD, ministrstvi za kulturo ter za vzgojo in izobraževanje in Zavod za šolstvo. Cilj so trajnejše povezave med šolskim sistemom, kulturnim sektorjem in lokalnimi kulturnimi akterji**.

6. Med osrednjimi nalogami ostaja izboljševanje dostopnosti kakovostnih kulturnih programov v manjših krajih in na podeželju. Načrt ugotavlja, da so možnosti aktivnega kulturnega udejstvovanja v teh okoljih pogosto omejene. JSKD svojo organizacijsko mrežo zato razume kot pomembno podlago za razvoj lokalnih programov, krepitev socialne kohezije, medgeneracijskega povezovanja in kulturne pismenosti. Ključni partnerji pri tem so lokalne skupnosti, katerih potrebe naj bi bile jasneje opredeljene in vključene v programsko načrtovanje. **Predvidena je sistemska vsebinska in organizacijska podpora**

programom, ki izhajajo iz lokalnih razmer. Enakomernejša dostopnost naj bi zajemala izobraževanja, delavnice in kulturne prireditve, pri čemer dokument posebej poudarja manj urbana območja in vključevanje različnih demografskih skupin.

7. Krepitev sodelovanja z občinami, društvi in drugimi lokalnimi organizacijami je povezana tudi z izboljšanjem delovanja regijskih koordinacij. **Načrt predvideva njihovo učinkovitejše povezovanje, boljšo usklajenost kulturnih dejavnosti ter lažji prenos virov in podpore. Programi na območni, regijski in državni ravni naj bi se prilagajali potrebam posameznih okolij, njihovo delovanje pa naj bi se redno spremljalo in vrednotilo. Podpora lokalnim kulturnim projektom naj bi povezovala identiteto in tradicijo skupnosti s sodobnimi ustvarjalnimi praksami ter inovacijami. Ob tem je poudarjen razvoj programov, ki omogočajo sodelovanje in izmenjavo idej med generacijami in kulturami. Organizacijska mreža naj bi tako zagotavljala povezano podporo ustvarjalcem in hkrati dovolj prožno odgovarjala na razlike med okolji**.

8. Na ravni upravljanja načrt izpostavlja potrebo po enoviti in celostni politiki JSKD. Ta naj bi zagotavljala usklajeno, pregledno, dolgoročno in strokovno podprto upravljanje raznovrstnega ljubiteljskega kulturnega sektorja na državni in lokalni ravni. Skupni standardi, usmeritve in podpora naj bi omogočali kakovostno, vključujoče in dostopno kulturno udejstvovanje. **Predvideno je dosledno upoštevanje strokovnih standardov na vseh področjih ljubiteljske kulture ter standardov kakovosti poslovanja. Hkrati dokument ugotavlja, da hitre tehnološke inovacije, demografske spremembe, kompleksnejše kulturne prakse in spreminjajoče se lokalne potrebe zahtevajo večjo organizacijsko odzivnost. Prilagajanje strukture, načinov dela in upravljanja je zato opredeljeno kot pogoj za ohranjanje in razvoj podporne mreže**.

9. S temi nalogami je tesno povezano zagotavljanje ustrezne kadrovske strukture. **Načrt predvideva oblikovanje standardov glede potrebnega števila strokovnih sodelavcev in njihovih kompetenc na vseh ravneh JSKD. Poleg svetovalcev za posamezna umetniška področja poudarja potrebo po usposobljenih kadrih za administrativno, komunikacijsko, projektno in tehnično podporo. Razvoj novih znanj, izobraževanje zaposlenih, strokovna pomoč in kakovostno delo s kadri naj bi povečali sposobnost prilagajanja spremembam. Pomembno vlogo ima tudi strateško komuniciranje o novih vsebinah in dobrih praksah, tako znotraj sklada kot v odnosu do širše javnosti in drugih deležnikov. Kadrovsko načrtovanje je tako predstavljeno kot sestavni del kakovostnega in zakonitega izvajanja nalog ter razvoja dejavnosti**.

10. Dokument opozarja na omejeno sistemsko prepoznavnost JSKD v kulturni in širši javnosti, ki otežuje razumevanje obsega in pomena njegovega poslanstva. Obstoječa sredstva po njegovi oceni pogosto zadoščajo predvsem za zakonsko določene programske obveznosti, medtem ko so razvojne in podporne dejavnosti vse bolj omejene. **Med prednostnimi nalogami zato navaja jasnejšo umestitev sklada v nacionalno kulturno politiko ter ustreznejše vrednotenje njegovega prispevka h kulturni pismenosti, participaciji in raznolikosti. Prepoznavnost naj bi krepil z razvojem celostne identitete ljubiteljske kulture, nadgradnjo komunikacijskih strategij in dejavnim predstavljanjem dosežkov**

na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni. Pri tem naj bi predstavljal tako ustvarjalno raznovrstnost dejavnosti kot njen pomen za kakovost življenja.

11. Finančna stabilnost je opredeljena kot pogoj za kontinuirano izvajanje večletnih programskih in projektnih razpisov na nacionalni in lokalni ravni. **JSKD naj bi v sodelovanju z Ministrstvom za kulturo in lokalnimi skupnostmi prizadevanja usmerjal v povečanje proračunskih sredstev za ljubiteljsko kulturo. Pomembno podporo tem prizadevanjem naj bi zagotavljale analize in študije njenega družbenoekonomskega vpliva, ki bi pomagale utemeljevati njen pomen v javnih financah. Načrt tako povezuje raziskovalno spremljanje, javno prepoznavnost in financiranje: boljše poznavanje učinkov dejavnosti naj bi prispevalo k ustreznejšemu vrednotenju ter trdnejšim razvojnim pogojem. Stabilno podporno okolje naj bi zajelo društva, posameznike in druge deležnike ter omogočalo dolgoročnejše načrtovanje programov**.

12. Posebna strateška usmeritev je utrjevanje skupnega slovenskega kulturnega prostora. Dokument ga obravnava kot živo in povezano skupnost, ki nastaja z dolgoročnim sodelovanjem in skupnim ustvarjanjem Slovencev v matični domovini in zamejstvu. **Predvideva redne kulturne izmenjave ter skupne programe ljubiteljskih ustvarjalcev različnih generacij. Krepitev finančne podpore zamejskim projektom naj bi spremljalo povečevanje dostopnosti sredstev JSKD za slovenska društva in zveze v zamejstvu. Umetniška mobilnost in rezidenčne prakse so predstavljene kot orodja za trajnejše povezovanje ustvarjalcev iz zamejstva, izseljenstva in matice. Poudarek je na vzdrževanju sodelovanja, ki omogoča skupne ustvarjalne procese in presega posamezne občasne predstavitve**.

13. Na področju digitalne preobrazbe načrt predvideva posodobitev poslovanja in upravljanja gradiva. Vzpostavitev elektronsko vodene pisarne naj bi izboljšala delovne procese, preglednost in sledljivost ter zmanjšala verjetnost napak. **Digitalizacija arhivskega gradiva, poslovne dokumentacije in kadrovskih evidenc je povezana tudi z zagotavljanjem skladnosti z veljavnimi zahtevami. Predvidena je integrirana digitalna infrastruktura s postopnim uvajanjem informacijskega sistema za povezano upravljanje poslovnih procesov. Ločeno pomembno nalogo predstavljata digitalizacija in sistematična arhivska obdelava ljubiteljskega kulturnega ustvarjanja, namenjeni ohranjanju in dolgoročni dostopnosti vsebin. Digitalna preobrazba tako zajema notranjo organizacijo dela ter skrb za dokumentiranje ustvarjalnih dosežkov in njihovo prihodnjo uporabo**.

14. Mednarodno sodelovanje naj bi ljubiteljskim ustvarjalcem omogočalo izmenjave, nastope na tujih odrih, festivalih in prireditvah ter povezovanje z mednarodnimi partnerji. **Dokument poudarja tudi sodelovanje v izobraževalnih programih, delavnicah in seminarjih, ki omogočajo prenos dobrih praks, metodologij in novih veščin. Vključevanje v evropske projekte naj bi prinašalo dodatne finančne vire za razvoj ljubiteljske kulture v Sloveniji. Nadaljevali naj bi se rezidenčni programi in spodbujanje mednarodne mobilnosti umetnikov, ob tem pa povezovanje tujih ustvarjalcev z lokalnim umetniškim okoljem v Ljubljani. Mednarodna odprtost je tako usmerjena v predstavljanje ustvarjalnosti, strokovno izmenjavo, pridobivanje novih izkušenj in razvojnih možnosti**.

Sklepna ugotovitev: Štirinajst strateških usmeritev torej predstavlja okvir za podrobnejše cilje, ukrepe in kazalnike po programskih področjih. Med pričakovanimi učinki načrt navaja večjo prepoznavnost JSKD, boljšo dostopnost kulturnih vsebin, zlasti mladim in ranljivim skupinam, kakovostnejše podporno okolje ter učinkovitejše sodelovanje s šolami in drugimi resorji. Predvideva tudi izboljšano upravljanje, uporabo podatkov, finančno stabilnost in enakomernejšo regionalno dostopnost. Prečna usmeritev je trajnostno delovanje: uporaba lokalnih in recikliranih materialov pri scenografiji in promociji, omejevanje plastike za enkratno uporabo, brezpapirne prijave in programski listi ter spodbujanje skupnih prevozov in javnega prometa. S temi usmeritvami načrt povezuje kakovost ustvarjanja, širjenje sodelovanja in prilagajanje institucionalne podpore prihodnjim potrebam ljubiteljske kulture.